

Jeg skal vel ikke bo her resten av livet mitt?

En kvalitativ undersøkelse om hvordan barn som har opplevd vold i nære relasjoner, ivaretas på krisesentre.

Hanne Elise Marthinsen og Unn Sundell Torjussen

Masteroppgave i spesialpedagogikk

Det utdanningsvitenskapelige fakultet

Institutt for spesialpedagogikk.

UNIVERSITETET I OSLO

Høsten 2007

Sammendrag

I løpet av 2006 bodde 1900 kvinner på norske krisesentre, og 43 % av disse hadde med seg barn under atten år. I perioden 1992-2004 bodde totalt 23 924 barn på norske krisesentre, og hele 417 barn tilbrakte sommerferien 2007 på krisesenter. Formålet med studien er å belyse hvordan barn som har vært utsatt for vold i nære relasjoner, ivaretas på krisesentre.

Undersøkelsens hovedproblemstilling er: *Hvordan blir barn som har opplevd vold i nære relasjoner, ivaretatt på krisesentre?*

Studien belyser følgende underproblemstillinger:

- *Hvilke arbeidsmetoder benyttes i arbeid med barn på krisesentre, og hvordan begrunnes metodene faglig?*
- *Hvordan opplever barn, mødre og krisesenteransatte arbeidet med barn på krisesentre?*
- *Hvordan opplever barn krisesentertilværelsen?*
- *Hvordan opplever mødre å bo med barn på krisesenter?*

Datamaterialet er innhentet gjennom kvalitative forskningsintervjuer med to barn og tre mødre som har vært utsatt for vold i nære relasjoner, og derfor har bodd perioder av livet på krisesenter. I tillegg er tre krisesenteransatte intervjuet om sine erfaringer omkring arbeid med voldseksponerte barn på krisesenter. Informantene er tilknyttet tre ulike krisesentre. Alle intervjuene ble tatt opp på lydbånd og transkribert. Studien bygger på de åtte informantenes subjektive beretninger, og har slik en fenomenologisk tilnærming. Innsamling av data og analyseprosessen har vært inspirert av *Grounded Theory*, og bruk av memos og kategorisering har vært fremtredende.

Studiens krisesenteransatte har ulike mål i arbeidet med barna på krisesentrene. Ved to av sentrene fokuseres det på å bearbeide traumer, samt å forberede barna på å håndtere sitt videre liv, og ved det tredje senteret støttes barna primært i sin akutte krisesituasjon. Arbeidet med barna på krisesentrene består av en formell og en uformell del. Det formelle arbeidet omhandler strukturerte samtaler og opplegg, og

arbeidsmetodene kan på ulike måter knyttes til Antonovskys perspektiv om *Sense Of Coherence*, opplevelse av indre sammenheng. Det uformelle arbeidet preges av aktiviteter på krisesentrene, samt turer til blant annet kino og svømmehall. Studiens mødreinformanter opplever det formelle arbeidet med barna som ustrukturert og mangelfullt, og de ønsker seg et mer formalisert og strukturert opplegg. Barneinformantenes klareste fokus ligger på den uformelle siden av de krisesenteransattes arbeid. Barna kjeder seg når det ikke skjer noe på krisesenteret, de ønsker seg flere aktiviteter og utflukter. Barna i utvalget fremhever mangel på oppmerksomhet fra krisesenteransatte som den største svakheten i krisesentertilværelsen. Barna ønsker at de ansatte hadde mer tid til å være sammen med dem i krisesenterhverdagen. Mødrene etterlyser flere aktivitetsmuligheter for barna, slik at de selv kan få avlastning. Samtlige krisesenteransatte i studien ønsker seg flere ansatte til å arbeide med barna på krisesentrene.

Studien indikerer at krisesentertilværelsen har ulik innvirkning på barna vi har intervjuet, avhengig av omfanget på oppholdene. Den ene barneinformanten, Sigurd, har tilbrakt store deler av livet på ulike krisesentre, og hans tro på egen fremtid synes negativ. Han er usikker på om han skal bli voksen, og han lurer på om han må bo på krisesenter resten av livet. Studiens andre barneinformant, Kristoffer, oppholdt seg på krisesenter for første gang da undersøkelsen ble gjennomført. Han vet at oppholdet er midlertidig, og at han snart flytte til en leilighet sammen med moren og søsknene sine. Krisesenteret har trolig fungert som hjelpetiltak for Kristoffer, mens Sigurds mange opphold har ført til at han er usikker på om det finnes et liv utenfor krisesenteret for han. I studien knyttes barneinformantenes erfaringer opp mot *The Adverse Childhood Experiences (ACE) study*, Antonovskys perspektiv om *Sense Of Coherence (SOC)*, samt aspekter innenfor resiliens.

Forord

Barn som vokser opp med vold i familien, og tilbringer perioder av livet på krisesenter, opplever en barndom med svik, usikkerhet, savn og svekket fremtidstro. Vi håper denne studien kan være et bidrag i debatten om hvordan disse barna best mulig kan og bør ivaretas på krisesentrene. Våre møter med barneinformantene i undersøkelsen har vist oss hvor viktig denne debatten er for å bringe frem et bedre pedagogisk tilbud til voldseksponerte barn, både på krisesentrene og i barnehage og på skole. Kjære Sigurd og Kristoffer, dere vil aldri bli glemt, vi heier på dere. Takk til mødrene som har delt erfaringer og tanker med oss. Dere er sterke kvinner, og har bidratt med viktige perspektiver i studien. Takk også til de krisesenteransatte som har latt seg intervjuet i undersøkelsen.

Vår veileder, Jon-Håkon Schultz, har bidratt med konstruktiv og motiverende veiledning, han har utfordret oss underveis, og tatt vårt arbeid på alvor.

Takk, Jon-Håkon!

En stor takk går til Helèn Suizu Norheim og Marit Dalset for faglige diskusjoner og gode råd. En spesiell takk går til mammaene og pappaene våre, og til Benjamin, Daniel, Monica, Stian, Lars, Marianne, Elisabeth, Tor Even, Hege, Jørgen, Cathrine, Eva, Christina, Christine og Marianne for støtte, oppmuntring og tålmodighet.

Til slutt vil vi takke hverandre for et inspirerende, spennende og lærerikt samarbeid!

Blindern, november 2007

Hanne Elise Marthinsen

Unn Sundell Torjussen

Innholdsfortegnelse:

<i>Sammendrag</i>	3
<i>Forord</i>	5
1. Introduksjon	9
1.1 Bakgrunn og formål.....	9
1.2 Undersøkelsens relevans for spesialpedagogikken.....	9
1.3 Presentasjon av problemstilling.....	10
1.4 Presisering av begreper i problemstillingen	11
1.5 Avgrensninger	12
2. Teoretiske perspektiver	13
2.1 Kriesesenter	13
2.1.1 Kriesesentrenes historie i Norge	14
2.1.2 Kvinner og barn på kriesesenter – noen tall.....	15
2.1.3 Arbeid med barn på kriesesenter – tidligere forskning	16
2.2 Vold og vold i nære relasjoner	19
2.2.1 Direkte vold og vitne til vold – to sider av samme sak?	19
2.2.2 Voldsbegrepet	19
2.2.3 Forekomst av vold i nære relasjoner	22
2.3 Traumer, kriser og voldsutsatte barn på kriesesenter.....	24
2.3.1 Traumer og kriser	24
2.3.2 Etterreaksjoner og atferd hos voldsutsatte barn	27
2.3.3 Hva trenger barn på kriesesenter?.....	31
3. Metode	34
3.1 Fenomenologi og <i>Grounded Theory</i>	34
3.2 Kvalitativ forskning	35
3.3 Intervju.....	35
3.3.1 Kvalitativt forskningsintervju	35
3.3.2 Barneintervju.....	36
3.4 Informasjon fra barneverns- og politiansatte.....	37
3.5 Utvalg og gjennomføring av intervjuene.....	39
3.5.1 Utvalgsriterier	39
3.5.2 Forberedelser og pilotundersøkelse.....	40

3.5.3	Utvalg.....	42
3.5.4	Gjennomføring av intervjuene	44
3.5.5	Bruk av memos	45
3.6	Transkribering, analysering og kategorisering	46
3.7	Validitet og reliabilitet	50
3.8	Etiske vurderinger.....	53
4.	<i>Presentasjon av empiri og analyse</i>	<i>57</i>
4.1	Barna	57
4.1.1	Sigurd – vokst opp på krisesenter	57
4.1.2	”Det er ingenting å gjøre her”	66
4.2	Mødrene	69
4.2.1	Minken – mistet to av barna sine til barnefarens	69
4.2.2	”Av to helveter velger du på en måte ett”	71
4.3	De krisesenteransatte	74
4.3.1	Ulike mål i arbeidet med barna	74
4.3.2	Ulike metoder i arbeidet med barna	76
4.3.3	“Det er godt å ha noe fag i bunnen et sted. Eller i toppen eller hvor man har det”	82
4.3.4	Språk og tolk	83
4.3.5	Samarbeid med barnevern og politi	84
5.	<i>Oppsummering og konklusjoner.....</i>	<i>87</i>
	<i>Kildeliste</i>	<i>92</i>
	<i>Vedlegg.....</i>	<i>99</i>

Oversikt over figurer og tabeller

Figur 3.1: Fremstilling av kategoriene, s. 49

Tabell 3.1: Oversikt over informantene, s. 43

Tabell 4.1: Stressbelastninger i Sigurds liv, s. 62

1. Introduksjon

Denne studien omhandler barn på krisesentre. I perioden 1992-2004 bodde 23 924 barn på norske på krisesentre (LO et al. 2006), og 1488 barn bodde på krisesentre i løpet av 2006 (Kleven og Lien 2007). Sommeren 2007 meldte flere medier om en økning i antall barn ved norske krisesentre, og 417 barn tilbrakte sommerferien sin på krisesenter (Aftenposten 2.8.2007, Dagsavisen 2.8.2007, Sandefjords Blad 3.8.2007). Studien bygger på semistrukturerte forskningsintervjuer med to barn og tre mødre som har vært utsatt for vold i nære relasjoner, og derfor har bodd, eller bor, på krisesenter. Gjennom disse barna og mødrenes beretninger setter undersøkelsen fokus på ivaretagelse av barn på norske krisesentre. I tillegg er tre krisesenteransatte intervjuet om sine erfaringer omkring arbeid med voldsutsatte barn på krisesentre.

1.1 Bakgrunn og formål

Det finnes relativt lite forskning omkring barn på krisesenter, dette til tross for det store antallet barn ved norske krisesentre, samt viten om at barn som eksponeres for vold, tar skade av det. Det eksisterer ingen nasjonale retningslinjer som beskriver hvordan barn på norske krisesentre skal, kan eller bør ivaretas. På bakgrunn av dette ønsker vi med denne undersøkelsen å rette fokus mot barn som må bo perioder av livet på krisesenter, fordi de har opplevd vold i nære relasjoner. Den norske offentlige utredningen ”Retten til et liv uten vold. Menns vold mot kvinner i nære relasjoner” fremhever at kunnskap og kompetanse på feltet er nødvendig: ”Kunnskap om barnas erfaringer og behov ved krisesentrene, samt krisesentrenes samarbeid med barnevernet og andre instanser, må økes og systematiseres” (NOU nr. 31 2003: 84).

1.2 Undersøkelsens relevans for spesialpedagogikken

”I spesialpedagogikken er en opptatt av barnets utviklingsmuligheter og farene for feilutvikling som kan oppstå dersom miljøfaktorer ikke bygger opp om barnets positive vekst og utvikling [...]” (Eck og Rognhaug 1995: 11). Et krisesenter er ingen

formell pedagogisk arena, da det ikke eksisterer nasjonale lover og retningslinjer som omhandler pedagogisk arbeid på krisesentrene. Vi velger imidlertid å se undersøkelsen med pedagogiske og spesialpedagogiske øyne, da studien har fokus på ivaretagelsen av barn på norske krisesentre. I et spesialpedagogisk perspektiv sees det som verdifullt at krisesentrene bygger opp om de voldseksponerte barnas positive vekst og utvikling. Dette kan gjøres gjennom forebyggende arbeid, samt ved å forberede barna på hvordan de skal håndtere sitt videre liv.

Det er grunn til å anta at barn som har opplevd vold i nære relasjoner, og har oppholdt seg på krisesenter, bærer med seg erfaringer som påvirker forutsetningene for læring. Det er betydningsfullt at pedagoger har kompetanse og bakgrunnskunnskap om traumer og traumatisering, slik at traumeeksponerte barn kan bli best mulig ivaretatt i barnehage og skole (Dyregrov 2000). På bakgrunn av dette er det vår vurdering at kunnskap omkring barn som har vært offer for vold, og har oppholdt eller oppholder seg på krisesenter, kan gi viktig informasjon også for pedagoger som skal ivareta barna i barnehage og skole.

1.3 Presentasjon av problemstilling

Undersøkelsens hovedproblemstilling er:

Hvordan blir barn som har opplevd vold i nære relasjoner, ivaretatt på krisesentre?

Undersøkelsen belyser følgende underproblemstillinger:

- *Hvilke arbeidsmetoder benyttes i arbeid med barn på krisesentre, og hvordan begrunnes metodene faglig?*
- *Hvordan opplever barn, mødre og krisesenteransatte arbeidet med barn på krisesentre?*
- *Hvordan opplever barn krisesentertilværelsen?*
- *Hvordan opplever mødre å bo med barn på krisesenter?*

1.4 Presisering av begreper i problemstillingen

Barn: FNs konvensjon om barns rettigheter av 20. november 1989 beskriver barn som ”[...] ethvert menneske under 18 år [...]” (BFD 2003: artikkel 1).

Vold i nære relasjoner: Begrepsbruken omkring vold som forekommer i nære relasjoner eller i hjemmet, er mangfoldig (NOU nr. 31 2003). Begrepene kvinnemishandling (jf. Aasland 1992), privatlivets vold (jf. Pettersen 1997), relasjonsvold (jf. Isdal 2000) og familievold (jf. Skjørten 2002) er alle betegnelser på den volden som foregår i nære relasjoner i familien eller innenfor husets fire vegger. Denne studien omhandler barn som blir direkte offer for ulike typer vold, samt barn som har vært vitne til vold mot mor. I begge tilfeller er det rimelig å definere barna som offer for vold, og begrepet kvinnemishandling blir derfor ikke dekkende, da dette begrepet i første rekke henspiller på kvinnene som offer. Slik vi vurderer det, dekker begrepene privatlivets vold, relasjonsvold og familievold i større utstrekning hva denne typen vold omhandler, da de ikke er begrenset til å omfatte kvinner som ofre. Den samme argumentasjonen benyttes av Isdal (2002) og NOU nr. 31 (2003). I den norske offentlige utredningen om vold mot kvinner (Nr. 31 2003) benyttes begrepet ’menns vold mot kvinner og barn i nære relasjoner’ (NOU nr. 31 2003: 37). Rapporten henspiller på at det er mannen som utøver volden, og at det er kvinner og barn som rammes. Nære relasjoner henspiller på det relasjonelle, at det er et forhold mellom voldsutøver og offer. På bakgrunn av denne argumentasjonen har vi valgt å benytte begrepet vold i nære relasjoner.

1.5 Avgrensninger

Kvinner kan utøve vold mot menn og barn, jf. blant annet studien av Jareg og Askeland (1995). Denne undersøkelsens arena er krisesentre. Et krisesenter er et tilbud til voldsutsatte kvinner og barn (NOU nr. 31 2003, Jonassen og Stefansen 2003), og studien vil derfor ikke favne problemstillinger omkring kvinnelige voldsutøvere eller menn som offer.

Begrepet far vil bli benyttet, men vi understreker at volden også kan utøves av andre, eksempelvis mors samlivspartner, som ikke er barnas far.

2. Teoretiske perspektiver

Dette kapittelet innledes med en presentasjon av krisesentre som organisasjon, samt krisesentrenes historie i Norge. En slik presentasjon kan ikke kalles et teoretisk perspektiv, men vi har valgt å inkludere presentasjonen i teorikapittelet, da den danner bakgrunnskunnskap for studien. Vi ønsker å fremstille tenkningen og tradisjonen bak krisesenter som institusjon, før vi presenterer undersøkelsen vi har gjort på arenaen. Vi redegjør videre for vold og vold i nære relasjoner, traumer og kriser, samt aspekter knyttet til voldseksponerte barn på krisesenter.

2.1 Krisesenter

Et krisesenter er et lavterskeltilbud der voldsutsatte kvinner og barn kan skjule seg for voldsutøveren. En trenger ikke henvisning for å komme til et krisesenter, og det er gratis å bo der. Krisesentrene i Norge er preget av prinsippet om å yte hjelp til selvhjelp. Krisesentrene jobber med å formidle kontakt mellom voldsutsatte kvinner og det øvrige hjelpeapparatet. Det kommer kvinner og barn i alle aldre til krisesentrene i Norge. Mange flytter dit for en periode, mens andre kommer på dagsbesøk eller til jevnlige samtaler. Et krisesenter drives av én eller flere kommuner, og noen krisesentre drives også av privatpersoner eller organisasjoner i samarbeid med én eller flere kommuner. Mange krisesentre har frivillige medarbeidere, mens andre kun driver med lønnet arbeidskraft og faste ansatte. I 2002 hadde krisesentrene i gjennomsnitt 19,4 medarbeidere. Dette tallet inkluderte daglige ledere, miljøarbeidere, assistenter, barne- og ungdomsarbeidere, frivillige, vaktmestere og rengjøringspersonell. Krisesentre med kun faste ansatte hadde i gjennomsnitt 11,1 medarbeidere, mens sentre med frivillige i gjennomsnitt hadde 24,9 medarbeidere i 2002. De fleste krisesentre holder til i eneboliger i byer eller på tettsteder. Størrelsen varierer mellom 80 og 1350 m² i boareal, og gjennomsnittlig boareal er 312 m² (Christensen og Kapour 1997, Jonassen og Stefansen 2003, NOU nr. 31 2003, Krisesentersekretariatet 2006, BLD 2007).

2.1.1 Krisesentrenes historie i Norge

På begynnelsen av 1970-tallet samlet kvinner i England seg for å demonstrere mot at barna deres ikke lenger fikk gratis melk på skolen. Kvinnene fant ut at de hadde flere felles interesser, de bestemte seg for å treffes jevnlig, og slik ble kvinnebevegelsen opprettet i England. Det skulle etter hvert vise seg at volden mange av kvinnene ble utsatt for i hjemmet, ikke var et enestående problem. Kvinnene oppdaget at flere av dem var utsatt for vold av sine menn. Som et produkt av kvinnebevegelsen ble det første krisesenteret åpnet i England i 1972. Utover 1970-tallet åpnet flere krisesentre rundt i England, og det ble opprettet krisesentre i Australia og Nord-Amerika. I 1976 ble det arrangert en internasjonal tribunal i Brussel, hvor flere norske kvinner deltok. Her stod kvinner frem og fortalte om sine voldserfaringer. Tilbake i Norge opprettet kvinnene den norske krisesenterbevegelsen, og ved hjelp av private midler ble Nordens første krisetelefon åpnet. For første gang kom vold mot kvinner på den politiske dagsordenen også i Norge. Krisesenterbevegelsen anså vold mot kvinner som et samfunnsproblem, et resultat av et skjevt maktforhold mellom menn og kvinner i det norske samfunnet, og krisesenterbevegelsen krevde derfor offentlig støtte for å opprette krisesentre i Norge. Krisesenterbevegelsen fikk støtte fra kvinner i alle de politiske partiene, og Nordens første krisesenter, Camilla krisesenter, ble åpnet i Oslo i 1978. Krisesenterbevegelsens lokalgrupper tok initiativ til å åpne krisesentre også i resten av landet, og i perioden 1980-1985 ble det etablert mellom seks og syv krisesentre hvert år. I 1986 kom fire nye krisesentre og dernest ett og ett senter per år. Per februar 2007 finnes det 51 krisesentre fordelt på alle landets fylker (Krisesentersekretariatet 2006, 2007).

Alle krisesentrene som ble opprettet i Norge på 1980-tallet, var opprinnelig en del av krisesenterbevegelsen. I 1991 dannet tre krisesentre Norsk krisesenterforbund, et forbund som i dag har 15 medlemssentre. Krisesentersekretariatet ble dannet i 1994, og har 33 medlemssentre per februar 2007. Tre norske krisesentre er ikke tilknyttet verken Norsk krisesenterforbund eller Krisesentersekretariatet. Norske krisesentre mottar økonomisk støtte både fra kommune og stat. Krisesentrene søker hvert år vertskommunen om tilskudd og økonomisk støtte, og Barne- og likestillingsdepartementet dekker tilsvarende beløp. Slik bidrar kommune og stat hver

med 50 % til krisesentrenes budsjett. Kommunene er imidlertid ikke lovpålagt å støtte krisesentrene, og dersom en kommune skjærer ned på bevilgningen, skjærer staten ned tilsvarende beløp. Norske krisesentre er derfor i en svært sårbar økonomisk posisjon (Jonassen og Stefansen 2003, Krisesentersekretariatet 2006, 2007, Norsk krisesenterforbund 2007).

2.1.2 Kvinner og barn på krisesenter – noen tall

I 2006 hadde Norge 50 krisesentre, og Statistisk sentralbyrås samlestatistikk viser totalt 2312 opphold av voksne brukere ved krisesentrene i løpet av 2006. I 2005 var det tilsvarende tallet 2287. I 2006 varte et krisesenteropphold gjennomsnittlig 24 døgn, mot 22,3 døgn i 2005. Krisesenteroppholdene i 2006 var fordelt på 1900 personer, hvorav 1885 var kvinner. 90 % av kvinnene var under 50 år. 71 % av kvinnene levde i ekteskap eller samboerskap, 18 % av kvinnene var enslige, og 9 % av kvinnene var skilt eller separert. 79 % av kvinnene hadde blitt utsatt for vold av nåværende eller tidligere samboer eller ektefelle. I 2006 hadde 56 % av kvinnene på krisesentrene minoritetsbakgrunn, og 31 % av disse kvinnene hadde blitt utsatt for vold av norske menn (Lien og Nørgaard 2006, Kleven og Lien 2007).

I perioden 1992-2004 bodde 23 924 barn på krisesenter sammen med moren sin (LO et al. 2006). I 2006 hadde 43 % av kvinnene med seg barn under 18 år på krisesentrene. Det oppholdt seg totalt 1488 barn på norske krisesentre dette året. 51 % av barna var under fem år, og 35 % var mellom seks og tolv år. 949 av barna hadde mor med minoritetsbakgrunn, 524 hadde mor med etnisk norsk bakgrunn, og for de øvrige 15 barna er opprinnelsen ikke oppgitt. Mer enn fire av fem mødre hadde med seg ett eller to barn på krisesenteret. En noe høyere andel mødre med minoritetsbakgrunn hadde med seg ett barn, mens noen flere mødre med etnisk norsk bakgrunn hadde med seg to barn. Beboere med barn oppholdt seg lenger på krisesentrene enn beboere uten barn. Et gjennomsnittlig opphold for beboere uten barn var 23 døgn mot 27 døgn for beboere med barn. 22 % av beboerne med barn reiste hjem til voldsutøveren etter første gangs opphold på krisesenter. Det tilsvarende tallet for beboere uten barn er 19 % (Lien og Nørgaard 2006, Kleven og Lien 2007).

2.1.3 Arbeid med barn på krisesenter – tidligere forskning

Fra det første krisesenteret åpnet i 1978, har barn vært blant brukerne (NOU nr. 31 2003). På tross av dette er vår vurdering at krisesenter som arena, og barn på krisesenter spesielt, ikke er viet overveldende mye oppmerksomhet i forskningssammenheng, særlig ikke i et pedagogisk perspektiv. Enkelte undersøkelser belyser kvinner og barns situasjon på enkeltstående krisesentre (jf. Olsen 1998, Pettersen 2005). Holmsens forskning beskriver metoder som kan være aktuelle i arbeid med barn på krisesenter (jf. Holmsen 1999, 2001). Ved litteratursøk fanget to undersøkelser vår interesse, da de begge tar for seg fenomenet barn på krisesenter, omhandler flere krisesentre, samt er av relativt ny dato. Den ene undersøkelsen er en kvantitativ undersøkelse der alle norske krisesentre besvarte et spørreskjema. Denne undersøkelsen gir et overblikk over det totale tilbudet til barn ved norske krisesentre (Jonassen og Stefansen 2003). Den andre undersøkelsen er kvalitativ og er interessant fordi den benytter barn som informanter. Åtte barn ble intervjuet om hvordan de opplevde å bo på krisesenter (Solberg 2001). Vi vil i det følgende presentere et sammendrag av undersøkelsene for å gi en oppdatering på forskningsfeltet barn på krisesenter, samt for å kunne nytte undersøkelsene til sammenlikning med eget empirisk materiale.

I juni 2002 besvarte samtlige av Norges da 50 krisesentre et spørreskjema fra Kompetansesenter for voldsofferarbeid og Barne- og familiedepartementet. Skjemaet omhandlet krisesentrenes organisering, drift og tilbud, og ble besvart av daglig leder eller den ansatte med lengst fartstid på krisesenteret. 14 av de 50 krisesentrene hadde en egen ansatt i personalstaben som skulle ta seg av arbeidet med barna. Seks krisesentre hadde egne grupper for barn, og fem av disse sentrene oppga at de også arrangerte andre aktiviteter for barna. Ytterligere ti sentre oppga at de hadde et tilbud til barna. 40 krisesentre hadde egne lekerom, og åtte av disse hadde mer enn ett lekerom. 10 % av krisesentrene oppga at de hadde samarbeidskontakt med barnevernet to eller flere ganger i uka, 28 % av sentrene hadde denne typen kontakt en til fire ganger i måneden, mens 48 % hadde kontakt med barnevernet sjeldnere enn dette. 2 % oppga at de aldri hadde kontakt med barnevernet, mens 12 % ikke besvarte spørsmålet om samarbeid med barnevernet. På spørsmål om grad av tilfredshet med samarbeidet

svarte 62 % av krisesentrene at de opplevde samarbeidet med barnevernet som godt, 28 % syntes samarbeidet varierte, og 2 % oppga at samarbeidet var dårlig. De resterende 8 % av sentrene samarbeidet ikke med barnevernet, eller lot spørsmålet om grad av tilfredshet stå ubesvart (Jonassen og Stefansen 2003).

Som en delstudie i prosjektet ”Den gode vilje – Mishandlede kvinners erfaringer med hjelpeapparatet” (Jonassen og Eidheim 2001) foretok Anne Solberg ved Norsk institutt for by- og regionsforskning i 2001 en undersøkelse omkring barn på krisesenter. Prosjektet ble igangsatt på oppdrag fra Barne- og familiedepartementet. Åtte barn i alderen 7-14 år ble intervjuet i undersøkelsen, og disse barna var tilknyttet to ulike krisesentre.

Alle barna ga uttrykk for at det fikk et godt førsteinntrykk av krisesenteret, at de ble godt mottatt da de kom. Flere av barna hadde trodd krisesenteret skulle være større og skumlere enn det var. Barna pekte på at det fine med å bo på krisesenter var at en aldri var alene, at det alltid var voksne eller barn å være sammen med og leke med. At en aldri er alene på et krisesenter, var også noe barna trakk frem som negativt og utfordrende, fordi det kunne være vanskelig å konsentrere seg om lekser når lydnivået ble for høyt. Barna fortalte om aktivitetsmuligheter i forbindelse med krisesentrene, eksempelvis biljardbord og fine utearealer i nærmiljøet. Mat var også et tema. Ett barn fortalte at maten smakte bedre hjemme, og at det var flere typer pålegg å velge mellom hjemme.

Barna uttrykte at å bo på krisesenter ikke var en ”riktig” måte å bo på, det er ikke slik en skal bo. Noen hadde valgt å ikke fortelle vennene sine at de bodde på krisesenter, fordi de var redde for å bli ertet, og enkelte av barna hadde fått beskjed av mor om å hemmeligholde at de bodde på krisesenter. Barna snakket om fenomenet pendling på to plan. For det første handlet pendlingen om å overkomme fysisk avstand, da krisesenteret ofte lå langt unna fritidsaktiviteter, skole, venner og nærmiljø. I noen tilfeller måtte barna være borte fra fritidsaktiviteter og lek i nærmiljøet sitt for en periode, mens i andre tilfeller gjorde gode transportmuligheter det mulig å fortsette med de vante aktivitetene på hjemstedet. For det andre handlet pendlingen om å forflytte seg til og fra et hemmelig gjemmested. Barna hadde få eller ingen tanker om

tiden fremover, men alle visste at den nåværende boligen var en type mellomstasjon. De var dog usikre på varigheten av oppholdet på krisesenteret, på hvor lenge de skulle være der. Alle gledet seg til å få en ”ordentlig” bolig, og de gledet seg til å få egne rom.

I undersøkelsen ble også seks ansatte tilknyttet fire krisesentre intervjuet omkring hvordan de vurderte barns tilværelse på krisesentrene, hvordan de la opp arbeidet sitt, samt hva de opplevde mest utfordrende i arbeidet med barna. De ansatte pekte på to ulike måter å hjelpe barna på. På den ene siden ønsket de å skape et frirom som var mest mulig upåvirket av situasjonen barna befant seg i. Dette frirommet ble forsøkt skapt gjennom lek, hobbyaktiviteter, teater og kino. På den andre siden var de ansatte opptatt av å samtale med barna om volden og vonde opplevelser. Bearbeiding ved bruk av bilder, tegninger, bøker og strukturerte samtaler ble trukket frem. Enkelte av informantene var dog kritiske til denne måten å arbeide på, da de ønsket at barna selv skulle ta initiativ til samtale dersom de hadde behov for det. Barnevern var et tema også i denne undersøkelsen. Flere av de ansatte uttalte at de var kritiske til barnevernet, og noen hadde erfaringer med at barnevernet manglet respekt for familiene som skulle hjelpes (Solberg 2001).

Som en kort oppsummering kan en på bakgrunn av disse undersøkelsene si at det totale tilbudet til barn ved norske krisesentre ikke fremstår som særlig omfattende. Kun 16 av de 50 krisesentrene hadde grupper eller et annet tilbud til barna, og kun 14 sentre hadde en ansatt som arbeidet direkte med barna. Samarbeid med barnevernet ser ut til å være sterkt til stede, ettersom flertallet av krisesentrene oppga at de samarbeidet med barnevernet. I den kvantitative undersøkelsen opplyste 62 % av sentrene at de anså samarbeidet med barnevernet som godt, mens et flertall av informantene i den kvalitative undersøkelsen var kritiske til barnevernet. Fra barneperspektivet belyser disse undersøkelsene at krisesentre oppleves som et midlertidig bosted, at det ikke er en ”ordentlig” måte å bo på. Videre beskriver barna ulike utfordringer omkring mat, det å bo sammen med mange andre, samt å være atskilt fra venner og fritidsaktiviteter.

2.2 Vold og vold i nære relasjoner

2.2.1 Direkte vold og vitne til vold – to sider av samme sak?

Det skilles ofte mellom barn som er direkte utsatt for vold og barn som er vitne til vold. Begrepet vitne til vold kan dog sies å være misvisende, også når barn ser og hører vold mot mor, er de direkte offer for volden (Isdal 2002, NOU nr. 31 2003). Isdal sier det på følgende måte: ”Vold mot mor er vold mot barn. Når noen angriper og skader den barnet er knyttet til, avhengig av og glad i, så angriper og skader vedkommende barnet selv” (Isdal 2002: 49). Strauss (1992) hevder at effekten av å bevitne vold mellom foreldre kan virke mer negativt på barns utvikling enn om barnet selv blir mishandlet. Når vi videre snakker om barn som offer for vold eller barn som utsettes og eksponeres for vold, henspiller denne begrepsbruken både på barn som direkte offer for ulike typer vold, og på barn som er såkalt vitne til vold.

2.2.2 Voldsbegrepet

Vold er en relasjonell handling, en handling som foregår mellom mennesker. Makt er et viktig begrep sammen med volden. Vold handler om bruk av makt, og handlinger som gjennom at de smerter, skader, skremmer eller krenker, får andre personer til å slutte å gjøre noe de ønsker, eller gjøre noe de ikke vil (Isdal 2000). ”Felles for all vold er påvirkning gjennom påføring av noe vondt” (Isdal 2000: 43). Isdal (2000) deler begrepet vold inn i undergruppene fysisk vold, seksuell vold, psykisk vold, materiell vold og latent vold. På et krisesenter vil en møte kvinner og barn med erfaringer innenfor alle disse aspektene ved vold (Holmsen 1999, Berntsen 2005), derfor er Isdals inndeling relevant for undersøkelsen, og vi vil i det følgende redegjøre for denne grupperingen av voldsbegrepet.

Fysisk vold: Fysisk vold viser til enhver form for fysisk makt som smerter, skader, skremmer eller krenker et annet menneske. Eksempler på fysisk vold kan være å holde, dytte, riste, klype, slå og sparke, og også bruk av slagvåpen, stikkvåpen og skytevåpen er fysisk vold. I den ytterste konsekvens er lemlestelse og drap også utøvelse av fysisk vold. Det kan argumenteres mot å kategorisere et dytt og et drap

under samme voldsdefinisjon, men når begge handlingene har som mål å påføre en annen noe vondt, vil begge per definisjon kalles fysisk vold.

Seksuell vold: Seksuell vold er handlinger rettet inn mot en annens seksualitet, som gjennom at de smerter, skader, skremmer eller krenker, får personen til å slutte å gjøre noe den ønsker, eller gjøre noe mot sin vilje. Seksuell vold er en svært psykologisk nedbrytende form for vold, da den rammer vår mest private, intime og sårbare side. Begrepet seksuell vold strekker seg fra verbal seksuell krenkelse og trakassering, via press og tvang til seksuelle handlinger med personer, gjenstander eller dyr, til voldtekt og incest. Kvinner er klart overrepresentert som ofre for seksuell vold. Familien og andre nære relasjoner er de vanligste arenaene for seksuell vold mot kvinner. Maktaspektet er særlig til stede innen seksuell vold, da denne type vold er den mest krenkende og nedbrytende.

Psykisk vold: Psykisk vold henspeiler på handlinger som skremmer, krenker eller skader uten å være direkte fysiske. Ved bruk av psykisk vold styrer og dominerer en andre gjennom en bakenforliggende makt eller trussel. Psykisk vold deles i syv undergrupper: direkte trussel, indirekte trussel, degraderende og ydmykende atferd, kontroll, utagerende sjalusi, isolering og emosjonell vold. Felles for disse typene vold er at de rommer handlinger i et nært forhold, at de skaper avstand, og at de kan ødelegge kjærlighet.

Direkte trusler er utsagn og ytringer om hva som vil skje dersom en person ikke gjør som voldsutøveren sier. Eksempler på direkte trusler er ”Hvis du forlater meg, dreper jeg deg” og ”Vær stille, ellers slår jeg deg”. Direkte trusler blir ekstra effektive dersom voldsutøveren tidligere har utøvet fysisk vold. Offeret vet da at voldsutøveren er kapabel til å gjennomføre truslene, og disse blir dermed ekstra effektive og skremmende. Både drapstrusler og selvmordstrusler har vist seg å være vanlige blant voldelige personer.

Indirekte trusler handler om å formidle fare og voldelige konsekvenser på en indirekte måte. Indirekte trusler er verbale ytringer som på en diffus måte formidler beskjeder om vold, og de må derfor settes i kontekst for å forstås. Indirekte trusler kan eksempelvis henvise til en dato da vold ble utøvd, og det er kun voldsutøveren og

offeret som vet hva som skjedde den dagen. Offeret skjønner at dersom hun ikke gjør som voldsutøveren sier, vil hun på nytt eksponeres for volden hun opplevde den aktuelle datoen.

Degraderende og ydmykende atferd rammer en annen persons verdighet. Denne typen atferd er vanligst i form av ord eller uttrykk, ofte i andres, eksempelvis barnas, påhør. I en krangel kan en være både sint og engasjert uten at dette kan betegnes som vold. Når en derimot krysser den saklige og konstruktive terskelen, og blir usaklig og ufin, kan atferden karakteriseres som degraderende og ydmykende.

Kontroll handler om å kreve eller ta kontroll over andres liv, eller deler av andres liv. Ofte skjer dette ved bruk av makt og trusler. Voldsutøveren kan ta kontroll over offerets tid, sosiale kontakt, klesvalg, atferd og vaner, det handler om å innsnevre en annens frihet. Ofte stilles det krav til rapportering om hvor voldsofferet har vært, hva hun har gjort, og hvem hun har møtt.

Begrepet utagerende sjalusi dekker de tilfellene der sjalusi skremmer eller krenker, samt der sjalusi brukes for å styre og kontrollere andre. Utagerende sjalusi kan eksempelvis uttrykkes gjennom bebreidelser eller påstander om at ens partner har lyst på andre, eller stadig tilbakevendende anklager om partnerens tidligere seksuelle atferd.

Isolering handler om å begrense andres bevegelsesfrihet og livsrom gjennom direkte eller indirekte press. Ved bruk av trusler og sanksjoner isoleres offeret fra kontakt med arbeidslivet, venner og familie. Isolering er typisk i nære relasjoner, ofte i så sterk grad at den aktuelle familien ikke treffer andre mennesker i det hele tatt. Fysisk vold er en vanlig sanksjon dersom noen i familien bryter "isoleringsreglene", og går på jobb eller møter venner. Isolering kan være en konsekvens og et resultat av annen type vold: voldsutøveren isolerer ofrene, slik at ingen andre skal få vite om volden.

Isolering er en alvorlig voldsform, da offeret blir værende mye sammen med kun voldsutøveren. Vold blir særlig nedbrytende når den som skader også er den eneste som er der for å trøste. For å forstå at vold er galt, må en ha en kontrast, en må ha noe å sammenlikne med. Dersom en gjennom isolering mister muligheten til sammenlikning, kan voldsofferet oppleve volden som naturlig og noe hun har fortjent.

Dersom en person gjennom sin atferd har til hensikt å få andre til å føle seg dårlige eller uviktige, er det snakk om emosjonell vold. Denne typen vold søker å skape vonde og leie følelser hos andre. Neglisjering, å systematisk overse eller ignorere en annen, betegnes som emosjonell vold. Et annet eksempel er at voldsutøveren konsekvent ikke tar hensyn til avtaler eller løfter. Også taushet kan betegnes som emosjonell vold, dersom hensikten med tausheten er å få en annen til å føle seg liten, dårlig eller uviktig.

Materiell vold: Materiell vold omhandler ødeleggelse av gjenstander, med det formål å skremme andre til å slutte å gjøre noe, eller å gjøre noe mot sin vilje. Mange ser materiell vold som et alternativ til direkte vold mot andre: å slå et møbel kan være en måte å få ut aggresjon på uten at det går direkte utover andre mennesker. Isdal problematiserer dette synet fordi også materiell vold kan virke svært krenkende, skremmende og lammende. Makt utøves ved at en gjennom å ødelegge gjenstander skremmer, dominerer og påvirker andre mennesker. Materiell vold har vist seg som en velkontrollert form for vold. Det som ødelegges, synes ofte å være verdiløst. IKEA-glassene går oftere enn arvekrystallet fra oldemor.

Latent vold: Den volden som virker i kraft av sin mulighet, kalles latent vold. Volden blir virkningsfull fordi den kan komme til å skje. Mor og barn som har blitt slått av far, er ofre for latent vold når de forventer å bli slått på nytt. Risikoen og redselen for ny vold får innvirkning på hva ofrene tør å foreta seg. Noe ligger og ulmer inne i voldsutøveren, men ofrene kan aldri vite når det kommer ut (Isdal 2000).

2.2.3 Forekomst av vold i nære relasjoner

Basert på intervjuer med barn og ungdom mellom 8 og 24 år på landsbasis anslår Redd Barna at minst hundre tusen norske barn lever med ulike former for vold i familien. Da det finnes om lag 1,1 millioner barn under 18 år i Norge, betyr dette at hvert ellefte barn er utsatt for vold hjemmet i løpet av oppveksten. Redd Barna har særlig spurt om fysisk vold, og funnet at nesten 59 000 norske barn har opplevd fysisk vold i form av klyping, lugging, slag og spark. 158 000 barn har sett andres foreldre utøve fysisk vold mot sine barn (Redd Barna og Synovate MMI 2007). En kan ikke se bort fra at tallene

er høyere, da vold i nære relasjoner er et område som preges av store mørketall (Skjørten 2002).

I juni 2005 registrerte Justis- og politidepartementet antall henvendelser til det norske hjelpeapparatet om vold i nære relasjoner. Instansene som deltok i registreringen var politi, barnevern, familievernkontor, krisesenter, legevakt/voldtektsmottak, rådgivningskontor for kriminalitetsofre, sosialtjeneste og vern for eldre-kontor. Registreringen ble foretatt i en tilfeldig valgt uke og favnet hele landet. Det ble også gjennomført en tilsvarende undersøkelse i 2003, den første av sitt slag i Norden. Voldsregistreringen fra 2005 viser at det i registreringsuken var 1354 registrerte tilfeller som gjaldt vold i nære relasjoner. Familievernkontorene, krisesentrene og politiet registrerte flest tilfeller i registreringsuken, med henholdsvis 289, 516 og 322 registrerte saker. 1020 av sakene omhandlet vold mot kvinner over 18 år, og i 85 % av sakene var voldsutøverne menn. I 63,7 % av tilfellene var voldsutøveren partner eller tidligere partner til den voldsutsatte. 62 % av sakene omhandlet fysisk vold. Trusler forekom i 42 % av tilfellene, mens andre former for psykisk vold forekom i 57,3 % av tilfellene. 14 % av sakene omhandlet seksuell vold, mens 17 % dreide seg om økonomiske overgrep og materiell vold. Voldsregistreringen definerer barn som offer for vold både når de utsettes direkte for vold, og når de er vitne til vold, jf. vår argumentasjon i underkapittel 2.2.1, Direkte vold og vitne til vold – to sider av samme sak? Voldsregistreringen viser at om lag 1893 barn under 18 år i registreringsuken var offer for ulike typer vold fra personer de er i nær relasjon til. 1594 av barna var under 15 år, og 710 var mellom 0 og 6 år (JD 2005). Det er verdt å merke seg at det trolig eksisterer mørketall her, da vold i nære relasjoner anmeldes langt sjeldnere enn vold som forekommer utenfor hjemmet og familien (Skjørten 2002).

2.3 Traumer, kriser og voldsutsatte barn på krisesenter

2.3.1 Traumer og kriser

”Sterk vold vil nær sagt alltid oppleves traumatisk, men volden trenger ikke være brutal for å bli et traume” (Isdal 2000: 147). Barn som eksponeres og utsettes for vold, kan oppleve traumatiske etterreaksjoner (Barnett et al. 1997, Dyregrov 2000, Isdal 2000, 2002). Vårt datamateriale, og da særlig intervjuer med ansatte på krisesentrene, inneholder mange beretninger om traumatiserte barn, og familier som lever med kriser. Heller ikke barna og mødrene i utvalget legger skjul på at de har gjennomgått store belastninger som offer for vold i nære relasjoner. På bakgrunn av dette vil vi i det følgende redegjøre for teori omkring traumer, traumatisering og kriser, og vi vil benytte elementer fra teorien i analysen av det empiriske materialet.

Begrepene traume og krise brukes ofte om hverandre. Det amerikanske diagnosesystemet *Diagnostic and Statistical Manual of Mental Disorders* (DSM-IV), beskriver et traume som en hendelse utenom vanlig erfaring, denne hendelsen ville vært en påkjenning for nesten alle (APA 1997). Dyregrov definerer traumer på følgende måte: ”[...] overveldende, ukontrollerbare hendelser som innebærer en ekstraordinær psykisk påkjenning for det barn eller den ungdom som utsettes for hendelsen” (Dyregrov 2000: 11). Disse definisjonene viser til et traume som en hendelse som vil innebære en psykisk påkjenning. Voldsepisoder og voldssituasjoner vil svært ofte kunne karakteriseres som traumer (Isdal 2000). Raundalen og Schultz definerer begrepet krise på følgende måte: ”Krise er en hendelse som overvelder barnet fordi tillærte mestringsstrategier ikke fungerer der og da, eller fordi barnet ennå ikke har lært adekvate mestringsstrategier [...]” (Raundalen og Schultz 2006: 15). Denne definisjonen likner på DSM-IV og Dyregrovs definisjon av traume, da hendelsesaspektet er fremtredende. Christie påpeker dog at kriser ikke nødvendigvis rommer ytre hendelser, slik traumer gjør. Hun argumenterer for at kriser viser til en indre tilstand og en midlertidig ubalanse, mens traumer viser til én eller flere konkrete ytre hendelser. Hva som utløser ubalansen krisebegrepet viser til, vil variere (Christie 1994). Dyregrov (2000) poengterer at traumer kan være en årsak til at kriser utløses og oppstår. På bakgrunn av det foregående vil vi heretter forholde oss til det følgende:

Traumer viser til konkrete hendelser som innebærer psykiske påkjenninger for barnet. Å eksponeres for traumer handler i denne sammenhengen om å utsettes for vold. Kriser viser til en indre tilstand av ubalanse som kan oppstå på bakgrunn av disse traumene.

Leonore Terr skiller mellom to typer traumer, type én-traumer og type to-traumer. Type én-traumer er enkelthendelser som for eksempel en enkeltstående voldtekt eller et overfall. Type to-traumer dreier seg om at en person opplever flere traumer over en periode (Terr 1991, 1995). Slik vil det være snakk om type to-traumer når mor og barn systematisk og over tid utsettes for ulike typer vold av far. Type to-traumer kalles også kumulative traumer. Barn som er ofre for kumulative traumer, vil oftest utvikle etterreaksjoner som varer lenger enn for barn som utsettes for type én-traumer. Enkelthendelser bryter ikke ned barnets psykiske apparat på en like voldsom måte som kumulative traumer (Dyregrov 2000).

”Traumatisering handler om opplevelser som er så overveldende emosjonelt og så uforståelige kognitivt at hendelsen forblir et fragment og aldri hvilende indre bilde [...]” (Christie og Waaktaar 1997: 120). Dyregrov beskriver reaksjoner som traumer kan utløse, som traumatiske etterreaksjoner. Han benytter videre begrepet traumatiserte barn om barn som utvikler svært alvorlige traumatiske etterreaksjoner. Traumatiske etterreaksjoner oppstår fordi vårt mentale system har behov for å bearbeide opplevelsene, slik at vi kan integrere dem i våre kognitive skjemaer. Vi bruker de kognitive skjemaene til å systematisere, kategorisere og forstå andre mennesker og verden rundt oss (Dyregrov 2000). På bakgrunn av de tidligere diskuterte definisjonene av traumer og kriser kan en si at traumatiske etterreaksjoner og traumatisering uttrykker den indre tilstanden av ubalanse som krisebegrepet viser til.

Primær traumatisering handler om alvorlige traumatiske etterreaksjoner som kan oppstå når et barn har vært direkte offer for ett eller flere traumer. Primær traumatisering viser også til tilfeller der barn blir vitne til at andre mennesker utsettes for vold og ulike typer overgrep. Sekundær traumatisering innebærer at barnet ikke

direkte utsettes for traumer, men utvikler alvorlige traumatiske etterreaksjoner etter å ha blitt fortalt om foreldres eller andres traumer (Carli 1997).

The Adverse Childhood Experiences (ACE) study er en pågående longitudinell studie fra USA omkring utvikling av psykiske vansker, dårlig fysisk helse og sosiale problemer som følge av omsorgssvikt, overgrep og vold i oppveksten. Studien er utarbeidet av Filitti og Anda og har pågått siden 1995. Studien skiller seg fra andre studier, da den tar for seg flere typer av *adverse childhood experiences*, ACE-er, stressbelastninger, i barndommen. Vi vil i vår sammenheng knytte ACE-begrepet til ulike traumer og kriser. Utvalget består totalt av over 17 000 informanter i alderen 19-93 år, og gjennomsnittsalderen er 56 år. Gjennom kvantitative surveyundersøkelser blir informantene spurt om sine erfaringer med ACE-er før fylte 18 år. De ulike ACE-er som blir undersøkt, er psykisk, fysisk og seksuell vold, psykisk og fysisk omsorgssvikt, oppvekst i et hjem der en forelder led av alkoholmisbruk, narkotikamisbruk, psykisk sykdom eller gjentatte selvmordsforsøk, oppvekst i en familie der mor ble utsatt for vold, samt oppvekst i en familie der et familiemedlem hadde vært i fengsel. Forekomsten av ACE-er blir målt opp mot utvalgets utvikling av fysisk sykdom, samt sosiale, psykiske og kognitive vansker i voksen alder. Resultater fra 2003 viser at dersom en sammenlikner de som har opplevd fire ulike ACE-er i barndommen, med de som ikke har opplevd noen, ser en at de som har opplevd fire ulike ACE-er, har dobbelt så stor sjanse for å begynne å røyke, tolv ganger så stor sjanse for selvmord, syv ganger så stor sjanse for å utvikle alkoholisme, og ti ganger så stor sjanse for å bli rusmisbrukere i voksen alder. Forskerne bak ACE-studien argumenterer for at ulike sosiale, kognitive og fysiske vansker i voksen alder kan ha sitt opphav i traumatiske opplevelser i barndommen. ACE-resultatene fra 2003 viser også at av de som utviklet en vanske på bakgrunn av ACE-er, utviklet 87 % ytterligere en vanske til (ACE 2003).

2.3.2 Etterreaksjoner og atferd hos voldsutsatte barn

Barn som har blitt utsatt for traumer og befinner seg i krise, kan oppleve ulike traumatiske etterreaksjoner (Dyregrov 2000). "Children exposed to marital violence tend to exhibit many more behavior problems than nonexposed children" (Barnett et al. 1997: 140). Barn som kommer på krisesenter har blitt eksponert for vold. Derfor er det i denne studien relevant med teori omkring voldsutsatte barns mulige reaksjoner og vansker. Barn som opplever traumer, blir ikke nødvendigvis sterkt traumatiserte, men de aller fleste opplever traumatiske etterreaksjoner av varierende alvorlighetsgrad (Dyregrov 2000). Det er verdt å nevne at det vil være subjektivt hvordan traumer kommer til uttrykk hos barn, at ulike barn vil reagere forskjellig på tilsvarende traumer. Variablene er blant annet barnas alder, utviklingsnivå og temperament (Dyregrov 2000, Grøholt et al. 2001a). Slik vi ser det, er dette viktige aspekter å ha med seg når en arbeider med barn som har blitt eksponert for traumer og befinner seg i krise. Barn som kommer på krisesenter, har ulike erfaringer, og deres reaksjoner på volden vil være ulike.

Vi vil i det følgende redegjøre for et utvalg reaksjoner voldsutsatte barn kan oppleve, inspirert av Barnett et al. (1997) samt norsk forskningslitteratur. Utvalget er gjort på bakgrunn av et ønske om å synliggjøre variasjonen innenfor hva slags reaksjoner barn kan oppleve på vold i nære relasjoner. Vi vil presentere reaksjoner som kan oppstå når barn lever med pågående vold, samt reaksjoner som kan oppstå i ettertid, *long-term effects* (Barnett et al. 1997). For ytterligere redegjørelse for mulige konsekvenser av vold, se Barnett, Miller-Perrin og Perrin (1997).

Skyldfølelse, lav selvtillit og selvforakt: Barn som vokser opp i voldelige hjem, føler ofte at de har skyld i at volden pågår. Knyttet til en norsk studie handler dette om at seks av ti barn som har vært utsatt for fysisk vold av foreldrene, tror de blir sparket, slått eller lugget fordi de har oppført seg dårlig og gjort foreldrene sinte (Redd Barna og Synovate MMI 2007). Videre vil en del voldsutsatte barn skamme seg over familiesituasjonen sin og bruke energi på å skjule hjemmeforholdene for sine venner. Skyldfølelsen, følelsen av at en selv er ansvarlig for volden, kan være svært belastende for et barn. Skyldfølelsen kan i sin tur føre til at barnet begynner å mislike seg selv.

Barnet kan bli skuffet over at det ikke får volden til å stoppe. Videre kan barnet oppleve seg selv som et individ som fortjener å leve med vold (Barnett et al. 1997, Raundalen og Schultz 2006).

Psykiatriske lidelser, eksempelvis tvangslidelser: Tvangslidelser er en alvorlig gruppe diagnoser som krever psykiatrisk hjelp. Tvangslidelser blir i forskningslitteraturen ofte omtalt som *Obsessive Compulsive Disorder*, obsessiv-kompulsiv lidelse (Grøholt et al. 2001b). *International Classification of Diseases* (ICD), er utarbeidet av verdens helseorganisasjon, og ICD-10s kapittel ”Psyriske lidelser og atferdsforstyrrelser” ble i 1997 tatt i bruk som klassifikasjonssystem for psykiatriske lidelser i Norge. ICD-10 deler *Obsessive Compulsive Disorder* i hovedsakelig tvangstanker eller tvangsgrubling, hovedsakelig tvangshandlinger eller tvangsritualer, og blandede tvangstanker og tvangshandlinger. Hovedsakelig tvangstanker eller tvangsgrubling viser seg i form av ideer, mentale bilder og tvangstanker som nesten alltid er plagsomme for personen som lider av dem. Mennesker som lider av tvangstanker, lider ofte også av depresjon. Hovedsakelig tvangshandlinger eller tvangsritualer omhandler ofte rengjøring, og særlig håndvask. Ekstrem orden og ryddighet er også vanlig (Statens helsetilsyn 2000). De vanligste tvangshandlingene hos barn og ungdom er rengjøring og bekymring om skitt eller smitte, gjentatt kontroll av at alt er i orden, telling og behov for symmetri (Grøholt et al. 2001b). Blandede tvangstanker og tvangshandlinger sees ofte hos personer som lider av *Obsessive Compulsive Disorder*. Denne underkategorien henspeiler på at tvangstanker og tvangshandlinger er like fremtredende (Statens helsetilsyn 2000). Det amerikanske diagnosesystemet, DSM-IV, tilsvarer ICD-10 innenfor diagnosegruppen, men DSM-IV krever i tillegg at tvangstankene eller tvangshandlingene må oppta barnet minst én time per dag (APA 1997).

Latente voldsproblemer og lav empati: Dersom en blir utsatt for vold, øker sannsynligheten for at en selv blir voldelig. Det anslås at en person som har blitt utsatt for vold i nære relasjoner, har tre til fire ganger større sjanse for å bli voldsutøver enn en som ikke har vært eksponert for slik vold (Isdal 2002). Barn som vokser opp med mye vold, kan møte sine omgivelser med en atferd preget av indre stress. Disse barna kan være redde, sårbare og usikre, og de er ofte svært sensitive for å føle seg truet og

angrepet. Med bakgrunn i sine erfaringer vil disse barna lettere enn andre barn kunne fortolke omgivelsene som fiendtlige. De kan også ha lettere for å skade andre, da de gjennom livet har møtt lite eller ingen empati, og slik kan angrep bli det beste forsvar (Barnett et al. 1997, Dyregrov 2000, Isdal 2000, 2002).

Somatiske plager som hodepine, vondt i magen og insomnia: En del barn opplever kroppslige reaksjoner på traumer (Barnett et al. 1997, Dyregrov 2000, Grøholt et al. 2001a). Somatiske plager kan oppstå både fordi barnet er skremt og redd etter tidligere traumer, og fordi barnet går konstant anspent i påvente av nye hendelser. Både hodepine og vondt i magen er vanlige somatiske reaksjoner på traumer. Barn som utvikler insomnia, sliter med å sovne om kvelden, og de kan våkne mange ganger i løpet av en natt. Ofte blir de liggende våkne i lange perioder (Dyregrov 2000, Grøholt et al. 2001c). I lys av dette blir det viktig å være oppmerksom på at voldsutsatte barns fysiske og kroppslige problemer kan være uttrykk for et psykisk ubehag. Kirkengen (2005) hevder at mange voksne som bærer på vonde barndomsminner som gir seg utslag i fysiske plager, blir behandlet for det fysiske uten utredning og bearbeiding av de psykisk belastende minnene.

Posttraumatisk stresslidelse: Noen traumeutsatte barn utvikler langvarige, svært alvorlige problemer og vansker, som samlet betegnes som *Post Traumatic Stress Disorder* (PTSD), posttraumatisk stresslidelse eller posttraumatisk stressyndrom. Barn som utvikler dette syndromet, er sterkt traumatiserte (Dyregrov 2000, Grøholt et al. 2001a). For bare noen tiår tilbake trodde en ikke at barn kunne utvikle posttraumatisk stresslidelse. Denne oppfattelsen skyldtes trolig voksnes ønske om at det skulle være slik, samt at det fantes få studier av barns reaksjoner på traumer. Systematiske undersøkelser de senere årene viser dog at også barn kan utvikle posttraumatisk stresslidelse (Dyregrov 2000). I diagnosesystemet ICD-10 er posttraumatisk stresslidelse (F43.1) kategorisert under F43, "Tilpasningsforstyrrelser og reaksjon på alvorlig belastning", og der står følgende om posttraumatisk stresslidelse: "Oppstår som forsinket eller langvarig reaksjon på en belastende hendelse eller situasjon (av enten kort eller lang varighet) av usedvanlig truende eller katastrofal art, som sannsynligvis vil fremkalle sterkt ubehag hos de fleste [...]" (Statens helsetilsyn 2000: 146). Symptomene på posttraumatisk stresslidelse omfatter påtrengende minner og

flashbacks, mareritt, fornemmelse av nummenhet og følelsesmessig avflatning. Barnet distanserer seg fra andre mennesker og får nedsatt reaksjon på omgivelsene. En unngår det som kan minne om traumet eller traumene. I enkelte tilfeller kan det forekomme dramatiske, akutte utbrudd av frykt, panikk eller aggresjon. Slike utbrudd utløses av stimuli som minner om traumet eller reaksjonen på traumet. Også hyperaktivitet, vaksomhet, lettskremthet og søvnløshet kan forekomme. Lidelsen oppstår vanligvis innen seks måneder etter traumet eller traumene (Statens helsetilsyn 2000).

I DSM-IVs diagnosekriterier for posttraumatisk stresslidelse trekkes det frem at symptomene hos barn kan være ulike voksnes. Det understrekes blant annet at barns mareritt ikke nødvendigvis omhandler traumet, men at innholdet i marerittene kan være uidentifiserbart (APA 1997). Det arbeides med å komme frem til flere symptomer som kan antyde posttraumatisk stresslidelse hos barn, og da særlig hos de minste barna. Målet er at symptomer skal kunne oppdages gjennom observasjon, slik at en kan ha mer enn barnas uttalelser å basere seg på (Dyregrov 2000).

Flere studier peker på at de hendelsene som oftest frembringer posttraumatisk stresslidelse hos barn og unge, er overgrep og vold, særlig den volden som foregår i nære relasjoner (Boney-McCoy og Finkelhor 1995, Saunders et al. 1999). Forskning viser imidlertid til varierende funn omkring forekomst av denne type traumatisering hos voldseksponerte barn. Graham-Bermann og Levendosky (1998) forsket på forekomst av posttraumatisk stresslidelse hos barn av voldsutsatte kvinner og fant at 13 % av barna mellom syv og tolv år utviste atferd og symptomer som samsvarer med diagnosekriteriene for posttraumatisk stresslidelse. I McCloskey og Walkers (2000) utvalg bestående av 337 barn i alderen seks-tolv år som hadde vært vitne til vold i nære relasjoner, led 19 % av posttraumatisk stresslidelse. Disse barna utviste også andre etterreaksjoner på volden, blant annet redsler og fobier. På Hawaii fant Chemtob og Carlson (2004) en forekomstrate av posttraumatisk stresslidelse på 40 % blant barn som hadde vært vitne til at far utøvde vold mot mor. Studien ble foretatt gjennomsnittlig to år etter at barna hadde flyttet fra faren sammen med moren sin. Dubner og Mottas (1999) studie viser at 50 % av barna som har blitt utsatt for psykisk vold i nære relasjoner, utvikler posttraumatisk stresslidelse. Forskning viser en forekomst av posttraumatisk stresslidelse på mellom 42 % og 90 % hos barn som har

30

vært utsatt for seksuell vold (McLeer et al.1994, Dubner og Motta 1999, Lipschitz et al.1999). Varierende funn på forskningsområdet voldseksponerte barn og traumatisering i form av posttraumatisk stresslidelse, kan henge sammen med bruk av ulike begrepsdefinisjoner, metoder og utvalgskriterier i undersøkelsene.

2.3.3 Hva trenger barn på krisesenter?

Dette spørsmålet har ikke noe entydig svar. Hva slags hjelp, støtte og ivaretagelse et voldsutsatt barn har behov for, vil avhenge av hvilke reaksjoner barnet opplever på volden, om barnet er traumatisert, hvor sterkt det eventuelt er traumatisert, samt individuelle faktorer som alder, utviklingsnivå og personlighet. Det en samlet kan si, er at barn som har opplevd traumer i form av vold, svært ofte vil ha behov for hjelp (Dyregrov 2000, Grøholt et al. 2001a, Isdal 2000, 2002).

Aaron Antonovskys (1991, 2000) perspektiv og modell om *Sense Of Coherence* (SOC), opplevelse av sammenheng, beskriver ulike faktorer som gjør oss i stand til å takle vanskelige hendelser i livet. Antonovskys perspektiv og teoretiske modell ser på helse som et kontinuum mellom helt frisk og veldig syk. Salutogenese retter fokuset mot helbredelsespotensialet, mens patogenese har fokus på sykdommen (Antonovsky 1991, 2000).

Den salutogenetiske tilgang kan ikke garantere en løsning af problemerne i menneskers komplekse og fintmaskede liv, men i det mindste fører den til en dybere forståelse og viden, hvilket er en forudsætning for at bevæge sig mod den sunde ende at kontinuet” (Antonovsky 2000: 23).

Antonovsky argumenterer for at mennesker utvikler grader av ferdigheter og ressurser ut fra hendelser, ved hjelp av evnen til å se sammenheng mellom hendelsene. Hvor stor motstandskraft en har mot psykososialt stress, avhenger av hvor sterk opplevelse en har av indre sammenheng. Indre sammenheng består av tre komponenter: begripelighet, håndterbarhet og meningsfullhet. Begripelighet er vår kognitive egenskap, og handler om i hvilken grad en oppfatter ulike stimuli en konfronteres med. Disse kan enten oppleves som ordnede, kognitivt forståelige, sammenhengende og tydelige, eller motsatt som kaotiske, uordnede, tilfeldige og uforklarlige. Den som har en sterk opplevelse av begripelighet, forventer at ulike stimuli han eller hun vil

møte i livet, vil være forutsigbare, og dersom en støter på en uventet hendelse, vil hendelsen kunne settes inn i en sammenheng som kan forklares. Håndterbarhet er atferdsegenskaper og beskriver hvordan en er kapabel til å se ressursene en har til rådighet, de nødvendige ressurser for å mestre forventninger og krav i en gitt situasjon. Disse ressursene kan være ens egne, eller ressurser hos noen en stoler på og har tillit til. Når en opplever en sterk følelse av håndterbarhet, føler en seg ikke nødvendigvis som et offer for omstendighetene. Meningsfullhet er motivasjonsegenskapen vår og innebærer at en opplever tilværelsen som meningsfull og forståelig, at en opplever at det er meningsfullt å investere energi og engasjement i utfordringer og problemer. Meningsfullhet oppstår gjennom kontakt (Antonovsky 1991, 2000). På bakgrunn av Antonovskys perspektiv, kan det argumenteres for at en viktig oppgave for krisesenteransatte er å fremkalle og støtte de voldsekspoonerte barnas opplevelse av indre sammenheng gjennom arbeid med komponentene begripelighet, håndterbarhet og meningsfullhet.

Raundalen og Schultz (2006) presenterer en krisepedagogisk modell. Denne modellen er ikke utarbeidet spesielt for arbeid med barn på krisesentre, men det argumenteres for at den kan benyttes i arbeid med barn i krise, og det fremheves at modellen kan nyttes i arbeid med barn som utsettes for vold i nære relasjoner. Gjennom fasene uttrykksfasen, faktafasen, handlingsfasen og oppfølgingsfasen beskriver den krisepedagogiske modellen elementer og aspekter barn i krise kan ha behov for. I uttrykksfasen er en opptatt av å fange hva barnet tenker og føler rundt det vonde som har skjedd. Det er viktig at den som snakker med barnet, har forståelse for barnets traumer og erfaringer og skaper en god dialog mellom seg og barnet. En skal skape en forståelse omkring barnets reaksjoner. Som en avslutning på uttrykksfasen kan en skrive ned og dokumentere arbeidet en har gjort. På bakgrunn av denne dokumentasjonen kan en konkret jobbe mot neste fase, faktafasen, som handler om å gi barna en korrekt beskrivelse av det de har opplevd. Hva var egentlig meningen med det som skjedde? Hvorfor skjedde det? Innholdet i traumet eller traumene skal gjøres håndterlig, og dernest forståelig, for barnet. Det fokuseres på å få bort feiloppfatninger hos barnet. I handlingsfasen vektlegges det å lære barnet ulike strategier dersom lignende episoder og traumer skulle gjenta seg i barnets liv. En kan gjennomgå barnets

tidligere handlinger under traumene og i fellesskap utarbeide strategier barnet kan benytte dersom det skulle oppleve lignende hendelser igjen. Oppfølgingsfasen er den siste fasen i den krisepedagogiske modellen. I denne fasen skal en vurdere om barnet trenger videre oppfølging (Raundalen og Schultz 2006), og dette bringer oss inn på fenomenet henvisningskompetanse.

Å inneha henvisningskompetanse handler om å forstå, og å henvise videre, når et barn trenger hjelp utover den en selv kan tilby. Barn som har opplevd traumer og befinner seg i krise, er avhengig av voksne som sørger for psykiatrisk eller psykologisk hjelp, dersom det er behov for det (Dyregrov 2000, Kirkengen 2005, Raundalen og Schultz 2006). I krisesentersammenheng kan dette handle om at de ansatte har kunnskap om hvilke fagtilbud og hjelpeinstanser som finnes for voldsutsatte barn i kommunen. Det blir også avgjørende at de ansatte ved krisesentrene evner å se og forstå et barns behov for ytterligere hjelp, eksempelvis dersom barnet utvikler tvangslidelser eller posttraumatisk stresslidelse. Krisesenteransatte med henvisningskompetanse vil videre kjenne til barnevernets og politiets virke, og henviser og samarbeider med disse instansene i tilfeller der det foreligger omsorgssvikt og straffbare forhold.

3. Metode

I dette kapittelet presenterer vi hvordan undersøkelsen har vært inspirert av det vitenskapsteoretiske perspektivet fenomenologi, og *Grounded Theory*, før vi redegjør for studiens kvalitative metodebruk. Derneft vil vi beskrive gjennomføringen av undersøkelsen, før kapittelet avsluttes med diskusjoner omkring ulike validitets- og reliabilitetsspørsmål samt etiske overveielser og refleksjoner.

3.1 Fenomenologi og *Grounded Theory*

Denne undersøkelsen har en fenomenologisk tilnærming, da fenomenologien bygger på informanternes subjektive opplevelser av et fenomen. "[...] de saker som avses i fenomenologin är sakerna som fenomen, dvs. så som de visar sig för någon" (Bengtsson 2005: 12). Fenomenologiens filosofi er opptatt av de ulike aspektene av den menneskelige livsverdenen. Personens subjektive perspektiver er i fokus, og den menneskelige kroppen betraktes som kroppsliggjort liv. Det å prøve å forstå kroppen som kroppsliggjort liv er med på å gjøre en persons levde kropp til et meningsfullt og samlet individ (Kvale 2001, Bengtsson 2005, Vettenranta 2005, Kirkengen 2005). "En fenomenologisk forståelse handler altså om essensen av menneskelige erfaringer og om kroppsliggjøringen av det erfarte liv i et subjektperspektiv" (Kirkengen 2005: 61). Valg av fenomenologisk tilnærming begrunnes med at vi ønsket problemstillingen besvart gjennom informantenes opplevelser, tanker, erfaringer og refleksjoner omkring ivaretagelse av barn på krisesentre.

Analysestrategier utviklet innenfor *Grounded Theory* kan være gode redskap når en skal analysere fenomener som er studert med en fenomenologisk tilnærming (Postholm 2005). *Grounded Theory* har vist seg nyttig ved analyse av kvalitative intervjustudier (Dalen 2004). I forskningsprosessen har vi derfor vært inspirert av elementer fra *Grounded Theory* under datainnsamlingen og analysen. Bruk av memos og kategorisering av datamaterialet er elementer hentet fra *Grounded Theory* (Strauss og Corbin 1996), og disse har vært fremtredende i datainnsamlings- og analyseprosessen.

3.2 Kvalitativ forskning

Dette er en kvalitativ studie. Kvalitativ forskning fokuserer på personers livsverden og kan dermed sees i sammenheng med den fenomenologiske tilnærmingen (Kvale 2001). Kvalitativ forskning omhandler fremgangsmåter for å beskrive og forklare fenomener knyttet til personer og situasjoner i deres sosiale virkelighet. I kvalitative undersøkelser er fokuset rettet mot meninger og helhetsinntrykk, og observasjon og intervju er vanlige metoder. Den kvalitative forskningen er intuitiv ved at den gir rom for improvisasjon og personlige valg underveis (Holter 1996, Dalen 2004, Befring 2007).

3.3 Intervju

3.3.1 Kvalitativt forskningsintervju

Kvalitative forskningsintervjuer fremheves som spesielt godt egnet for å få innsikt i informanternes erfaringer, tanker og følelser. Ved bruk av kvalitative forskningsintervjuer søker en å forstå informantens verden gjennom deres beretninger om erfaringer og opplevelser i eget liv (Kvale 2001, Dalen 2004, Fog 2004). Metoden kan slik sees i sammenheng med fenomenologisk tilnærming (Kvale 2001). For å besvare problemstillingen ønsket vi å ta utgangspunkt i det informantene fortalte om sine erfaringer med ivaretagelse av barn på krisesenter. Vi valgte derfor kvalitativt forskningsintervju som metode i undersøkelsen.

Det skilles ofte mellom åpne og strukturerte forskningsintervjuer. Målet med et åpent intervju er at informanten skal fortelle fritt og åpent om sine livserfaringer, mens spørsmålene er formulert på forhånd i strukturerte intervjuguider. Den oftest brukte intervjuformen ligger mellom disse, og kalles semistrukturert eller halvstrukturert intervju. Under et semistrukturert intervju er samtalen avgrenset mot et spesielt tema (Kvale 2001, Kruuse 2003, Dalen 2004). Vi ønsket å ta utgangspunkt i informantens beretninger, men beretningene skulle avgrenses til å omhandle arbeidet med, og ivaretagelse av, barn på krisesenter. Vi så derfor bruk av semistrukturert intervju som den mest hensiktsmessige intervjuformen for undersøkelsen.

3.3.2 Barneintervju

Piaget benyttet seg av barneintervju i sin pedagogiske forskning allerede på 1920-tallet, og siden den gang har det blitt foretatt intervjuer med barn i ulike forskningsstudier, og flere forskere har argumentert for bruk av barn som informanter (jf. Raundalen og Raundalen 1979, Tiller 1983, Pramling og Doverborg-Östberg 1986, Gamst og Langballe 1988, Eide og Winger 2003). I løpet av de siste tjue årene har interessen for intervju med barn i pedagogisk forskningssammenheng økt betraktelig (Eide og Winger 2003).

Flere studier viser variasjon i resultater, avhengig av om informantene er barna selv eller voksne som svarer på vegne av dem. Et eksempel er Kari Gamst og Åse Langballes studie fra 1988. I studien intervjuet Gamst og Langballe syv seksåringer, en forelder til hvert barn, samt en barnehagepedagog tilknyttet hvert barn. Barna ble intervjuet om opplevelsen av egen hverdag, og ble blant annet spurt om hvem som passet på dem i barnehagen og hjemme, hvem som trøstet dem, opplevelsen av egen mestring, samt hva de likte å gjøre og leke i barnehagen og hjemme. De voksne som ble intervjuet, ble spurt: "Hva tror du barna har svart?" Studien viste at de voksne informantene, både pedagoger og foreldre, generelt visste lite om barnas opplevelser av egen livsverden og hverdag. To av syv pedagoger, og en av syv foreldre, kjente til barnets opplevelser av lek og hva barnet likte å gjøre i barnehagen. Ingen av pedagogene hadde kjennskap til barnets lek hjemme, fem av foreldrene visste ikke hva barnet likte å gjøre og leke hjemme. Fem av pedagogene og fire av foreldrene visste ikke hva barnet opplevde at det var flinkt til. Fem pedagoger og fem foreldre visste ikke hva barna ønsket å bli flinkere til (Gamst og Langballe 1988). Denne undersøkelsen viser betydningen av at barn selv uttaler seg om egne opplevelser og sin egen verden.

Temaet for denne undersøkelsen er på barn på krisesenter, og vi vil derfor vie oppmerksomhet til barnas stemme. Vi er av den oppfatningen at hvert enkelt menneske selv kan gi den mest riktige beskrivelsen av egne opplevelser av et fenomen, og dette gjelder også barn. Ansatte og mødre kan si noe om hvordan de tror et barn opplever oppholdet og ivaretagelsen på krisesenteret, men det er kun barnet

selv som kan gi de valide svarene. En slik tenkning støttes av flere (jf. Tiller 1983, Gamst og Langballe 1988, Pramling og Doverborg-Östberg 1986, Eide og Winger 2003).

Både standardiserte og strukturerte intervjuer samt helt åpne samtaler kan være aktuelle metoder ved bruk av barneintervju. Både Garbarino et al. (1992) og Eide og Winger (2003) fremhever at semistrukturert intervju er den mest hensiktsmessige intervjuformen når en skal intervju barn i barnehage- og småskolealder.

Voksen-barn-forholdet i intervjusituasjoner har blitt problematisert (jf. Pramling og Doverborg-Östberg 1986, Garbarino et al. 1992, Eide og Winger 1996, 2003). I en intervjusituasjon kan det oppstå et maktforhold som gjør barnet til den underlegne. Å opprette likeverd, tillit, trygghet og anerkjennelse mellom intervjuer og barn før intervjuene igangsettes er derfor en nødvendig forutsetning for et vellykket barneintervju (Pramling og Doverborg-Östberg 1986, Eide og Winger 2003). Et ujevnt maktforhold kan også innvirke på svarene barna gir. Barn som blir intervjuet, kan svare det de tror voksne vil høre. Særlig dersom intervjueren stiller ledende og kompliserte spørsmål, kan barn oppleve at det finnes ”riktige” og ”gale” svar på spørsmålene, og de vil da forsøke å svare deretter (Bae 1985, Eide og Winger 1996, 2003, Gamst og Langballe 2001, Dalen 2004). Eide og Winger (2003) fremhever betydningen av å understreke at det ikke finnes riktige og gale svar. Barnet er selv ekspert på egne tanker og opplevelser, og hvordan barnet opplever ulike fenomener, er det kun barnet som kan svare på.

3.4 Informasjon fra barneverns- og politiansatte

Gjennom forskningsprosessen har vi vært opptatt av hvilke eksterne samarbeidspartnere krisesentre benytter i sitt arbeid med barn. Våre ansattinformanter trakk frem barnevern og politi som primære og viktige samarbeidspartnere. Vi sendte e-post til to barnevernsansatte samt tre politiansatte, og spurte om hvordan de arbeider med barn og vold i nære relasjoner. Alle de forespurte svarte og skrev litt om eget arbeid med barn og vold i nære relasjoner. Denne informasjonsinnhenting ble først og fremst gjennomført for å øke og utvide egen kunnskap om arbeid med barn som har

opplevd vold i nære relasjoner. Vi vil i det følgende presentere en kort oppsummering av informasjonen vi innhentet fra barneverns- og politiansatte.

Fra de politiansatte fikk vi vite at det norske politiet benytter seg av begrepet familievold. Det foreligger flere styringsdokumenter som omhandler politiets håndtering av familievoldssaker, eksempelvis fra Politidirektoratet, riksadvokaten og regjeringen. Fellestrekket er at slike saker skal gis prioritet av politiet. Politiet får melding om familievoldssaker enten ved at voldsofferet selv, eller slektninger, anmelder forholdet. Også offentlige instanser som barnevern og krisesentre melder familievoldssaker. Dette skjer oftest i tilfeller der barn er involvert. Naboer varsler om pågående familievold og bråk, og politiet rykker da ut til det aktuelle stedet.

Familievoldssaker etterforskes som andre saker, men politiet søker å bygge saken omkring flere bevis enn voldsofferets forklaring, da denne forklaringen når som helst kan trekkes. Politiet opplever ofte at fornærmede først anmelder vold, for så å trekke anmeldelsen. De politiansatte skrev at de i slike tilfeller ofte hører at voldsofrene ønsker å legge volden bak seg og starte med blanke ark. Politiet har regler om at det i familievoldssaker er uvesentlig om fornærmede ikke anmelder forholdet eller trekker anmeldelsen tilbake. Etterforskning skal like fullt gjennomføres. Vitner, som barnehage, skole, lege, venner og naboer, blir sentrale i disse sakene. Også tekniske spor som foto av skader, legeerklæring og tannlegedokumentasjon er vesentlig i saker som omhandler familievold. 70-80 % av familievoldssakene politiet arbeider med, har bakgrunn i samlivsbrudd og uenigheter omkring barn, innbo og økonomi.

De barnevernsansatte fokuserte på at barn og ungdom som eksponeres for vold i nære relasjoner, ofte bruker sin barndom til å beskytte og skåne familien. Barna lyver om hjemmeforhold, og de forsøker å skjule at de lever som offer for vold. De barnevernsansatte skrev at det oftest er politi og krisesentre som melder saker som omhandler vold i nære relasjoner, til barnevernet. I samtaler med familien presenterer barnevernet hjelpetiltak som kan være aktuelle, og de forsøker å motivere voldsutøveren til å motta behandling. Ofte har hele familien behov for terapi, og da forsøker barnevernet å tilrettelegge og bistå, slik at familien kan få terapeutisk hjelp. I de alvorligste sakene, samt de sakene der hjelpetiltak ikke bedrer barnas situasjon og

hjemmeforhold, er omsorgsovertakelse aktuelt. Det er fylkesnemnda som fører og avgjør omsorgsovertakelsessakene.

Kunnskapen vi innhentet fra barneverns- og politiansatte, utgjør supplerende kunnskap og informasjon. Det er forskningsintervjuene med barn, mødre og krisesenteransatte som utgjør undersøkelsens datamateriale. Vi vil i det følgende beskrive forberedelsene til forskningsintervjuene, undersøkelsens utvalg, samt gjennomføringen av intervjuene.

3.5 Utvalg og gjennomføring av intervjuene

3.5.1 Utvalgsriterier

Denne studien omhandler ivaretagelse av barn som bor på krisesenter fordi de har opplevd vold i nære relasjoner. For å undersøke dette fenomenet fra ulike perspektiver ønsket vi å intervju barn, mødre og krisesenteransatte. Gjennom bruk av flere informantgrupper ønsker vi å fange opp nyanser og fremkalle et større mangfold innenfor fenomenet barn på krisesenter.

For å best mulig kunne besvare problemstillingen ønsket vi at våre ansattinformanter arbeidet direkte med barna på krisesentrene. Særlig i forhold til hvordan det arbeides med barn på krisesenter, så vi en stor verdi i å intervju informanter som selv utfører dette arbeidet i sin hverdag.

Utvalgsriterier for mødrene var at de skulle ha opplevd vold i nære relasjoner, først og fremst vold fra samlivspartner, da undersøkelsen har fokus på fars vold mot mor og barn. Mødrene skulle ha bodd sammen med både voldsutøveren og sine barn mens volden pågikk. Mødrene skulle bo eller ha bodd på krisesenter sammen med sine barn, da det er krisesentrenes ivaretagelse av barn som er fokus i studien. Vi ønsket mødreinformanter med erfaring, opplevelser og tanker omkring krisesentrenes arbeid med barn, og definerte et utvalgsriterium om at mødrene skulle ha bodd på krisesenter i minimum to måneder.

Utvalgskriteriene for barneinformantene liknet kriteriene for mødreinformantene. Barna skulle ha bodd sammen med voldsutøveren og sin mor, grunnet undersøkelsens fokus på fars vold mot mor og barn. Videre skulle barna ha bodd på krisesenter sammen med moren sin, og de skulle ha bodd på krisesenter i minst to måneder. Også her begrunnes oppholdstidskriteriet med at vi ønsket informanter med erfaringer, opplevelser og tanker omkring ivaretagelse av barn på krisesentre. Med bakgrunn i vår definisjon av begrepet barn satte vi en øvre aldersgrense på 18 år. Vi definerte ingen nedre aldersgrense, men barna skulle kunne besvare spørsmålene ved å uttrykke seg verbalt.

3.5.2 Forberedelser og pilotundersøkelse

“Alle forsknings- og studentprosjekt som innebærer behandling av personopplysninger skal meldes” (NESH 2006: punkt 10). Vi meldte undersøkelsen til Norsk Samfunnsvitenskapelig Datatjeneste (NSD), og fikk klarsignal til å igangsette studien. Kvittering på melding om behandling av personopplysninger finnes som vedlegg 1.

Intervjuguidene og spørsmålene ble utarbeidet på bakgrunn av problemstillingene og hvilke perspektiver vi ønsket å belyse i undersøkelsen. I problemstillingen fokuserer vi på ivaretagelse av barn på krisesenter, og vi var i den forbindelse særlig opptatt av barnas første møte med krisesenteret, arbeid som gjøres med barna på krisesentrene, samt barnas opplevelse av tilværelsen på krisesenter. Vi utarbeidet derfor spørsmål som omhandlet disse aspektene. Vi laget tre intervjuguider, én for hver informantgruppe. Spørsmålene ble formulert på bakgrunn av et ønske om at intervjuguidene skulle bestå av veiledende spørsmål knyttet til problemstillingene, samtidig som vi ønsket åpninger for oppfølgingsspørsmål og aspekter som hver informant var opptatt av. Et slikt perspektiv er i tråd med tanken om semistrukturerte intervjuer (Kvale 2001, Kruuse 2003, Dalen 2004).

Da vi hadde utarbeidet intervjuguidene, gjennomførte vi en pilotundersøkelse. Etter telefonsamtaler med ansatte ved flere norske krisesentre var vår opplevelse at det blant våre ønskede informantgrupper ville være enklest å skaffe krisesenteransatte. Vi valgte derfor å spare barn og mødre som informanter til hovedundersøkelsen.

Pilotundersøkelsen bestod av et prøveintervju med en ansatt på et krisesenter i en by på Østlandet. Prøveinformanten er en sosionom som primært jobber med kvinner på krisesenteret, men hun har også kontakt med barna i sitt arbeid, og hun har flere års erfaring fra arbeid på krisesenter. Intervjuet ble tatt opp som lydopptak på minidisk. Vi deltok begge på pilotintervjuet. En hadde hovedansvar for gjennomføringen av intervjuet, mens den andre var observatør og noterte memos. Memos er notater om hendelser og refleksjoner som er samlet i forskningsprosessen. Memos er sentrale innenfor *Grounded Theory* (Strauss og Corbin 1996). Vår bruk av memos utdypes i underkapittel 3.5.5.

Under gjennomføringen av pilotintervjuet opplevde vi at spørsmålene kom i tilfeldig og uoversiktlig rekkefølge. Vi delte derfor guiden inn i temaer vi ønsket belyst i studien. På bakgrunn av erfaringer fra pilotundersøkelsen, problemstillingene, samt kunnskap fra studier om barn på krisesenter, ble de tematiske inndelingene i intervjuguiden til de krisesenteransatte *Mor og barns første møte med krisesenteret, Krisesenterets arbeid med barna* samt *Krisesenterets samarbeidspartnere i arbeidet med barna*. Vi fordelte spørsmålene under de ulike temaene og opplevde at den tematiske inndelingen gjorde intervjuguiden mer oversiktlig. Det viste seg at flere av temaene vi var opptatt av hos de ansatte, også gikk igjen i spørsmålene til mødre og barn. Vi tematiserte derfor også spørsmålene i disse intervjuguidene. Temaene i intervjuguiden til mødre ble *Det første møte med krisesenteret*, samt *Krisesenterets arbeid med barna*. Spørsmålene i barneintervjuguiden ble delt inn i temaene *Det første møtet med krisesenteret, Krisesenterets arbeid med barna* samt *Hva barna kunne ønsket seg annerledes på krisesenteret*. Intervjuguidene finnes som vedlegg 2, 3 og 4.

Da vi hørte gjennom opptaket av pilotintervjuet, opplevde vi at vi enkelte steder snakket for fort, og vi bestemte oss for å forsøke å stille spørsmålene i et roligere tempo. Det ble også klart at det ville bli rom for mange oppfølgingsspørsmål i intervjusituasjonene, og en utfordring ville bli å stille disse spørsmålene. Memos som ble nedskrevet under intervjuet, ble ansett som betydningsfulle for videre arbeid med datamaterialet i bearbeidelses- og analyseprosessen, og memos ble derfor en metode vi benyttet videre.

Parallelt med pilotundersøkelsesarbeidet og utarbeiding av intervjuguider etablerte vi kontakt med informanter. Vi kontaktet daglige ledere ved flere norske krisesentre per telefon og e-post og informerte om undersøkelsens formål, metode og utvalgskriterier. Etter avtale sendte vi et formelt informasjonsskriv til de interesserte, jf. vedlegg 5. En uke etter at vi sendte informasjonsskrivet, kontaktet vi krisesentrene igjen. Tre krisesentre meddelte at de hadde en ansatt som passet utvalgskriteriene og som ønsket å delta. Slik ble våre ansattinformanter valgt. De tre ansattinformantene jobber ved hvert sitt krisesenter. Ansattintervjuene var de første intervjuene vi gjennomførte, og alle ble foretatt på informantenes arbeidsplass. De ansatte virket som døråpnere til de to andre informantgruppene. To av ansattinformantene er daglige ledere og har skaffet oss kontakt med mødre og barn. Den tredje ansattinformanten er barne- og ungdomsarbeider og har samarbeidet med ledelsen ved krisesenteret om å skaffe mødre og barn til undersøkelsen. Mødre og barn som kunne være aktuelle, mottok informasjonsskrivet og ble spurt av de ansatte på krisesentrene om de ville delta. En uke etter en forespørsel til mor eller barn ringte vi krisesenteret for å høre om de forespurte hadde sagt seg villige til å delta. Alle spurte mødre og barn sa ja til deltakelse, og intervjuavtaler ble gjort på telefon.

Alle informantene underskrev et samtykkeskjema før intervjuene ble gjennomført, jf. vedlegg 6.

3.5.3 Utvalg

Utvalget i undersøkelsen består av to barn, tre mødre og tre krisesenteransatte, tilknyttet tre norske krisesentre. Vi har anonymisert informantenes identitet, slik at alle navn som presenteres, er fiktive.

Krisesenter 1 ligger i en norsk by på Østlandet og består av en daglig leder, fire faste ansatte og flere frivillige. Krisesenter 2 ligger i en norsk by på Østlandet og består av en daglig leder samt miljøarbeidere, miljøterapeuter og veiledere. Krisesenter 3 ligger i et tettsted på Østlandet, og det er totalt 18 ansatte ved krisesenteret. Se Tabell 3.1 for oversikt over informantene.

Tabell 3.1 Oversikt over informantene

ANSATTE:	
Charlotte	Barne- og ungdomsarbeider på et av krisesentrene. Charlotte har lang erfaring fra arbeid på krisesenter.
Kari	Daglig leder på et av krisesentrene. Kari har hovedansvaret for arbeidet med barna på krisesenteret.
Silje	Daglig leder på et av krisesentrene. Silje jobber med både barn og mødre på krisesenteret.
MØDRE:	
Gro	Er intervjuet to ganger, og bodde på krisesenter da intervjuene fant sted. Gro har bodd flere perioder av sitt liv på krisesenter. Hun har to barn, som alle har bodd sammen med henne på krisesenter.
Minken	Har bodd flere perioder av sitt liv på krisesenter, men hadde flyttet i egen leilighet da intervjuet fant sted. Intervjuet ble foretatt hjemme hos henne. Minken har tre barn, som alle har vært sammen med henne på krisesenter.
Nadia	Har bodd flere perioder av sitt liv på krisesenter, både med og uten barn. Hun har tre barn, som alle oppholdt seg på krisesenteret sammen med henne da intervjuet med fant sted. Intervjuet ble foretatt på krisesenteret.
BARN:	
Kristoffer	Seks år. Bodde på krisesenter sammen med mammaen sin og to søsken da intervjuet fant sted. Dette var første gang han var på krisesenter. Kristoffer hadde bodd på krisesenteret i tre måneder, og intervjuet ble foretatt på krisesenteret.
Sigurd	Åtte år. Har bodd på totalt syv norske krisesentre, kom på krisesenter første gang da han var tre år. Bodde på krisesenter da intervjuet fant sted. Intervjuet ble foretatt på krisesenteret.

3.5.4 Gjennomføring av intervjuene

Som vi kan se i intervjuguidene, startet vi intervjuene med å spørre informantene om deres fornavn. Barna ble spurt om sin alder. Dette gjorde vi for å ha et par begynnerspørsmål, for å komme i gang med intervjuet, samt for å skape en relasjon med informantene før intervjuet tok til. Alle intervjuene ble gjort som lydopptak på minidisk, med unntak av intervjuet med ansattinformanten Charlotte. Hun ville ikke bli tatt opp på bånd, men ønsket at vi skrev notater under intervjuet. Charlottes ytringer og beretninger vil presenteres i løpende tekst, hun siteres ikke direkte. I etterkant av intervjuet med moren Gro, opplevde vi at vi ikke hadde vært flinke nok til å stille oppfølgingsspørsmål rundt interessante aspekter og perspektiver. Vi foretok derfor et oppfølgingsintervju med henne. De resterende informantene er intervjuet én gang. Vi opplevde variasjon i lengden på intervjugjennomføringene. Barneintervjuene varte 10-25 minutter, mens det lengste intervjuet, med en ansatt, foregikk nesten tre timer. Et flertall av intervjuene varte omlag en time.

Intervjuene med ansatte og mødre fant sted kort tid etter at vi hadde ankommet. Når vi skulle foreta barneintervjuene, snakket vi med barna før intervjuet, både om løst og fast, samt om hvorfor vi hadde kommet. Vi snakket omfattende med barna om aspektene omkring riktige og gale svar, jf. diskusjonen om maktforhold i barneintervjusituasjoner i underkapittel 3.3.2. Vi fremhevet at barna selv er de som kan beskrive egne opplevelser og tanker, og vi vektla at barna skulle svare det de tenkte og mente. Barna var forespurt og forberedt av ansatte og mødrene før vår ankomst, og vi opplevde at de var godt forberedt på at vi skulle komme.

Vi var begge til stede under alle ansatt- og barneintervjuene, samt under to av fire mødreintervjuer. Denne tilnærmingen ble valgt med bakgrunn i et ønske om å diskutere intervjusituasjonene og svarene i etterkant. Vi vurderte at to like tolkninger ville gi større validitet enn én, og dersom vi var uenige om perspektiver fra intervjuene, kunne vi sammen reflektere og diskutere oss frem til en felles tolkning. Dette ble gjort for å ta informantene og datamaterialet på alvor. I forkant av intervjuene reflekterte vi over at informantene kunne oppleve det massivt at vi begge

var til stede under intervjuene. Vi forhørte oss derfor med hver informant, og alle informantene var positive til at begge var til stede under intervjuene.

Under gjennomføringen av intervjuene har den ene hatt hovedansvaret for gjennomføringen, mens den andre har sittet i bakgrunnen og notert memos om intervjusituasjonen. Bruken av memos vil bli beskrevet i neste underkapittel. Den av oss som foretok memos, kom også med oppfølgingsspørsmål underveis i intervjuet. Hun har også fungert som observatør, slik at vi underveis har kunnet gi hverandre tilbakemeldinger på gode sider og forbedringspotensialer ved oss selv som intervjuere. Vi er av den oppfatning at disse tilbakemeldingene har utviklet oss som intervjuere. Vi har byttet på å inneha de to ulike rollene i intervjusituasjonene. For å få erfaring med å være alene som forsker, valgte vi å intervju en mor hver alene. Det mest utfordrende ved å intervju alene var å ikke ha noen å diskutere intervjusituasjonen med i etterkant, å selv være ansvarlig for alle oppfølgingsspørsmål, samt å ikke ha skriftlige notater og memos fra intervjusituasjonen.

Etter hvert intervju brukte vi mellom én og to timer på diskusjon og refleksjon omkring intervjusituasjonen og informasjonen vi hadde fått. I denne diskusjonen tok vi utgangspunkt både i de umiddelbare opplevelsene og i nedskrevne memos fra intervjusituasjonen. Vår erfaring her er at vi hadde opplevd mye av det samme i intervjuene, men vi hadde også ulike oppfatninger av enkelte perspektiver. En slik diskusjon i etterkant av intervjuene har vært viktig for å nærme oss en valid, gjennomtenkt og felles tolkning av materialet.

3.5.5 Bruk av memos

Hvert memo er på mellom en halv og to sider. Vi har ansett memosene som våre private notater, de er personlige i form og språk, og vi har skrevet memos hver for oss.

Memos som ble nedskrevet i intervjusituasjonene, har hatt fokus på nonverbal kommunikasjon og kroppsspråk, samt den helhetlige opplevelsen av intervjusituasjonen. Disse memosene har også inneholdt tanker omkring hva som oppleves bra og mindre bra ved oss som intervjuere. Disse har vist seg nyttige i prosessen med å forbedre oss som intervjuere. Vi har benyttet memos fra

intervjusituasjonen i refleksjonsarbeidet etter intervjuene. Vi har også skrevet memos etter veiledning, samarbeidsmøter og arbeidsøkter. Disse inneholder beskrivelser av konkrete oppgaver som lå foran oss, opplevelser av fremgang og progresjon, samt følelser og vurderinger omkring gjennomføringen av undersøkelsen. Alle våre memos har vist seg verdifulle i bearbeidings- og analyseprosessen.

3.6 Transkribering, analysering og kategorisering

Intervjuene ble transkribert fra lydopptak til skrevet tekst i *Microsoft Word* samme dag som eller dagen etter gjennomføring, og lydopptakene ble slettet etter transkribering. Vi leste gjennom intervjuene direkte etter transkribering, før vi diskuterte innholdet. En spennende erfaring i denne fasen var at vi ved transkribering og gjennomlesing la merke til uttalelser og detaljer vi ikke husket fra intervjusituasjonen. Det ble derfor nyttig å reflektere og diskutere rundt hvert intervju også i etterkant av transkriberingen. Disse diskusjonene førte til ytterligere nye forståelser og vurderinger av innholdet i intervjuene. Alle intervjuene ble i skrevet form overført til dataprogrammet NUDIST. Memos som ble skrevet i intervjusituasjonen, ble lagret sammen med intervjuet i NUDIST. Slik satte vi våre tanker og refleksjoner i sammenheng med datamaterialet.

Vi skilte informantgruppene og lagret barneintervjuene sammen, mødreintervjuene sammen og ansattintervjuene sammen. Inspirert av måten *Grounded Theory* strukturerer data på, ønsket vi å kategorisere datamaterialet. Vi benyttet NUDIST som redskap for denne kategoriseringen, og vi tok utgangspunkt i de tematiske inndelingene fra intervjuguidene. Kruuse (2003) argumenterer for å bruke intervjuguiden som disposisjon i arbeidet med kategorisering, slik at grunnspørsmålene blir ivaretatt i analysen. Også problemstillingene ble viktige holdepunkt i dette arbeidet. Analysearbeidet bestod i å hente ut svar, uttalelser og perspektiver vi anså som betydningsfulle for å besvare problemstillingene. Kategoriene ble dannet på bakgrunn av hva vi opplevde som informantenes viktigste fokus og perspektiver i intervjuene. Hver kategori benevnes med ett eller to ord, begreper eller betegnelser. En utdypende beskrivelse eller et sitat er knyttet til hver

kategori, disse beskriver og utdyper innholdet i kategoriene. De utdypende beskrivelsene fungerer som overskrifter i kapittel 4, Presentasjon av empiri og analyse.

Utarbeiding av en *core category* handler om å finne frem til et hovedtema, eller undersøkelsens essens (Strauss 1987). Strauss (1987) hevder at: "The analyst constantly looks for the 'main theme,' for what appears to be the main concern of or problem for the people in the setting, for what sums up in a pattern of behaviour the substance of what is going on in the data, for what is the essence of relevance reflected in the data" (Strauss 1987: 35). Sigurd utpekte seg blant informantene, da han på eget initiativ fortalte om sine erfaringer med en voldelig far. Han hadde en sterk historie å fortelle, og særlig hans uttalelse "*Jeg skal vel ikke bo her resten av livet mitt?*" ble betydningsfull for å si noe om fremtidstroen til barn på krisesenter. Vår *core category* er derfor *Svekket fremtidstro*. Sitatet "*Jeg skal vel ikke bo her resten av livet mitt?*" beskriver vår *core category* ytterligere, og dette sitatet er også studiens tittel.

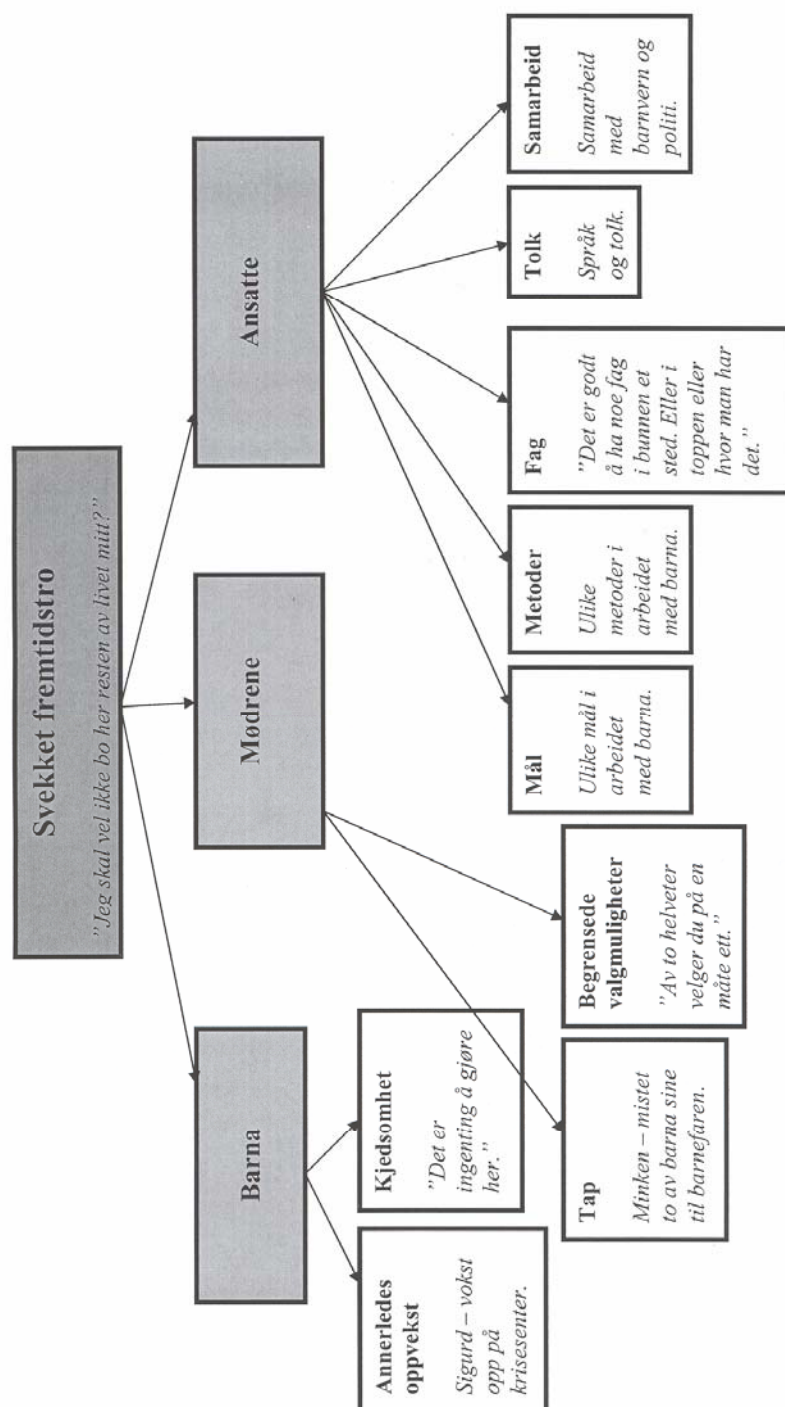
Datamaterialet som ble innhentet gjennom intervjuet med Sigurd, inneholdt flere interessante aspekter omkring krisesentres ivaretagelse av barn. Vi definerte derfor en kategori omkring Sigurds historie, *Annerledes oppvekst*. Sigurd har tilbrakt store deler av livet på ulike krisesentre, og vår utdypende beskrivelse av kategorien er *Sigurd – vokst opp på krisesenter*. Den andre kategorien innenfor informantgruppen barn ble *Kjedsomhet*. Et sitat fra Sigurd beskriver kategorien: "*Det er ingenting å gjøre her.*"

I likhet med Sigurd hadde mødreinformanten Minken spesielt mange erfaringer å fortelle om, både om livet med en voldelig partner og om å bo med barn på krisesenter. Vi valgte derfor å definere Minkens historie som en egen kategori. Hennes historie preges av at hun mistet kontakten med to av barna sine, og vi har kalt kategorien *Tap*. Beskrivelsen av kategorien er *Minken – mistet to av barna sine til barnefaren*. På bakgrunn av hva vi opplevde som mødrenes fokus i intervjuene, ble den andre kategorien innenfor informantgruppen *Begrensede valgmuligheter*. Et sitat fra Gro beskriver kategorien: "*Av to helveter velger du på en måte ett.*"

Etter å ha bearbeidet og analysert datamaterialet som ble innhentet gjennom intervjuer med krisesenteransatte, dannet vi kategorien *Mål*, som utdypes med *Ulike mål i arbeidet med barna*. Kategorien *Metoder* utdypes med *Ulike metoder i arbeidet med*

barna. Fag beskrives med et sitat fra Kari: "*Det er godt å ha noe fag i bunnen et sted. Eller i toppen eller hvor man har det.*" Kategorien *Tolk* beskrives av *Språk og tolk*. De krisesenteransatte fremhevet barnevern og politi som primære samarbeidspartnere, og kategorien *Samarbeid* utdypes derfor med *Samarbeid med barnevern og politi*.

For å visualisere kategoriene fra NUDIST har vi laget en fremstilling i *Microsoft Word*, jf. Figur 3.1 på neste side. Empiri og analyse presenteres i kapittel 4.

Figur 3.1 Fremstilling av kategoriene

3.7 Validitet og reliabilitet

Drøfting av validitet omhandler hvorvidt en har undersøkt det en hadde til hensikt å undersøke, samt diskusjoner omkring resultatenes gyldighet. Validitet kan diskuteres og sees forskjellig, avhengig av forskningens perspektiv, tilnærming og metode.

Validitet i kvalitativ forskning drøftes av flere (jf. Maxwell 1992, Holter 1996, Kvale 2001, Kruuse 2003, Dalen 2004, Vettenranta 2005). Maxwell (1992) og Vettenranta (2005) hevder at validitet i kvalitative studier ikke kan sees isolert, men må knyttes til det enkelte forskningsarbeid. Det argumenteres for at tradisjonelle krav til validitet er problematiske i kvalitativ forskning, da møtet mellom forsker og informant alltid er et unikt og tidsbestemt møte. Maxwell (1992) bruker likevel fem kategorier for drøfting av validitet: deskriptiv validitet, tolkningsvaliditet, teoretisk validitet, generalisering og evalueringsvaliditet. Kategoriene bør knyttes til det enkelte forskningsarbeid, og vi har funnet det konstruktivt å benytte kategoriene for å drøfte validiteten i undersøkelsen.

Deskriptiv validitet omhandler krav til innsamling og gjengivelse av datamaterialet. Den deskriptive validiteten dreier seg om et forsøk på å sikre at beskrivelser og hendelser som gjengis, har funnet sted. Likeså skal sitater ha blitt uttalt (Maxwell 1992). Vi vurderte opptak på minidisk og snarlig transkribering av intervjuene som nødvendig for å sikre den deskriptive validiteten. I tillegg har den relativt omfattende bruken av memos bidratt til å øke denne formen for validitet. Intervjuet med ansattinformanten Charlotte ble etter hennes ønske ikke tatt opp på lydbånd. For å likevel sikre den deskriptive validiteten, har Charlotte lest og godkjent notatene fra intervjuet. Den deskriptive validiteten ble utfordret i forbindelse med det ene mødreintervjuet, da informanten Nadia hadde et annet morsmål enn oss. Dette visste vi på forhånd, men vi fikk beskjed fra ledelsen på krisesenteret om at tolk ikke ville være nødvendig, da informanten kunne gjennomføre intervjuet på sitt andrespråk, norsk. Det skulle likevel vise seg at vi ikke forstod hverandre hele tiden. Under transkriberingen hørte vi gjennom uklare sekvenser flere ganger, men enkelte steder måtte vi likevel tolke oss frem til innholdet og budskapet. Da vi leste gjennom det transkriberte intervjuet, opplevde vi at informanten motsa seg selv. I følge transkripsjonen sa hun både at det er bra og at det ikke er bra at barna deltar på

aktiviteter på krisesenteret. Ved nærmere refleksjon vurderte vi det slik at informanten ikke nødvendigvis motsa seg selv. Vi har ingen garanti for at det vi hører, tilsvarer det informanten ønsket å formidle. Dette ble et spørsmål om validitet, særlig aspekter omkring den deskriptive validiteten. Vi prøvde å komme i kontakt med informanten for et oppfølgingsintervju, men dette lot seg ikke gjøre. Da vi ikke vet om våre tolkninger av intervjuet med Nadia er korrekte, har vi valgt å vektlegge kun mindre deler av intervjuet i analysen.

Refleksjonene omkring hvorvidt vi klarte å fange Nadias uttalelser, budskap og perspektiver eller ei, bringer oss over til tolkningsvaliditeten. Denne formen for validitet beskriver hvordan informantenes perspektiv skal synliggjøres gjennom deres subjektive fortolkninger av egen virkelighet og egne erfaringer (Maxwell 1992). Også her har lydopptak og transkribering bidratt til å styrke validiteten, og diskusjoner omkring intervjuenes innhold både før og etter transkribering har vært verdifullt. Etter intervjuet med moren Gro var vi usikre på noen av uttalelsene og perspektivene hennes, og vi gjennomførte derfor et oppfølgingsintervju for å sikre at vi forstod henne rett. Dette lot seg altså ikke gjøre med Nadia, og tolkningsvaliditeten kunne blitt skadet av det uklare intervjuet. Ved å vektlegge intervjuet med Nadia i mindre grad reduserer vi risikoen for svak tolkningsvaliditet i undersøkelsen.

I kategorien teoretisk validitet trekkes ulike forhold ved forskeren frem (Maxwell 1992). I vår sammenheng blir førforståelse et relevant begrep. Ingen av oss hadde vært på et krisesenter før vi igangsatte studien. Vi hadde lest om krisesentrenes historie og virke, men ikke tidlige vært på krisesenter verken i privat sammenheng eller i forskningsøyemed.

Generalisering handler om overførbarhet, om hvorvidt resultater og funn fra en undersøkelse kan overføres til andre personer eller situasjoner. Innenfor den kvalitative forskningen snakkes det om to aspekter ved generalisering, indre generalisering og ytre generalisering. Indre generalisering handler om hvorvidt funn og konklusjoner kan si noe om gruppen eller institusjonen som har blitt studert, og ytre generalisering omhandler hvorvidt undersøkelsens funn og konklusjoner kan overføres til grupper og institusjoner som ikke har blitt studert i undersøkelsen (Maxwell 1992).

Maxwell tillegger den indre validiteten størst vekt: "Internal generalizability in this sense is far more important for most qualitative researchers than is external generalizability because qualitative researchers rarely make explicit claims about the external generalizability of their accounts" (Maxwell 1992: 294). Maxwell (1992) og Dalen (2004) fremhever at begrepet ytre generalisering er hentet fra kvantitativ forskning, og at målet i kvalitative studier ikke er å generalisere funnene til en større populasjon. Også Andenæs (2001) støtter dette synet når hun drøfter hvordan generalisering innenfor den kvantitative tradisjonen fokuserer på å finne et gjennomsnitt, og at mangfoldet og variasjonen innenfor et fenomen da forsvinner. I kvalitativ forskning vil generaliserbarhet handle om å ivareta mangfoldet ved at en benytter seg av bredt sammensatte utvalg som omfatter individuelle variasjoner som er relevante for fenomenet (Andenæs 2001, Dalen 2004). I forbindelse med undersøkelsen har vi forsøkt å ivareta variasjonen innenfor fenomenet ved å bruke tre informantgrupper. En sak har som kjent flere sider, og derfor har det vært viktig å belyse temaet på bakgrunn av svar fra informanter som er tilknyttet fenomenet på ulike måter. Våre informanter besitter åtte ulike sett historier, tanker og erfaringer omkring fenomenet barn på krisesenter. Hver informant taler for seg, noe som også kjennetegner den fenomenologiske tilnærmingen (Kvale 2001, Bengtsson 2005, Vettenranta 2005) og det kvalitative forskningsintervjuet som metode (Kvale 2001, Dalen 2004, Fog 2004). Drøftingen omkring indre generaliserbarhet gjelder videre om vi har lyktes i å formidle tilstrekkelig, relevant og mangfoldig informasjon om funn, fortolkninger og konklusjoner. Geertz (1973) er inspirert av Gilbert Ryle og kaller dette "tykke beskrivelser". Dalen (2004) argumenterer for at også beskrivelser av analyser og fortolkninger bør være "tykke". Våre informanter representerer et variert og mangfoldig bilde av fenomenet vi har studert. Dersom vi har lyktes i å formidle dette i vår presentasjon av empiri og analyse, kan leseren avgjøre hvor anvendelige resultatene er for andre situasjoner, altså hvor generaliserbare resultatene er (Andenæs 2001).

"Evaluative validity involves the application of an evaluative framework to the objects of study [...]" (Maxwell 1992: 295). Maxwell (1992) hevder at evalueringsvaliditeten ikke er like sentral som de andre typene validitet, da denne formen for validitet ikke

direkte omhandler studiers metoder. Likevel bringer dette oss inn på refleksjoner omkring språk, ord og begreper i studien. Opplevelsen av et ords begrepsinnhold kan variere mellom mennesker. Vi ønsker å være faglige, konkrete og saklige, men også kritiske og problematiserende i fremstillingen. Vi finner det særlig viktig å være språklig bevisst i fremstillinger av undersøkelser som omhandler sensitive temaer som vold og overgrep.

Reliabilitet handler om hvorvidt forskningsresultatene kan være reproduerbare (Kruuse 2003). Dalen (2004) og Vettenranta (2005) argumenterer for at begrepet reliabilitet kan være lite egnet i kvalitativ forskning. I kvantitativ forskning viser begrepet til at innsamling og analyse av datamaterialet skal kunne gjennomføres på tilsvarende måte av andre forskere. I en kvalitativ studie er derimot forskerens rolle og hans eller hennes samspill med informantene en viktig faktor, og da både mennesker og omstendigheter forandrer seg, må vi nærme oss reliabilitetsspørsmålene på en annen måte i kvalitativ forskning. En tilnærming kan være å beskrive hvert ledd i forskerprosessen nøyaktig. Forhold ved forskeren, informantene og datainnsamlingsmetodene må beskrives. Slik kan en annen forsker i prinsippet ta på seg de samme forskerbrillene og forestille seg en tilsvarende gjennomføring (Dalen 2004). Vi opplever at et slikt syn på reliabilitet er interessant, men også svært krevende. Vi kjenner forskningsprosessen, vi har vært til stede underveis, men å formidle prosessen nøyaktig og detaljert har vært utfordrende, og vi har her sett en stor verdi i å være to.

3.8 Etiske vurderinger

”Begrepet ’forskningsetikk’ viser til et mangfoldig sett av verdier, normer og institusjonelle ordninger som bidrar til å konstituere og regulere vitenskapelig virksomhet” (NESH 2006: 5). Vi vil i det følgende beskrive og diskutere etiske aspekter omkring undersøkelsens planlegging og gjennomføring.

Informert og fritt samtykke: ”Som hovedregel skal forskningsprosjekter som inkluderer personer, settes i gang bare etter deltakernes informerte og frie samtykke” (NESH 2006: punkt 9). Alle informantene ble informert om prosjektet før de

samtykket til deltakelse, jf. vedlegg 5 og 6. Bruk av informert og fritt samtykke reiser etiske problemstillinger når barn under 15 år deltar i forskning, da det er foreldrene som samtykker på vegne av barna (NESH 2006). Våre barneinformanter er begge under 15 år, og deres mødre underskrev samtykkeskjemaene. I informasjonsskrivet oppfordret vi aktuelle barneinformantere mødre til å snakke med barna om undersøkelsen, og vi ytret et sterkt ønske om at barna selv sa ja til mor før samtykkeskjemaet ble underskrevet. Likevel kan vi ikke med 100 % sikkerhet vite om barna deltok på bakgrunn av egen frivillighet. Barn kan føle at de må si ja til å delta i forskning, da de ønsker å adlyde voksne autoriteter som forespør dem om deltakelse (Eide og Winger 1996, NESH 2006). Kristoffer fremstod som litt sjenert, men begge barna besvarte spørsmålene, og syntes ikke utilpasse i intervjusituasjonene. Kristoffers søster skulle i utgangspunktet også vært informant, men hun angret like før igangsettingen av intervjuet. Verken vi, jentas mor eller de krisesenteransatte utfordret henne da til deltakelse, vi respekterte at hun ombestemte seg. På bakgrunn av det foregående ser vi det ikke som overveiende sannsynlig at barneinformantene har blitt tvunget til deltakelse.

Konfidensialitet: Deltakere i forskning har krav på at opplysninger de gir om personlige forhold, behandles konfidensielt. Datamaterialet må vanligvis anonymiseres. Det stilles strenge krav til hvordan identifiserbare opplysninger som navn skal oppbevares (NESH 2006). Godkjenningen fra NSD, ga retningslinjer for hvordan vi skulle behandle personopplysninger i undersøkelsen, og i informasjonsskrivet beskrev vi hvordan personopplysninger ville bli oppbevart og behandlet. Navn på krisesentrene og informantenes fornavn har kun blitt oppbevart på vår passordbeskyttede PC, og disse er nå slettet. Ytterligere personlige opplysninger, eksempelvis etternavn, har ikke vært nødvendige for å gjennomføre undersøkelsen. Vi har vært opptatt av anonymisering i fremstillingen av informantene, derfor er alle navn fiktive. Vi gir ikke indikatorer på hvilke informanter som er tilknyttet hvilke krisesentre, og ikke hvilken ansatt som kjenner hvilke mødre og barn. Alderen vi har gitt våre barneinformanter, er ikke nøyaktig tilsvarende deres virkelige alder, men nær opptil. Elementer i Sigurd og Minkens historier er anonymisert, uten at hovedinntrykket er forandret. Vi ser alvorlig på kravene om konfidensialitet og

anonymisering, da flere av våre informanter lever i en sårbar tilværelse der de skjuler seg for én eller flere voldsutøvere. Deres identitet skal ikke på noen måte kunne gjenkjennes, og dette har vi formidlet til våre informanter.

Å snakke om vold: Spesialpedagogisk forskning innebærer ofte at vi møter mennesker i vanskelige, sårbare og utsatte livssituasjoner, en realitet i dette prosjektet. Det har gjennom intervjuprosessen vært viktig å understreke at forskningen primært ikke omhandler informantenes voldserfaringer, men at det er krisesentrenes ivaretagelse av barn som står i fokus. I forkant av intervjuene med barn og mødre dukket det dog opp en interessant diskusjon: Vil det gi et mer helhetlig bilde av tilværelsen til barn og kvinner på krisesenter dersom vi vet noe om hver informants bakgrunn? Bør vi formulere spørsmål omkring informantenes voldserfaringer og innhente informasjon om deres opplevelser med vold i nære relasjoner? ”Når barn og unge deltar i forskning har de særlige krav på beskyttelse i tråd med deres alder og behov” (NESH 2006: punkt 12). Vi står for at voksne kan snakke med barn om alt, men når de vanskeligste temaene skal opp, ligger det mye verdifullt i at barnet og den voksne befinner seg i en anerkjennende og trygg relasjon. For oss ble det feil å stille barna direkte spørsmål om deres voldserfaringer, da vi bare møtte barna én gang, og dernest forsvant fra krisesentrene. Vi ville ikke vært i stand til å dekke eventuelle oppfølgingsbehov hos barna. Vi ønsket heller ikke å stille mødrene spørsmål om deres voldserfaringer. Studiens fokus har vært ivaretagelse av barn på krisesenter, og det var dette fenomenet mødrene samtykket til å snakke om. Vi hadde ikke forutsetninger for å bedømme hvor mødrene var i sine bearbeidelsesprosesser, da vi i hovedsak møtte hver kvinne én gang. Barn og mødre ble derfor ikke stilt direkte spørsmål om sine erfaringer med vold i nære relasjoner. Vi bestemte oss dog for at dersom noen av informantene tok initiativ til å snakke om sine voldserfaringer i intervjuene, skulle vi møte og følge opp dette, for å ta informantene på alvor. Barneinformanten Sigurd tok et slikt initiativ, og vi snakket om hans erfaringer med en voldelig far. Det var en krisesenteransatt til stede under intervjuet, og vi vet at Sigurd har fått samtale ytterligere om sine voldserfaringer og traumer med henne i ettertid. Også mødreinformanten Minken fortalte om sitt liv som offer for vold. Sigurd og Minkens

historier og beretninger dannet hver sin kategori og blir presentert i neste kapittel, Presentasjon av empiri og analyse.

4. Presentasjon av empiri og analyse

I dette kapittelet presenteres empiri og analyse innenfor de tre informantgruppene barn, mødre og krisesenteransatte. Kapittelets overskrifter er dannet på bakgrunn av de utdypende beskrivelsene av våre kategorier. Barneinformanten Sigurd og mødreinformanten Minken er viet ekstra oppmerksomhet i kapittelet. Sigurd og Minken tok initiativ til å fortelle om sine voldserfaringer, og vi presenterer deres historier for å gi leserne et bilde av hvordan voldserfaringene og bakgrunnshistoriene til barn og kvinner på norske krisesentre kan se ut.

4.1 Barna

4.1.1 Sigurd – vokst opp på krisesenter

Sigurd er åtte år og har bodd store perioder av sitt liv på ulike norske krisesentre. Fra Sigurd var baby til han ble tre år, levde han og moren sammen med en far som slo og sparket dem daglig. Da Sigurd var tre år, flyktet han og moren til et krisesenter i byen der de bodde. De visste at pappa kom til å lete etter dem, men pappa fant dem ikke mens de oppholdt seg på krisesenteret. Etter å ha bodd på krisesenteret i tre måneder flyttet Sigurd og moren til en annen by, en by pappa ikke bodde i. Men det tok ikke lang tid før pappa fant Sigurd og moren i den nye byen. Pappa bestemte seg for å flytte inn i Sigurd og mammas nye leilighet, og igjen ble dagene fylt med slag og spark. Denne gangen sa pappa at han skulle drepe mamma hvis de rømte fra han igjen. Fortvilet tok mamma likevel med seg Sigurd og flyktet til krisesenteret i byen der de nå bodde. Der ble de i nesten et halvt år før de flyttet til en ny by. Men pappa fant dem også her, og denne gangen holdt han dem innesperret i leiligheten i fem uker før Sigurd og mamma på nytt klarte å rømme, denne gangen til krisesenteret i en naboby. Historien har gjentatt seg, og Sigurd bor nå på sitt syvende krisesenter. Da vi møtte Sigurd, hadde han bodd på dette krisesenteret i fire måneder. Han vet at faren hans fortsatt leter etter dem, og at *”pappa ikke er den eneste som leter her. Han er med mange venner”*. Til sammen har Sigurd oppholdt seg på syv ulike krisesentre, i tolv

kortere eller lengre perioder av sitt liv. Den lengste perioden på samme krisesenter varte i åtte måneder. Sigurd påpeker at andre barn ikke bor på krisesenter like lenge som han: *"Først så kom Nina, og etter vi hadde bare lekt i to dager, så reiste hun hjem, og så kom hun aldri tilbake."* De voksne på krisesenteret der Sigurd nå bor, har sagt at det ikke er trygt å gå utenfor krisesenterets gjerde fordi *"han [pappa] skal ta mamma og hente henne til [et land], drepe mamma og gjemme meg et sted"*. Sigurd forteller at han føler seg innesperret, at han har så liten plass. *"Jeg sitter nesten bare inne."* Sigurd ønsker at han kunne leke, sykle og bade utenfor krisesenterets område. De ansatte på krisesenteret har vurdert Sigurds sikkerhet som såpass truet at han ikke kan gå på skole, og det er tre måneder siden sist han var på skolen. Sigurd ønsker at han fikk lov til å gå på skolen, for *"barn må gå på skole"*. Han er mye redd og er veldig lei av denne redselen. Sigurd er redd for at faren igjen skal finne dem, fordi *"pappa blir gal"*.

Under intervjuet med Sigurd spurte han oss: *"Jeg skal vel ikke bo her resten av livet mitt?"* Han virket svært usikker, og det var tydelig at han ønsket svar på spørsmålet. Vi var usikre på hva vi skulle svare, men spurte Sigurd hva han selv trodde. Da svarte han at han nok kunne slippe å bo på krisesenter når han ble voksen, for voksne bestemmer over seg selv. *"Det er mye gøyere å være voksen enn å være liten. For da kan man gjøre hva som helst. Man kan gå ut når man vil, man kan gå og kjøpe is når man vil."*

Vi opplevde Sigurd som en åpen og ærlig gutt som snakket og fortalte mye, både om erfaringer med en voldelig far og om erfaringer med å bo på krisesenter. Men vi så også en redd, usikker og engstelig gutt som ofte så ned i bordet og tidvis snakket lavt under intervjuet. Sigurd uttrykte at han var redd for faren sin, fordi *"han er blitt koko"*. Under intervjuet spurte Sigurd en krisesenteransatt som var til stede: *"Tror du jeg blir voksen en gang? Eller blir jeg liten fortsatt?"* Vi ser denne ytringen som et uttrykk for redusert og svekket fremtidstro, at han er usikker på hva fremtiden vil bringe. Sigurd har gjennom livet har vært offer for gjentakende fysisk vold, og også psykisk vold i form av trusler og isolering. Sigurd har blitt eksponert for type to-

traumer, kumulative traumer, da han stadig har hatt sterke møter med vold gjennom hele livet sitt. Det kan synes at hans livserfaringer har gjort han til en redd og usikker gutt, og redselen og usikkerheten kan sees som et resultat av volden han har vokst opp med. Barn som har vært eksponert for kumulative traumer, slik Sigurd har, vil i de fleste tilfeller utvikle etterreaksjoner som varer lenger enn for barn som har vært utsatt for ett enkeltstående traume, type én-traume (Dyregrov 2000).

Slik vi vurderer det, har faren fortsatt kontroll over Sigurd og morens liv, da de i en årrekke har vært redde for å bli funnet, og redselen fortsatt er til stede. Med tanke på Sigurds forbud mot å gå utenfor krisesenterets område blir det videre aktuelt å snakke om isolering. Sigurd lever isolert fra jevnaldrene, nærmiljø og skole. Kontroll og isolering er to former for psykisk vold, jf. Isdal (2000). Slik er Sigurd og moren fortsatt offer for vold, til tross for at de skjuler seg for voldsutøveren. Begrepene makt og vold henger sammen (Isdal 2000), og en kan argumentere for at faren fremdeles har stor makt over Sigurd og moren. Sigurds far har oppsporet Sigurd og moren gang på gang, og hans jakt synes ikke å være over. Det er derfor grunn til å anta at Sigurd og moren vil leve som offer for farens vold og makt også i lang tid fremover.

I undersøkelsens problemstilling benytter vi ordet ivaretagelse, og vi undres hva slags type ivaretagelse det handler om når et barn har tilbrakt størstedelen av livet på ulike krisesentre? Vi finner det svært betenkelig at et barn skal være nødt til å flytte rundt på så mange ulike midlertidige bosteder, uten å finne trygghet og stabilitet noe sted. Det kan synes som at Sigurd ikke har vært beskyttet på noe tidspunkt i sitt liv. Et krisesenter er ikke et sted verken kvinner eller barn skal bo permanent, likevel har krisesentertilværelsen blitt så normalisert for Sigurd at han kaller krisesenteret for *"hjemmet mitt"*. Det vil være rimelig å anta at det er belastende for et barn å bruke mange år av sitt liv på å flytte fra krisesenter til krisesenter. Hvorfor har Sigurd og moren måttet flytte på krisesenter gang på gang? Hva har vært gjort for å hjelpe Sigurd i løpet av hans liv? Har moren eller noen krisesenteransatte anmeldt faren til politiet? Har barnevernet vært inne i saken, og hva har de eventuelt gjort for Sigurd og moren? For å få svar på disse spørsmålene tok vi kontakt med daglig leder på krisesenteret der Sigurd nå bor. Vi ble fortalt at det i nær fremtid vil bli avgjort om Sigurds far fortsatt skal ha samværsrett eller ikke. Dette spørsmålet kommer altså opp fem år etter at

Sigurd flyktet til krisesenter for første gang. Utover dette fikk vi uklare svar. Fortsatt vet vi ikke om far har blitt anmeldt til politiet i løpet av disse årene, og heller ikke på hvilken måte barnevernet har vært involvert. En mulig tolkning av dette er at de uklare svarene henger sammen med at krisesentrene i realiteten ikke har hatt nok fokus på å hjelpe Sigurd. Det kan synes at fokuset har ligget på å hjelpe moren, og at Sigurds behov for ivaretagelse har kommet i bakgrunnen. Både oppfølgingsfasen i den krisepedagogiske modellen og aspekter innenfor henvisningskompetanse beskriver vurderinger omkring hvordan en kan bidra dersom et barn har behov for hjelp utover det en selv kan tilby (Dyregrov 2000, Kirkengen 2005, Raundalen og Schultz 2006). Det kan synes at henvisningskompetanse har vært lite til stede hos de krisesenteransatte Sigurd og moren har møtt i løpet av sine mange opphold på ulike krisesentre.

Alle barn rett til å gå på skole fra de er seks år gamle, men siden Sigurd ikke er trygg utenfor krisesenterets vegger, har han blitt fratatt denne retten. Da vi intervjuet Sigurd, hadde han ikke gått på skole de tre siste månedene, han oppholdt seg kun på krisesenteret, og hans barndom handlet om livet på en institusjon som begrenset hans bevegelsesfrihet. Det ser ut til at Sigurds sikkerhet har blitt vurdert ulikt fra krisesenter til krisesenter. Ved enkelte krisesentre har ikke Sigurd fått gå ut i det hele tatt, noe som per i dag har toppet seg ved at han ikke engang går på skole. Ved andre krisesentre har Sigurd vært med på grupper også utenfor krisesenteret, blant annet en barnegruppe arrangert av en lokal forening. Denne gruppa dro på badeturer, fisketurer, kino og svømming. Det kan synes som at Sigurds behov for sikkerhet har vært offer for ulik ”synsing” på krisesentrene. Hans grad av bevegelsesfrihet har blitt vurdert og avgjort på hvert enkelt krisesenter, og praksisen har vært svært ulik. Vi vurderer at en slik stadig skiftende praksis virker forvirrende på et barn, og her kan en spørre om krisesentrene i seg selv har bidratt til nok en belastning i Sigurds allerede utfordrende liv.

Sigurd har vært utsatt for mange belastninger i løpet av livet. Ikke bare har han opplevd kumulative traumer i form av vold i nære relasjoner, men hans eksponering for ulike kriser har også vært stor. Å bo på krisesenter kan ikke defineres som et traume, men vi vil argumentere for at oppholdene i seg selv kan defineres som kriser.

Dette er aktuelt i Sigurds tilfelle, da han har bodd på mange krisesentre, hatt enkelte svært lange opphold, tidvis vært totalt isolert fra verdenen utenfor krisesentrene og vært tvunget til å flykte på krisesenter gang på gang. Samlet vurderer og beskriver vi dette som unntakstilstand for en liten gutts liv. Unntakstilstanden ville ikke fremstått som så tydelig og ekstrem dersom Sigurd kun hadde bodd på krisesenter en kort enkeltstående periode. Det vil være rimelig å anta at Sigurd også har opplevd perioder med kriser når han stadig skilles fra venner, både når han flytter til ulike byer og krisesentre, samt når venner flytter fra krisesentre og Sigurd må bli igjen. *”Først så kom Nina, og etter vi hadde bare lekt i to dager, så reiste hun hjem, og så kom hun aldri tilbake.”* Sigurd har videre ikke hatt mulighet til å etablere varige vennskap, da han sjelden har bodd på samme sted over tid, og også skolefraværet kan ha hemmet mulighetene for sosialt samspill og lek med andre barn. Skolefraværet har trolig også ført til tap av faglige utviklingsmuligheter. Videre vurderer vi at Sigurd lever i en konstant krise, da hans redsel for faren fortsatt synes utbredt. På bakgrunn av hans uttalelser *”Jeg skal vel ikke bo her resten av livet mitt?”* og *”Tror du jeg blir voksen en gang? Eller blir jeg liten fortsatt?”* vurderer vi det slik at Sigurds fremtidstro fremstår svært svekket. Traumer og kriser har utgjort Sigurds oppvekstvilkår. De ulike stressbelastninger i Sigurd liv, oppsummeres i Tabell 4.1 på neste side.

Tabell 4.1 Stressbelastninger i Sigurds liv

Voldstraumer	<ul style="list-style-type: none">• Har vært eksponert for kumulative voldstraumer store deler av livet
Unntakstilstand	<ul style="list-style-type: none">• Stadige kriser gjennom opphold på ulike krisesentre• Enkelte krisesenteropphold av lang varighet
Bostedsforandringer	<ul style="list-style-type: none">• Ulike krisesentre• Ulike byer
Isolasjon	<ul style="list-style-type: none">• Oppholder seg bare inne på krisesenteret• Isolert fra nærmiljøet
Manglende skolegang	<ul style="list-style-type: none">• Går glipp av faglig lærdom• Mister mulighet for sosial omgang med jevnaldrende
Liten mulighet til å utvikle vennskap	<ul style="list-style-type: none">• Brutte vennerelasjoner ved flytting• Liten mulighet for å etablere varige vennskap
Redsel	<ul style="list-style-type: none">• Konstant redsel for å bli funnet av far
Svekket fremtidstro	<ul style="list-style-type: none">• Lurer på om han må bo på krisesenter resten av livet• Usikker på om han kommer til å bli voksen

ACE-resultater fra 2003 viser at de som har opplevd fire ulike ACE-er i barndommen, har større sannsynlighet for utvikle sosiale og somatiske vansker enn de som ikke har vært eksponert for noen ACE-er. Som vi ser i tabellen ovenfor, har Sigurd vært offer for minst åtte ulike typer stressbelastninger gjennom livet sitt. Grunnet det store antallet traumer og kriser han har vært utsatt for, har Sigurd, basert på tall fra ACE-studien, tolv ganger så stor sjanse for å begå selvmord som en jevnaldrende gutt med en trygg og stabil oppvekst, han har syv ganger så stor sjanse for å utvikle alkoholisme, ti ganger så stor sjanse for å bli rusmisbruker og dobbelt så stor sjanse for å begynne å røyke i voksen alder.

Antonovsky (1991, 2000) argumenterer for at mennesker må oppleve begripelighet, håndterbarhet og meningsfullhet for å oppnå opplevelse av indre sammenheng. På bakgrunn av Antonovskys perspektiv og modell vil Sigurds opplevelse av indre sammenheng, være avgjørende for hvordan han klarer seg videre. Dersom krisesentrene gjennom sitt arbeid har utviklet Sigurds begripelighet, kan traumer og kriser han møter senere oppleves forutsigbare. Dersom han støter på en traumatisk hendelse, eksempelvis dersom han blir funnet av faren, og igjen blir offer for vold i nære relasjoner, vil Sigurd gjennom sin begripelighet kunne sette opplevelsen inn i en sammenheng som kan forklares. Sigurds håndterbarhet vil handle om i hvilken grad han er kapabel til å nytte sine ressurser for å takle ulike krav og utfordringer. Hvis de krisesenteransatte har hjulpet Sigurd å utvikle en sterk følelse av håndterbarhet, vil han ikke lenger nødvendigvis føle seg som et offer for omgivelsene. Han vil kunne være rustet til å håndtere nye traumer og kriser. Dersom Sigurd opplever tilværelsen som meningsfull og forståelig, vil hans meningsfullhet være sterk, og han vil mest sannsynlig lettere kjempe mot ulike stressbelastninger senere i livet. Det synes aktuelt å fremme Sigurds begripelighet, håndterbarhet og meningsfullhet, da farens pågående jakt gjør det sannsynlig at Sigurd vil måtte hanskes med redsel, usikkerhet og muligens også nye volds- og flukttraumer. Dersom krisesentrene har lyktes i å utvikle Sigurds begripelighet, håndterbarhet og meningsfullhet gjennom sitt arbeid og sin ivaretagelse av han, er Sigurds opplevelse av indre sammenheng sterk, og han besitter forutsetninger for å takle fremtidige belastninger, til tross for at han vil være preget av tidligere traumer og kriser.

På bakgrunn av det store antallet belastninger i livet ser Sigurds fremtidsutsikter labre ut, jf. ACE (2003), men dersom hans opplevelse av indre sammenheng er sterk, kan Sigurd på den andre siden være i posisjon til å utvikle seg i positiv retning, jf. Antonovsky (1991, 2000), og i denne sammenheng blir det nærliggende å trekke inn fenomenet resiliens. "Resilience involves a range of processes that bring together quite diverse mechanisms operating before, during and after encounter with stress experience or diversity" (Rutter 1990 i Waaktaar og Christie 2000: 17-18).

Resiliensforskning viser og beskriver at noen barn klarer seg tilfredstillende til tross for at de har levd med, eller lever med, ulike belastninger og i risiko (jf. Werner og Smith 1992, 2001, Masten 2001, Borge 2003, Waaktaar 2004). Risiko kan deles inn i individuell risiko omkring biologiske medfødte problemer og personlighet, familiebasert risiko som omhandler omsorgssvikt og mishandling, samt samfunnsmessig risiko som oppvekstmiljø og menneskeskapte og naturskapte katastrofer (Borge 2003). I Sigurds tilfelle fremstår den familiebaserte risikoen som spesielt sterk, da hans familiesituasjon har vært preget av gjentakende vold, stadig flytting og stor grad av ustabilitet og utrygghet. Werner og Smith fulgte 698 barn født i Kauai i 1955 fra fødsel til førtiårsalderen. Et flertall hadde japansk, filippinsk eller hawaiiisk bakgrunn. 201 av barna ble definert som risikobarn, de ble født inn i en tilværelse der minimum fire av følgende risikofaktorer var til stede: Helseproblemer eller medfødte handikap hos barnet, kronisk fattigdom, foreldre med lav utdanning, uorganisert familiemiljø, liten stabilitet i familien, alkoholiserende foreldre, vold, tenåringsmor, samt omsorgssvikt. Werner og Smith fant at en tredjedel av risikobarna utviklet seg i positiv retning og var velfungerende som attenåringer. Nye problemer hadde ikke oppstått da personene i denne gruppen var 32 og 40 år. På bakgrunn av studien delte Werner og Smith resilienssegenskaper inn i egenskaper ved individet og egenskaper ved miljøet. I vår sammenheng blir det særlig interessant å trekke frem følgende resilienssegenskaper ved individet: Aktiv interesse for omgivelsene, samt hobbyer eller interesser. Det blir videre interessant å trekke frem følgende resilienssegenskaper ved miljøet: Tette kameratreksjoner, samt tilgang til råd og veiledning, blant annet fra lærere (Werner og Smith 1992, 2001, Borge 2003). På bakgrunn av disse resilienssegenskapene ved individet og miljøet ser vi et håp for Sigurd. Dette håpet er knyttet til hans videre skolegang. Sigurds motivasjon for å

begynne på skolen fremstod som sterk, ”*barn må gå på skole*”. Skolen står i posisjon til å bli en støttepilar for Sigurd, fordi han er interessert i å begynne på skolen igjen, jf. resiliensegenskapene aktiv interesse for omgivelsene, samt hobbyer og interesser. Dersom Sigurd får komme tilbake på skolen, og blir der over tid, vil han kunne bygge opp vennskap, og slik kan hans sosiale nettverk og kompetanse styrkes, jf. resiliensegenskapene tette kameratrelasjoner. Da vi anser tilbakevending til skole som viktig for Sigurds videre utvikling og positive vekst, vil det være svært avgjørende hvordan han blir ivaretatt på skolen. Det blir av betydning at han møter stabile, kompetente og omsorgsfulle lærere som er villige til å forstå hans bakgrunnshistorie, livssituasjon, oppvekstvilkår og læringsforutsetninger, jf. resiliensegenskapen tilgang til råd og veiledning, blant annet fra lærere. ”[...] if a parent is incapacitated or unavailable, other persons in a youngster`s life can play such an enabling role [...]” (Werner og Smith 1992: 208). En eller flere lærerne kan dermed bli sentrale for Sigurds videre utvikling når han er tilbake på skolebenken. Samarbeid mellom krisesenteret og skolen blir av betydning i denne sammenheng. Det vil være verdifullt at krisesenteret samarbeider med skolen omkring det pedagogiske arbeidet med Sigurd, slik at skolen kan bygge videre på krisesenterets arbeid. Vi vurderer det slik at dette er særlig viktig, da Sigurd har hatt en periode med manglende skolegang og derfor kan møte ekstra store faglige og sosiale utfordringer når han kommer tilbake.

Vi finner det vanskelig å spå hvordan Sigurds liv videre vil utarte seg, da virken av hans mange belastninger gjennom livet, opplevelse av indre sammenheng, risiko, samt resiliensegenskaper vil påvirke hans videre vekst og utvikling. Det vi samlet og oppsummert kan si, er at Sigurd har vært utsatt for svært mange stressbelastninger. Han har levd i en negativ unntakstilstand store deler av livet og er et barn i risikozonen. Antonovskys perspektiv om indre sammenheng, samt oppløftende funn fra resiliensforskningen, gir likevel et håp for Sigurd, og det tydeligste positive fremtidshåpet synes å være hans videre skolegang.

I neste underkapittel får Sigurds stemme følge av Kristoffers, når vi presenterer empiri og analyse av barneinformantenes beskrivelser av livet og tilværelsen på krisesenter.

4.1.2 ”Det er ingenting å gjøre her”

Sigurd husker første gang han kom på krisesenter: *”Ja, da var jeg liten. Da var jeg tre år. Også, da hadde jeg det gøy da, fordi da lekte jeg ute, på en sklie, og gikk på lekeplassen og sånt.”* Sigurd fortalte at det er ulikt hvordan han opplever å komme til et krisesenter første gang, men han opplever det som helt greit dersom det er noen voksne til stede som har tid til å snakke med han. Kristoffer husket navnene på de ansatte som var på jobb første gang han kom på krisesenteret, og han husket at de voksne var snille med han, søsknene og mammaen hans. Også barneinformantene i Solbergs (2001) utvalg beskrev at de fikk et positivt førsteinntrykk av krisesentrene, at de følte seg godt mottatt da de kom. Sigurd har opplevd slike første møter med krisesentre flere ganger, mens Kristoffer til sammenlikning kun har én slik erfaring. Felles for dem begge er at de trakk frem tilstedeværende voksne som avgjørende for et positivt første møte. Barnas opplevelse av å bli godt mottatt henger sammen med om det finnes voksne som har tid til å gi oppmerksomhet når barna kommer på krisesenteret for første gang.

Kristoffer fortalte at kjøkkenet på krisesenteret der han bor, er lite, og at det er litt kjedelig å dele kjøkken med mange. Kristoffer skal snart flytte inn i en leilighet sammen med mammaen og søsknene sine, og han gleder seg til å lage mat der. Også i Solbergs undersøkelse fra 2001 snakker barneinformantene om mat. De fremhever at maten smaker bedre hjemme, og at det er flere pålegg hjemme. Dette mataspektet kan sees som et uttrykk for barn på krisesenters savn etter å gjøre noe så hverdagslig og trygt som å lage mat sammen med noen en har kjær.

Sigurd fremhevet flere ganger at han kjedet seg på krisesenteret. Han sa: *”Jeg synes det er kjedelig.”* Og: *”Det er ingenting å gjøre her.”* Sigurd synes det er kjedelig og ensformig å kun oppholde seg på krisesenterets område, men han beskriver også at manglende oppmerksomhet fra de krisesenteransatte gjør det kjedelig å bo der. På andre krisesentre Sigurd har vært, har de voksne hatt tid til å leke med han, men på dette krisesenteret har ikke de voksne denne tiden:

Det er en vakt som var her som jobba med barn, hun heter Kristine, hun jobber ikke med barn nesten. Hun bare jobber med voksne. Og når hun kommer, så prater hun og gjør arbeid. Ja, jeg bare får en kos og ikke noe [...] hun har nesten aldri tid. Aldri i livet.

Sigurd gir her uttrykk for at han føler seg oversett, at de voksne på krisesenteret har for lite tid til han. Også Kristoffer ga uttrykk for at han kjedet seg når det ikke var voksne til stede for å leke og snakke med han i krisesenterhverdagen. Vi spurte Sigurd hva han kunne tenke seg å gjøre sammen med de krisesenteransatte, dersom de hadde hatt mer tid. Dette spørsmålet ble besvart med et ønske om aktivisering utenfor krisesenterets vegger: *"Jeg vil gå på lekeplassen, gå på tivoli og sånn."* Kristoffer fortalte at han skulle ønske det var mer å gjøre på kveldene inne på krisesenteret, for eksempel bake, tegne eller spille spill. Både Sigurd og Kristoffer ønsker seg mer oppmerksomhet fra de voksne på krisesentrene. De hadde dog ulike ønsker for hvor og hvordan oppmerksomheten burde komme til uttrykk. Sigurd ville aktiviseres utenfor krisesenterets område mens Kristoffer ønsket seg flere aktiviteter inne på sentret. Denne forskjellen kan ha bakgrunn i at Sigurd har oppholdt seg lenger og oftere på krisesenter, og at Sigurds bevegelsesfrihet er mer begrenset enn Kristoffers. Kristoffer går på skole, og han har vært med på turer utenfor krisesenterets område i løpet av sitt krisesenteropphold. Dersom Sigurd fikk bestemme, skulle alle krisesentre ha *"hundre leker og mange voksne som jobbet bare med barna"*. Sigurd sier at et slikt krisesenter ville vært Norges beste krisesenter. Vi spurte Sigurd hvordan de ansatte på dette beste krisesenteret i Norge skulle vært, og da svarte han: *"Ja, der er det to voksne som jobber, en mann og en dame. Og de går med barn hele tida, ikke med noen voksne. Bare med barn."* Her trekker Sigurd igjen frem ønsket om mer oppmerksomhet fra de voksne på krisesenteret.

Livet og tilværelsen på krisesenter oppleves noe ulikt av studiens to barneinformanter. Sigurd kaller krisesenteret for hjemmet sitt, og hans spørsmål *"jeg skal vel ikke bo her resten av livet mitt?"* vitner om at han er usikker på om han noen gang skal bo på en annen måte. Kristoffer, på sin side, vet at han snart skal flytte til et ordentlig hjem. Kristoffer sa: *"Det blir bra i den nye leiligheten [...]. Kan vi flytte i morgen?"* Også barneinformantene i Solbergs (2001) undersøkelse fremhevet at krisesenteret var en

midlertidig bolig for dem, og at de ikke skulle bo der bestandig. Sigurd har bodd så å si hele livet på ulike krisesentre. Krisesenter som institusjon er en stor del av den virkeligheten han kjenner. En kan si at krisesentertilværelsen oppleves som en mer normal tilværelse for Sigurd enn for Kristoffer, da Sigurd har bredere og lengre erfaring med å bo på krisesenter. Vår vurdering er at krisesenteroppholdet har fungert som hjelpetiltak for Kristoffer. At krisesenteret eksisterte som tilbud, bidro til at Kristoffer, moren og søsknene kom seg vekk fra en voldelig far. Videre er Kristoffers opphold på krisesenteret et midlertidig opphold. Han vet at han snart skal flytte, og han gleder seg til det. Kristoffer har også gått på skolen gjennom hele sin krisesenterperiode. Vår vurdering er at Kristoffer har en begripelig, håndterbar og meningsfull forståelse av hva krisesenteroppholdet har betydd og betyr for han, og her har trolig både Kristoffers mor og de krisesenteransatte bidratt med verdifull informasjon som har gjort Kristoffers krisesentertilværelse trygg og forutsigbar. På bakgrunn av det foregående vurderer vi at krisesentertilværelsen har representert en større unntakstilstand for Sigurd enn for Kristoffer.

Sigurd har bodd på krisesentre der han har hatt møter og samtaler med barnefaglig ansatte, og i disse møtene har Sigurd snakket om følelser, laget fortellinger, tegnet og blitt lest for. Han har også deltatt på grupper, turer og utflukter ved ulike krisesentre. På noen krisesentre har ikke Sigurd deltatt på spesielle opplegg eller aktiviteter, og dette fremheves som svært kjedelige perioder. Kristoffer har hatt samtaler med den ansatte som har ansvaret for barna på krisesenteret. I disse samtalene har Kristoffer og den krisesenteransatte snakket sammen og tegnet. Kristoffer har også vært med på gruppesamtaler noen få ganger. Han har også vært med på aktiviteter utenfor krisesenteret, blant annet kino og turer til svømmehall og bowling. Kristoffer fortalte at han likte når det skjedde noe på krisesenteret, og at han har trivdes med aktivitetene han har deltatt på i krisesenterets nærmiljø. Et tydelig funn er at barneinformantene trekker frem fraværende oppmerksomhet fra voksne som mest utfordrende ved krisesentertilværelsen. Det er her barna påpeker forbedringspotensialer. Sigurd og Kristoffer forteller ikke omfattende om de formelle oppleggene som samtaler og møter. Fokuset ligger i stedet på de krisesenteransattes manglende oppmerksomhet og dårlige tid i hverdagen. Også mødrene trakk frem ansatte med besittelse av tid og

oppmerksomhet som verdifullt for barn på krisesenter, og med dette går vi over til mødrenes uttalelser, beskrivelser og tanker. Underkapittel 4.2.1 handler om Minken. I underkapittel 4.2.2 får hun følge av de andre mødre i presentasjonen av empiri og analyse innenfor informantgruppen mødre.

4.2 Mødrene

4.2.1 Minken – mistet to av barna sine til barnefaren

Minken og hennes eksmann har tre barn sammen. Minken ble slått av eksmannen i 16 år. Han slo ikke barna. En gang kastet Minkens eksmann TV-en i gulvet så den knuste, og en gang brente han hull i sofaen med en sigarett fordi han var sint på Minken. For tre år siden flyktet Minken til et krisesenter. Hun tok med seg alle de tre barna, som da var seks, tolv og fjorten år gamle. Ingen av barna fikk pakket med seg noe, og det eneste Minken fikk med seg, var lommeboken sin. Oppholdet på krisesenteret varte i nesten tre måneder. Mens familien bodde på krisesenteret, bestemte barnevernet at Minkens to eldste barn måtte flytte til en ungdomsinstitusjon, da de hadde vist svært utagerende og voldelig atferd mot andre barn og voksne på krisesenteret, samt på skolen. Da barna ble flyttet til institusjonen, prøvde Minken å få besøksforbud for barnas far. Hun var redd for at han skulle ta barna ut av institusjonen og forsvinne med dem. Faren fikk ikke besøksforbud, og Minkens mareritt ble virkelighet: Faren hentet de to barna på institusjonen og flyttet til en by langt unna. Minken har nå flyttet i egen leilighet sammen med sitt yngste barn, men hun har ikke sett de to eldste barna på nesten tre år. Det hender barna ringer til Minken, og da hører hun at eksmannen står ved siden av og dikterer hva barna skal si til henne i telefonen. *”Faren står da i andre enden og overhører hvert eneste ord.”* Minkens høyeste ønske er at hun en gang skal få tilbake de to eldste barna sine.

Minken har vært utsatt både for fysisk vold, samt materiell vold i form av en TV i gulvet og en svidd sofa. Videre kan en argumentere for at Minken nå utsettes for psykisk vold i form av kontroll, da hennes eksmann kontrollerer og dikterer barnas telefonsamtaler med henne og hindrer henne i å treffe sine to eldste barn.

Minkens to eldste barn utviste voldelig atferd både på krisesenteret og på skolen. Minkens barn har vært utsatt for kumulative traumer, type to-traumer, da de levde flere år i en familie der de stadig så far utøvde vold mot mor. Voldelig atferd og latente voldsproblemer er en etterreaksjon voldsutsatte barn kan oppleve (Barnett et al. 1997, Dyregrov 2000, Isdal 2000, 2002). Det anslås at personer som har blitt eksponert for vold i nære relasjoner, har tre til fire ganger større sjanse for å bli voldelig enn en som ikke har vært utsatt for slik vold (Isdal 2002). Mannen slo Minken, men han slo ikke barna. Å være vitne til vold er ikke mindre skadelig enn å bli utsatt for direkte vold (Strauss 1992, Isdal 2002, NOU nr. 31 2003). Det kan derfor sees som sannsynlig at barnas voldelige atferd var et resultat av, og en reaksjon på, volden de hadde opplevd. En kan ikke se bort i fra at Minkens barn kan komme til å utvikle også andre typer etterreaksjoner på volden de har vært eksponert for. ACE-resultatene fra 2003 viste at av de som utviklet en sosial, kognitiv eller fysisk vanske på bakgrunn av ACE-er, utviklet 87 % ytterligere en vanske. Dersom den voldelige atferden er et resultat av volden de to barna har vært eksponert for, er vi på bakgrunn av funn fra ACE-studien spesielt bekymret for disse barna, da det kan være grunn til å forvente at de vil utvikle flere vansker og problemer som resultat av volden de har vært offer for. Det øker vår bekymring ytterligere at de to barna de siste tre årene har levd sammen med sin voldelige far, en far som utøver psykisk vold ved at han kontrollerer guttenes kontakt med sin mor.

Minken hadde mange tanker om å bo på krisesenter sammen med barn, samt hvordan hun trodde krisesentertilværelsen påvirket barna hennes:

Jeg tenker sånn, man bør ikke bo for lenge på et sånt krisesenter, det vil jeg ikke tilråde, i hvertfall ikke med barn. Det er greit nok en stund, for at du skal komme deg, på en måte, både du og ungene, men du har jo behov for å ha et privatliv som du selv har kontroll over. Og da kommer det jo inn forskjellige typer mennesker, vi er jo ikke like, noen har opplevd dét og andre dét. Så det blir jo ganske belastende å bo der over lengre tid.

Også de andre mødrene i utvalget hadde erfaringer, tanker og refleksjoner omkring livet med barn på krisesenter, disse kommer til uttrykk i neste underkapittel, ”Av to helveter velger du på en måte ett.”

4.2.2 "Av to helveter velger du på en måte ett"

Alle mødreinformantene ble spurt hvordan de opplevde det første møtet med krisesenteret, og Minken svarte: *"Nå kom vi veldig seint, jeg tror vi kom med flybussen som ikke var framme før i tolv-ett- tida [...]. De hadde ordna rom til oss og redd opp alle sengene, så vi gikk bokstavlig talt å la oss med en gang."* Minken fortalte deretter om hvordan hun trodde barna opplevde det første møtet: *"Når vi først dro hjemmefra, så synes de det var veldig flott. De følte seg jo trygge."*

Gro husker det første møtet med krisesenteret som veldig stressende:

[...]når jeg flytta inn så var jeg superstressa og var egentlig i en litt sånn boble, jeg var sånn, endelig så har jeg greid å komme meg ut, ikke sant, så kjempefornøyd med det [...]. Men jeg husker at jeg fikk, når jeg flytta inn, så fikk jeg en sånn, jeg var veldig glad med en gang, samtidig som jeg var veldig stressa, da, hvor jeg var sånn, herremin ikke sant, og hjelp, gurimeg, hvordan vil han reagere når han oppdager at vi ikke er der.

Gro var redd og stresset ved ankomsten til krisesenteret, men fremhevet at både hun og barna ble godt mottatt av de ansatte. Vi anser trygghet og tillit i det første møtet som ekstra verdifullt for barn som ankommer krisesenteret med en svært stresset og redd mor. Mødre som er så stresset som Gro, vil kunne fremstå usikre og redde ovenfor sine barn, og for å unngå ytterligere redsel og usikkerhet, blir det av særlig betydning at mor og barn blir godt mottatt når de ankommer krisesenteret. Det bør jobbes for at kvinner og barn skal sikres et godt første møte, og på bakgrunn av Gros uttalelser synes dette særlig viktig i de tilfeller der mor er ekstra stresset og opprørt.

Alle mødrene fortalte om arbeid som var gjort rundt barna deres på krisesentrene. Gro fortalte at hennes to barn har hatt individuelle samtaler med en ansatt på krisesenteret. Minkens tre barn hadde alle individuelle samtaler under sitt krisesenteropphold, samt gruppesamtaler sammen med søsknene og moren. Minkens barn var også med på aktiviteter utenfor krisesenteret, blant annet bowling og svømming. Nadias tre barn har hovedsakelig deltatt på aktiviteter som turer i nærmiljøet, turer til åpen barnehage, baking og matlaging. Et viktig funn innenfor informantgruppen er at alle mødrene fremhevet det daglige og hverdagslige i krisesentertilværelsen som viktigere for barna enn det formelle arbeidet som planlagte samtaler og grupper. Mødrene uttrykte at

ivaretagelse av barna handlet om mer enn planlagte og formelle samtaler og opplegg, oppmerksomhet i hverdagen ble definert som mest verdifullt og viktigst. Særlig Gro var opptatt av at barna skulle bli sett og ivaretatt i hverdagen på krisesenteret, også når det ikke foregikk formelle opplegg. Hun fortalte at enkelte ansatte brukte mye tid på å leke og snakke med barna, og hun påpekte gjentatte ganger at hun så dette som verdifullt for barna. Mødrenes refleksjoner omkring betydningen av relasjoner og trygghet som skapes mellom ansatte og barn i krisesenterhverdagen, samsvarer med funn hos barneinformantene. Også barna i utvalget pekte på at det viktigste er å bli sett, samt at de voksne på krisesenteret har tid til dem. Mødrene etterlyste flere uformelle aktiviteter og turer for sine barn. I første rekke ble dette ønsket begrunnet med at mødrene ønsket seg avlastning og pusterom. Alle de tre mødreinformantene har bodd på krisesenter i perioder hvor det bodde mange kvinner og barn der samtidig, og mer avlastning ble fremhevet som spesielt viktig i slike perioder. Gro sa:

[...] for da er det ganske slitsomt å være her. Da er det mange ganger jeg har tenkt at jeg vil heller tilbake. For det blir nesten at, av to helveter velger du på en måte ett[...]. Så hadde det kanskje vært ålreit om noen fra personalet hadde organisert noe sånn gruppe på kvelden med ungene for eksempel. At mødrene fikk litt fri [...]. Det hadde vært veldig deilig å kanskje fått litt mer avlastning til sånne ting.

Her sidestiller Gro livet på et tett bebodd krisesenter med tilværelsen hos en voldelig partner. Når en mor uttrykker at ”av to helveter, velger du på en måte ett”, bør varsellampene lyse hos krisesenteransatte. Kvinner og barn skal føle seg trygge på et krisesenter, en krisesentertilværelse skal ikke under noen omstendigheter kunne sammenliknes med livet som voldsoffer. På bakgrunn av Gros sterke sammenlikning ser vi svært alvorlig på mødrenes ønsker om mer avlastning. Til tross for sitt ønske om avlastning påpekte Gro at hun har forståelse for de ansattes travle hverdager, og hun kom derfor med følgende forslag:

[...] og det jeg savna kanskje, det var at de hadde et eller annet opplegg på å sysselsette ungene utenfor krisesenteret, uten at personalet kanskje måtte være med, at de hadde organisasjoner å henvende seg til [...].

Alle mødreinformantene snakket mer om den uformelle og hverdagslige siden av krisesentertilværelsen enn om de formelle oppleggene barna hadde deltatt på.

Mødrenes få beretninger og refleksjoner om det formelle arbeidet preges av at de

opplevde arbeidet som svevende og ustrukturert. Våre mødreinformanter ønsket seg flere rutiner og fastere rammer omkring det formelle arbeidet med barna. Minken sa:

Jeg har jo tenkt det her med krisesenteret, hvor lenge de har eksistert, så syns jeg jo det er rart at de ikke har litt mer strukturerte forhold rundt barna da [...]. De fleste som kommer inn på et krisesenter har problemer, og da tenker jeg, da bør det være et slags system på å ta hånd om ungene. Ikke bare samtale, men et program for at ungene skal fungere [...]

Alle krisesentrene i undersøkelse tilbyr oppfølgingssamtaler til mødre og barn som ikke lenger bor på krisesentrene. Samtalene skal fungere som en støtte for kvinner og barn i deres videre mestring av tilværelsen etter endt krisesenteropphold. To av mødrene fortalte at de ville benytte seg av oppfølgingssamtaler i lang tid etter endt opphold på krisesenteret. Gro sa:

Jo, det gjør jeg. Og ungene kommer sikkert til å være med på noen også, jeg kommer til å følge de en stund enda bare for å se at alt går bra. Sånn når vi kommer for oss selv også, for det blir jo utfordringen for meg, om jeg fortsatt klarer å stå i mot han.

Tall fra 2006 viser at 22 % av kvinnene som bodde med barn på krisesenter, reiste hjem til voldsutøveren etter første gangs opphold på krisesenter (Kleven og Lien 2007). Gro poengterer at oppfølgingssamtalene blir viktige for å klare og stå i mot sin eksmann når hun flytter fra krisesenteret, da hun ikke ønsker å flytte tilbake til han. Mødrene fremhever at de er takknemmelige for at både de selv og barna kan få støtte og hjelp fra krisesenteret også etter endt opphold. Oppfølgingssamtalene kan på den måten sees som et tiltak som fremmer trygghet på veien videre for kvinner og barn.

Det klareste funnet i informantgruppen mødre er at de, som barna, påpeker at uformelle aktiviteter og tilstedeværende voksne oppleves som det viktigste for barn på krisesenter, og de etterlyser mer av dette. Utvalgets ansattinformanter forteller at de vektlegger en slik uformell side i sitt arbeid med barna. Vi vil i det følgende presentere empiri og analyse innenfor informantgruppen ansatte.

4.3 De krisesenteransatte

4.3.1 Ulike mål i arbeidet med barna

Vi vurderer det slik at krisesentrene i denne undersøkelsen har ulike mål i arbeidet med barna. Fokuset på hva som er viktig for barn på krisesenter, er ulikt. Både ved krisesenteret der Charlotte er ansatt, og ved krisesenteret der Silje er ansatt, ligger hovedfokuset på å bearbeide det vonde som har vært, samt arbeid med å komme videre i livet. Strukturerte samtaler står i fokus ved begge sentrene. De ansatte er opptatt av å snakke om det som har skjedd, og på den måten forberede barna på veien videre. På det tredje krisesenteret, der Kari er ansatt, står tanken om å ta tak i det akutte sterkt: *”Det er der vi skal jobbe, i det akutte. Ikke behandlende, terapeutisk over lang tid, men i den akutte fasen hvor de bor hos oss.”* I dette akutte, i her og nå-krisen, legger Kari særlig vekt på å få bort hemmeligheter: *”Det hemmelige må vekk!”* Kari fortalte at mange av barna som kommer til krisesenteret, har blitt fortalt løgner, både av mor og andre familiemedlemmer:

[...] så er mors fortelling at det gikk bra, så er det bestemors fortelling, bestefars, tanter og onkler, hele familiens fortelling til barna, at han mente det nok ikke sånn [...]. Her ligger noe av det som er litt sånn helbredningspotensial nesten hos unger, å få hjelp til å redefinere virkeligheten.

Å fjerne feiloppfatninger omkring hvorfor volden ble utøvd, synes å være et poeng for Kari. Hennes beskrivelser av at *”det hemmelige må vekk”*, kan sees i sammenheng med faktafasen i den krisepedagogiske modellen. Fasen fokuserer på å gi barn korrekte beskrivelser omkring aspekter ved traumet eller traumene de har opplevd. De vonde hendelsene skal gjøres forståelige for barnet, og feiloppfatningene skal fjernes. Virkeligheten skal redefineres hos barnet (Raundalen og Schultz 2006). Også Antonovskys (1991, 2000) komponent begripelighet blir av betydning i denne sammenhengen. Begripeligheten er knyttet til det kognitive og omhandler hvordan en oppfatter og opplever stimuli. Dersom de krisesenteransatte lykkes i målet om at *”det hemmelige må vekk”*, kan deler av barnas begripelighet knyttet til voldstraumer og andre stressbelastninger utvikles ved at barna nærmer seg en opplevelse av at de ikke var, eller er, skyld i volden. Barna vil ikke nødvendigvis begripe og forstå hvorfor de utsettes for ulike belastninger, men de kan sette traumene inn i en forstått kontekst der

skylden for volden ikke er deres egen. Tenkningen om å fjerne løgner og hemmeligheter får støtte i forskningslitteraturen. Dyregrov (2000) understreker at selv om barn utsettes for traumer, kan skjerming fra livets fakta skade barna mer enn det hjelper dem. Vi ønsker å fremheve at en slik fokusering rundt korrekt informasjon vil være særlig viktig for krisesenterbarna. Seks av ti barn som har vært eksponert for fysisk vold av foreldrene, tror de blir utsatt for volden fordi de har oppført seg dårlig og gjort foreldrene sinte (Redd Barna og Synovate MMI 2007). Voldsutsatte barn kan oppleve etterreaksjoner i form av skyldfølelse og selvbefredelse (Barnett et al. 1997, Raundalen og Schultz 2006), og sannsynligheten for å utvikle slike tanker kan øke hvis barna lever med feilaktige opplevelser av at volden var deres skyld.

Vi ser altså at to krisesentre har fokus på det som har vært, og det som skal komme, mens det tredje senteret er opptatt av å hjelpe barnet i den akutte krisefasen. Hvordan barn blir ivaretatt på krisesentrene i vår undersøkelse, vil avhenge av hvilket av de tre krisesentrene barna oppholder seg på. Der ett krisesenter vektlegger arbeid med det akutte i barnets krise, vektlegger et annet arbeidet omkring hvordan barnet skal komme seg videre i eget liv og egen hverdag. Vi ønsker å belyse denne ulikheten, da norske krisesentre ikke arbeider etter felles lov- og rammeverk. En konsekvens av dette vil være at fokus, mål og arbeidsmetoder varierer fra krisesenter til krisesenter. Det avgjørende blir personal og eieres bedømming av hva som er viktig for barna. Også tidligere forskning viser at norske krisesentre har ulike tilbud til barn, jf. Jonassen og Stefansen (2003). Vi vurderer det slik at dersom krisesentrene fikk felles standarder og rammeverk å forholde seg til, ville norske krisesentre muligens jobbet mer i samsvar enn det som er tilfellet i dag. Også ansattinformantene etterlyser felles standarder og retningslinjer. Silje sa: *”Vi er jo ikke hjemlet i noen spesiell lov. Så vi svever litt i det fri. Ja, og det er ikke noe allright, vi er ikke veldig glad i å sveve sånn i villfarelse.”* Så kan en videre undre seg: Dersom krisesenteransatte ønsker felles retningslinjer, hvorfor har de da ikke tatt initiativ til å utarbeide dette? Et flertall av Norges 51 krisesentre er medlemmer i Norsk krisesenterforbund eller Krisesentersekretariatet (Krisesentersekretariatet 2007). Slik felles organisering gjør at krisesentrene er i posisjon til å samarbeide om utviklingen av de etterlyste standardene og retningslinjene. Vi oppfordrer krisesentrene til selv å ta tak i denne oppgaven

fremfor å sitte på gjerdet og vente på myndighetene. Fra vårt perspektiv ser vi dette som særlig aktuelt, da en ser en økning i antall barn som bor på norske krisesentre (Aftenposten 2.8.2007, Dagsavisen 2.8.2007, Sandefjords Blad 3.8.2007).

4.3.2 Ulike metoder i arbeidet med barna

Silje fortalte om mødre og barns første møte med krisesenteret:

[...] da prøver vi å ikke snakke så inngående om bakgrunnen for hvorfor de har kommet, akkurat når de kommer. Da er vi mer sånn, velkommen og praktiske ting, og hvor de skal være, og hvordan det fungerer med å være her.

Kari hevdet at kvaliteten på mottagelsen kan variere, og at det avgjørende blir hvem som er på jobb når det kommer nye kvinner og barn til krisesenteret:

Hvis det er gode ansatte på jobb, så kan det være som å komme til himmelen. Oppredde senger, rene laken, gode fortellinger, jeg skal sitte her til du sovner, bare sov, helt sånn... trygt! Og andre ganger så tror jeg, vet jeg, at så nydelig er det ikke, altså. Og sånn vil det jo sikkert være litt forskjell på ansatte også, så det å lage rutinebeskrivelser for det, blir jo nødvendig.

For å unngå slike forskjeller som Kari beskriver, anbefaler vi at krisesentrene utarbeider rutiner omkring det første møtet. På bakgrunn av barneinformantenes ønske om voksne som har tid når barna ankommer krisesenteret første gang, ser vi det nyttig at krisesenteret utarbeider slike rutiner. Gros beskrivelser av stresset og usikkerheten hun opplevde da hun ankom krisesenteret, underbygger verdien av velfungerende rutiner. Det vil være særlig uheldig dersom en ekstra stresset, redd og ustabil mor møter krisesenteransatte som ikke skaper trygghet og fortrolighet i møtet. Alle de tre ansattinformantene i utvalget ønsker å utarbeide faste rutiner omkring det første møtet, men det er foreløpig ikke gjort. Kun 16 % av barna som bodde på krisesenter i 2006, hadde vært på krisesenter tidligere (Kleven og Lien 2007). Vi ser det første møtet som svært betydningsfullt, da krisesenteret oftest er et nytt, fremmed og ukjent sted for kvinner og barn. Trygghet og tillit bør etterstrebes fra dag én, og dette er de ansattes ansvar.

Vi vurderer det slik at ansattinformantene har ulike mål og fokus i arbeidet med barna. Et viktig perspektiv har de likevel felles, nemlig oppfattelsen og overbevisningen om

at barn kommer til krisesenteret som et selvstendig individ. De ansatte uttrykker at det ikke er tilsvarende å være mor og barn på et krisesenter. Barna trenger tilpassede opplegg og spesiell ivaretagelse. Kari sa:

Barn kommer til krisesenteret sammen med mor, men er et selvstendig lite menneske med sin egen fortelling [...] og hvis barnet ikke får hjelp til å bli trodd i sitt eget, så gjør vi barnet veldig urett.

Jonassen og Stefansens (2003) undersøkelse viste at et mindretall av Norges da 50 krisesentre hadde en egen ansatt til å ta seg av arbeidet med barna. Et fåtall hadde også grupper eller andre tilbud spesielt tilpasset barna. I vår studie sier alle ansattinformantene at de jobber ved et krisesenter som har metoder, opplegg og arbeidsmåter spesielt tilpasset barn. Vi vil i det følgende presentere hvordan ansattinformantene forteller at de arbeider med barna.

Charlotte og Silje er opptatt av bearbeidelse av traumer samt arbeid med veien videre for barna. Deres metoder synes mer fremtidsrettet enn Karis, og det er strukturerte samtaler som skiller seg ut som Charlotte og Siljes hovedmetode. Et fellestrekk ved samtalerne er at de er avtalte og planlagte, og at det settes av spesielle tider til samtalerne. Hovedvekten av samtalerne gjennomføres alene med barnet, men det kan også være aktuelt at mor eller søsken er med. Samtalerne skal foregå på barnas premisser. Silje sa: *"[...] og vi tvinger ikke noen til å snakke. Vi tauer aldri barna inn og sier at nå skal du snakke med oss."* Samtalerne omhandler følelser som redsel, usikkerhet og sinne, temaer som å ikke få sove om natten og at noen barn går imellom mor og far i en slåsskamp, samt refleksjoner omkring barnas ønsker for eget liv. Charlotte benytter seg av litteratur i samtalerne med barna. Bilder og tekst fra boka "Sinna mann" (jf. Dahle og Nyhus 2003) brukes som utgangspunkt for samtale og til høytlesning. Dette er en rikt illustrert bok om Boj, mamma og pappa, eller sinna mann. Charlotte benytter også boka om musa Marius (jf. Holmsen 2001) i sine samtaler med barna. Boka er illustrert med bilder av Marius som bor på krisesenter, og på bakgrunn av bildene kan barna snakke om det som er vanskelig. I Silje og Charlottes beskrivelser av samtalerne ser vi elementer fra uttrykksfasen i den krisepedagogiske modellen (Raundalen og Schultz 2006). I denne fasen vektlegges barnas tanker og følelser omkring traumene. Barnet skal få hjelp til å forstå hva som har skjedd. God tid

og mulighet for å arbeide uforstyrret fremheves som viktig innenfor uttrykksfasen, og Silje og Charlotte trekker frem disse aspektene som verdifulle i sitt arbeid med samtaler. Perspektiver som vektlegges innenfor uttrykksfasen, ser vi også i Karis arbeid. Hun forteller at hun benytter seg av formelle samtaler med barna. Kari synes dog å være mer aktiv i bruk av hjelpemidler enn de to andre informantene. Hun benytter seg av konkrete som dukker, bamser, små møbler og bokser i samtaler med barna. Konkretene støtter samtalen visuelt og brukes til iscenesetting av opplevelser barna forteller om. Kari bruker også tegning som metode. Det varierer mellom fargebruk der ulike farger representerer ulike følelser, tegning på hvite stoffdukker for å vise hvordan barnet føler i hodet, magen og ledd, samt nedtegning av hvordan barna opplever historier Kari forteller. Både Dyregrov (2000), Raundalen (2005) og Raundalen og Schultz (2006) understreker betydningen av symbolisering gjennom tegning som en verdifull metode for traumatiserte barn og barn i krise. Å tegne er en enkel og virkningsfull måte å rekonstruere en hendelse visuelt på. Traumatiserte barns tegninger kan si noe om hvilket aspekt i traumet som var mest sentralt for barnet (Dyregrov 2000, Raundalen 2005). Felles for de tre ansattinformantene er at valg av metode eller samtaleform velges og begrunnes på bakgrunn av barnets alder, individuelle forutsetninger omkring tillit og trygghet, samt barnets og familiens voldshistorie og erfaringer. Dette samsvarer med tenkningen om at barn som har vært utsatt for voldstraumer og befinner seg i krise, har behov for ivaretagelse basert på individuelle behov og forutsetninger (Dyregrov 2000, Grøholt et al. 2001a, Isdal 2000, 2002). Det kan argumenteres for at de formelle samtaler på krisesentrene kan nyttes til å utvikle barnas opplevelse av indre sammenheng gjennom arbeid med komponentene begripelighet, håndterbarhet og meningsfullhet, jf. Antonovskys (1991, 2000) perspektiv, og vi ser elementer fra perspektivet i ansattinformantenes arbeid. Begripelighet omhandler kognitive egenskaper og handler om i hvilken grad en oppfatter stimuli og ytre påvirkning. Ulike stimuli barna konfronteres med, kan oppleves som ordnede, forståelige og tydelige, eller kaotiske, uordnede og uforklarlige. Her har de krisesenteransatte en viktig oppgave i å veilede barna mot å definere en forståelse av traumene. Denne oppgaven synes dog utfordrende i arbeid med voldsutsatte barn. Hvordan kan et barn forstå hvorfor det utsettes for vold, når det

ikke finnes gode forklaringer, særlig ikke når volden utøves av far? Kari reflekterer over denne problemstillingen:

Hva skal jeg si? At han [far] er spikka spennen gæren? [...] det går an å si at noen slår fordi de kjenner at de er sinte, noen slår fordi de har drukket, noen slår fordi de har tatt feil medisiner, det er mange, altså, det går an å si sånne ting. Men det hjelper dem [barna] ikke nødvendigvis.

Å utvikle begripelighet omkring hvorfor volden pågår, synes utfordrende, da det er vanskelig å gi gode forklaringer, men begripelighet omkring at barna ikke er skyld i volden, vil være en betydningsfull komponent for barna på krisesentrene. En kan ikke fjerne det faktum at vold mot barn er svært galt, men en kan fokusere på at det ikke er barnas skyld, at volden ikke utøves fordi barna fortjener det, slik mange voldsutsatte barn tror, jf. Redd Barna og Synovate MMI (2007). Komponenten begripelighet er i tråd med Karis arbeid. Hun sier: *"Det hemmelige må vekk."* Håndterbarhet er knyttet til atferdsegenskaper og beskriver hvordan en kan se egne eller tillitpersoners ressurser og nytte utressursene for å mestre forventninger og krav. Denne komponenten synes aktuell i Charlotte og Siljes arbeid. De er opptatt av å forberede barna på veien videre. Fokus i samtalene kan ligge på utfordringer og krav barna vil møte når de har flyttet fra krisesenteret. Mange barn er totalt atskilt fra nærmiljø og venner når de oppholder seg på krisesenter, og en oppgave for krisesenteransatte blir å forberede barna på utfordringer med å komme inn i jevnaldergruppen igjen. Meningsfullhet omhandler motivasjonsegenskaper, at en opplever tilværelsen som meningsfull, og at det gir mening å investere energi og engasjement i utfordringer og problemer. Her kan de krisesenteransattes formelle samtaler benyttes til å styrke barnas fremtidstro, slik at barna føler at det vil gi mening å investere engasjement i tilværelsen som venter dem etter endt krisesenteropphold. Vi bruker Sigurd som eksempel i diskusjonen om meningsfullhet. Sigurd sier: *"Alle barn må gå på skole."* Hans meningsfullhet synes svekket av hans innsnevrede bevegelsesfrihet. Han kjeder seg, og skolegang kunne gitt tilværelsen mening. Ved å forberede og motivere for skolegang kunne Sigurds meningsfullhet vært utviklet gjennom formelle samtaler på krisesentrene. Slikt arbeid kunne også vært viktig for å styrke Sigurds svekkede fremtidstro. På bakgrunn av det foregående kan en argumentere for at det formelle arbeidet med samtaler som ansattinformantene beskriver, kan nyttes til å utvikle barnas opplevelse av indre

sammenheng. Fra vårt perspektiv fremstår dette som særlig aktuelt for Sigurd, da velutviklet følelse av indre sammenheng kan være av betydning for hans videre utvikling og positive vekst, jf. diskusjonen i underkapittel 4.1.1, Sigurd – vokst opp på krisesenter.

Mødrene påpekte at de opplevde det formelle arbeidet med barna som ustrukturert og mangelfullt. Dette er et funn vi fremhever, da informantene i ansattgruppen vektlegger det formelle arbeidet med barna som betydningsfullt. De ansatte forteller om mål og strukturerte metoder, samt gir solide begrunnelser for hvorfor de arbeider som de gjør i sine formelle og planlagte opplegg med barna. Likevel opplever mødrene i utvalget dette arbeidet som ustrukturert. På bakgrunn av mødrenes ønske om *”et slags system på å ta hånd om ungene”* (Minken) blir de manglende formelle retningslinjene omkring krisesentres arbeid med barn sentrale også her. Vi ønsker å peke på at felles rammeverk og retningslinjer kunne inneholdt beskrivelser av metodiske opplegg og fastsatte mål for arbeid med barn på krisesenter. Eksempelvis kunne arbeid med komponentene begripelighet, håndterbarhet og meningsfullhet fremgått som et perspektiv for å utvikle barns opplevelse av indre sammenheng mens de er på krisesenter. Gjennom forskningsbasert kunnskap, teoretiske perspektiver og beskrivelser av mulig praksis og metoder, kunne retningslinjene bidratt til at krisesentrene kunne imøtekommet mødreinformantenes ønske om et mer strukturert, formelt arbeid med barna på krisesentrene.

De ansatte forteller også om en uformell side av sitt arbeid, aktiviteter som baking, matlaging og lek på krisesenteret, samt turer til åpen barnehage, lekeplass, svømmehall, bowling og kino i krisesentrenes nærmiljø. Informantene fremhever dette arbeidet som betydningsfullt for barna. Kari sa:

Det å spille Ludo, det å spille Yatzy, det å lese bøker, det å synge sanger, det å bake, alle sånne ting er forferdelig viktig for unger som er i krise. Den ytre strukturen, og de ytre gode tinga, det skal man aldri kimse av.

Utvalgets ansattinformanter trakk frem den uformelle siden av sitt arbeid som verdifull for barn som bor på krisesenter. De ansatte fortalte om aktiviteter, lek og turer som en prioritert del av sitt arbeid med barna. Charlotte vektla at den uformelle siden av arbeidet, aktiviteter på krisesenteret og utflukter i nærmiljøet, var et viktig tiltak i

hennes jobb med barna på krisesenteret. Til tross for dette etterlyses flere uformelle aktiviteter både av barne- og mødreinformantene i utvalget. Sigurd sier: *"Jeg vil gå på lekeplassen, gå på tivoli og sånn."* Vi ser det som en stor og viktig utfordring for krisesentrene å imøtekomme dette ønsket fra barn og mødre, slik at krisesentertilværelsen ikke blir sett på som et *"helvete"* på lik linje med livet hos en voldelig partner.

Kombinasjonen av det formelle arbeidet og de uformelle aktivitetene som våre ansattinformanter forteller om, finner vi også hos ansattinformantene fra Solbergs (2001) undersøkelse, der krisesenteransatte pekte på to måter å hjelpe barna på. De ansatte var opptatt av å snakke med barna om volden og de vonde opplevelsene, og ønsket samtidig å skape et frirom upåvirket av situasjonen barna befant seg i.

Deres metoder er noe ulike, men alle ansattinformantene i utvalget forteller at de tar arbeidet med barna alvorlig, de er opptatt av å gjøre en solid jobb i sitt formelle og uformelle arbeid med barna på krisesentrene. På bakgrunn av Sigurds beretninger vurderer vi det slik at våre ansattinformanters positive holdninger til å arbeide med barna på krisesentrene ikke gjelder alle krisesenteransatte. Sigurd sier: *"Jeg skal vel ikke bo her resten av livet mitt?"* og *"Tror du jeg blir voksen en gang? Eller blir jeg liten fortsatt?"* Dersom krisesenteransatte prioriterer å utøve en solid jobb med barna på krisesentrene, hvorfor vet ikke da Sigurd svarene, særlig med tanke på hvor mange krisesenteransatte han har møtt gjennom livet? For å bidra til å utvikle barn på krisesenters opplevelse av indre sammenheng, bør krisesenteransatte være forberedt på å gi begripelige, håndterbare og meningsfulle svar på slike spørsmål. For å ivareta Sigurds behov for trygghet og stabilitet burde det eksistert en plan for, og et svar på, hvor lenge han skal være på krisesenteret. Vi stiller oss sterkt undrende til at krisesenteransatte tillater at Sigurd er usikker på om han skal bo på krisesenter resten av livet, samt på om han skal bli voksen.

Alle våre ansattinformanter forteller at de følger opp barn og kvinner som tidligere har bodd på krisesentrene, ved å tilby samtaler også etter at de har flyttet derfra. Det er barna og kvinnene selv som bestemmer hvor lenge samtalene skal pågå etter endt krisesenteropphold. Silje møter ofte barn og ungdom utenfor krisesenteret,

eksempelvis på kafé ”fordi de synes det blir litt vanskelig å komme hit [...]. Sånn at de ikke skal føle at det er noe spesielt med at de skal komme hit til krisesenteret”. To av mødrene sa at de og barna deres ønsket å benytte seg av oppfølgingssamtaler etter at de har flyttet fra krisesentrene, og vi ser derfor oppfølgingssamtalene som et viktig tilbud for barn og kvinner som har flyttet fra krisesentrene.

Alle ansattinformantene i studien trekker frem at de ønsker seg flere ansatte som jobber direkte med barna på krisesentrene. Både Charlotte og Kari vektlegger at dette bør være barnefaglig utdannede. Kari sa:

[...] jeg ville ønsket meg inn en stilling til! En 100 % stilling til [...] at vi skal være to barnefaglige. Det handler også om å ha en fagperson å kunne drøfte med. Som forstår og kan det samme. Faglig sett på barn. Det tror jeg er viktig [...]. Man må vite hva man driver med [...]. Så jeg kommer til å lete etter en førskolelærer eller barnevernspedagog.

Her ser vi at de ansattes ønsker samsvarer med barna og mødrenes. Det største ønsket for barneinformantene synes å være at de krisesenteransatte skal ha tid til dem i hverdagen, mødrene ønsker mer aktivisering av barna, slik at de selv får mer avlastning, og de ansatte ønsker flere stillingshjemler knyttet til arbeidet med barna. På bakgrunn av ønsket fra barn, mødre og ansatte vil vi oppfordre krisesentrene til å prioritere barnefaglige og pedagogiske stillinger i sine budsjett.

4.3.3 “Det er godt å ha noe fag i bunnen et sted. Eller i toppen eller hvor man har det”

Ansattinformantene i utvalget forteller at de er opptatt av kunnskap og kompetanse om barn og barns utvikling, samt pedagogiske og psykologiske aspekter omkring traumer, traumatisering og kriser. Alle ansattinformantene trakk frem et ønske om faglighet i sitt arbeid med barna. Det er gjennomgående at ansattinformantene begrunner sine valg av arbeidsmetoder, og de er opptatt av faglig samarbeid, utdanning og erfaring:

De fleste av oss har bakgrunn både med psykologi og helsefag [...] også har vi jo lært mye om kriser og traumer etter hvert i arbeidet vi gjør (Silje).

Skal man jobbe med barn, så må man være fagutdanna. Man skal vite hva man driver med. Det er godt å ha noe fag i bunnen et sted. Eller i toppen eller hvor man har det (Kari).

De ansatte er opptatt av faglighet også utenfor sitt eget kompetanseområde, Silje sa:

[...] og der vi ser at det er psykiske ting inne i bildet, så trekker vi i trådene i forhold til det at vi får hjelp fra psykolog eller psykiater også [...] en som kan noe om traumer og vold og posttraumatisk stressyndrom.

Her snakker Silje om henvisningskompetanse. På bakgrunn av uttalelsen kan det synes at hun jobber på et krisesenter der slik kompetanse eksisterer. Henvisningskompetanse handler om å forstå når et barn har behov for annen eller ytterligere faglig hjelp, samt sørge for at barnet blir henvist og får denne hjelpen (Dyregrov 2000, Raundalen og Schultz 2006).

4.3.4 Språk og tolk

I 2006 hadde 56 % av kvinnene som bodde på norske krisesentre, minoritetsbakgrunn, og det tilsvarende tallet i 2003 var 45 % (Kleven og Lien 2007). Alle de ansatte sier at de opplever en økning av minoritetsspråklige kvinner og barn ved krisesentrene. Kari sa:

[...] ikke nødvendigvis fordi det er mer vold i disse familiene, men de er ofte mer sårbare, og de trenger oss enda mer, de har lite nettverk, de har mindre å spille på. Mange av de blir jo trua veldig hardt, ikke bare fra mannen sin, men fra et helt miljø, ikke sant.

Alle ansattinformantene sier de ved behov benytter seg av tolk i samtaler og arbeid med kvinner og barn. Tolk leies inn og kommer til krisesenteret for å tolke under samtaler og møter. Kari fortalte også om gode erfaringer ved bruk av telefontolk:

Jeg har begynt nå å like veldig godt å jobbe med telefontolk. Særlig når jeg jobber med barn. For i det øyeblikket det sitter en person der, så henvender de seg til den som part.

Alle ansattinformantene opplever bruk av tolk som verdifull hjelp i samtaler der ansatte og barn eller kvinner ikke har felles morsmål. Det er gjennomgående at bruk av tolk ikke anses som problematisk. Silje sa: *"Det er piece of cake, vi driver med det hele tiden."* Vi stiller oss kritiske til om krisesenteransatte virkelig har et så avslappet forhold til bruk av tolk. Før vårt intervju med Nadia fikk vi beskjed om at tolk ikke ville være nødvendig, men i etterkant opplevde vi at bruk av tolk ville vært en stor fordel under intervjuet. Det er flere mulige grunner til at vi ikke fikk tolk. Det kan

være at vi og krisesenterets ledelse opplevde og bedømte behovet for tolk ulikt, eller at ledelsen ikke ønsket å bruke tolkeressurser på intervjuet, men spare dem til arbeid på krisesenteret. Vi kan heller ikke utelukke at bruk av tolk i krisesentersammenheng ikke er så vanlig og så ”*piece of cake*” som informantene fortalte i intervjuene. Kleven og Lien (2007) fant at 55 % av de minoritetsspråklige beboerne ved norske krisesentre hadde begrensede norskkunnskaper, men at kun 23 % av disse fikk hjelp av tolk i kontakten med krisesentrene. Slik vi vurderer det, er dette tallet altfor lavt. Det er svært viktig at alle barn og kvinner som kommer på krisesenter får mulighet til å uttrykke sine behov og å gjøre seg forstått. Det er også nødvendig at alle barn og kvinner på krisesenter får korrekt og tilstrekkelig informasjon om krisesentrenes arbeid. Vi oppfordrer krisesenteransatte til å jobbe mot en praksis der bruk av tolk inngår som en naturlig del av det daglige arbeidet på krisesentrene. Vi vurderer videre at flerspråklige ansatte kan være en stor ressurs i krisesentersammenheng, og vi oppfordrer krisesenterledere til å ansette flerspråklige personer i grunnbemanningen på krisesentrene.

4.3.5 Samarbeid med barnevern og politi

Alle ansattinformantene i studien trakk frem barnevernet som en betydningsfull samarbeidspartner. Charlotte fortalte at hun finner samarbeidet med barnevernet utfordrende og vanskelig. Hun har opplevd mange misforståelser i samarbeidet med barnevernet og kaller samarbeidet mellom krisesenteret og det lokale barnevernet et dårlig samarbeid.

Både Kari og Silje trekker frem barnevernet som en instans de samarbeider godt med. Kari sa:

[...] jeg tror jeg med hånda på hjertet kan si at vi samarbeider godt med barnevernet. Sånn at barnevernet blir en mor kan lene seg på, og en mor kan ha som allianse.

Kari og Silje påpekte at de er nøye med å ”*snakke barnevernet trygt*” (Kari) overfor mødrene på krisesentrene. Kari og Silje fortalte at de forsøker å formidle til mødrene på krisesentrene at barnevernet er en instans som kan bistå i en vanskelig livssituasjon, at barnevernet kan bidra med hjelpetiltak, og at det ikke er slik at barnevernets eneste

oppgave er å ta barn fra foreldrene. Kari og Silje fortalte videre at det er viktig for dem å inneha kunnskap om hvordan barnevernet kan hjelpe en aktuell familie, og her beskriver informantene fenomenet henvisningskompetanse. Kari sa: *"[...]jo mer vi vet om hverandres områder og virkefelt og lovverk, jo bedre. For da kan vi jo fortelle om hverandre."*

Vi ser altså at ansattinformantene i utvalget har ulike og varierte erfaringer omkring samarbeid med barnevernet. To av informantene fortalte at de samarbeidet godt med ansatte i barnevernet, mens den tredje informanten var kritisk til barnevernet. Det kan synes at krisesenteransattes grad av tilfredshet med samarbeid med barnevernet varierer. I Jonassen og Stefansens (2003) undersøkelse svarte 62 % at de opplevde samarbeidet med barnevernet som godt, mens et flertall av Solbergs (2001) informanter sa de hadde opplevd negativt samarbeid med barnevernet.

Alle de tre krisesenteransatte i undersøkelsen samarbeider med politiet. Særlig Charlotte trekker frem politiet i kommunen som en god og viktig samarbeidspart. Alle ansattinformantene fortalte at de hyppig benytter seg av politistudenter i praksis ved sentrene, og at dette ofte er menn. Slik kan kvinner og barn på krisesentrene møte lojale, hjelpesomme og trygge menn som kan fungere som forbilder. Silje sa:

[...]Jeg når jeg har politistudenter her, så ber jeg om å få menn. Det er veldig viktig å ha menn her [...] for at de som bor her skal klare å få en relasjon til menn.

Grad av tilfredshet med samarbeidet varierer, men alle ansattinformantene trakk frem barnevern og politi som primære samarbeidspartnere. Da Sigurd og hans historie har vært fremtredende i studien, velger vi å avslutte kapittelet Presentasjon av empiri og analyse med en diskusjon omkring Sigurd og krisesentrenes samarbeid med andre instanser. Vi fikk ikke tydelige svar på hvordan Sigurd og morens sak har involvert andre faginstanser som barnevern og politi, til tross for at de ansatte vektlegger faglighet i arbeidet, samt trekker frem barnevern og politi som betydningsfulle samarbeidspartnere. Vi vet ikke med sikkerhet om noen krisesenteransatte har henvist Sigurds sak videre til andre faginstanser eller eksterne samarbeidspartnere, eksempelvis barnevernet. Det blir derfor relevant å stille spørsmålstegn ved om ansatte på krisesentre virkelig arbeider slik våre ansattinformanter forteller om, med tanke på

faglighet og samarbeid med andre instanser. Sigurd har bodd på syv ulike krisesentre i sitt liv, og flere krisesenteransatte har dermed vært i posisjon til å henvise hans sak videre. Det kan synes som at dette i liten grad har vært fokus, og i Sigurds tilfelle kan det være rimelig å etterlyse krisesenteransatte med henvisningskompetanse.

5. Oppsummering og konklusjoner

I perioden 1992-2004 bodde totalt 23 924 barn på norske krisesentre, og i 2007 tilbrakte 417 barn sommerferien sin på krisesenter. Gjennom kvalitative forskningsintervjuer med to barn, tre mødre og tre krisesenteransatte har studien belyst hvordan barn som har opplevd vold i nære relasjoner, blir ivaretatt mens de oppholder seg på krisesenter.

De krisesenteransatte i utvalget har ulike mål i arbeidet med barna. Ved to av sentrene fokuseres det på bearbeiding av traumer, samt arbeid med å forberede barna på veien videre i livet, og ved det tredje sentret støttes barna primært i sin akutte krisesituasjon. Norske krisesentre arbeider ikke etter felles retningslinjer. Krisesentrenes fokus i arbeid med barna vil derfor variere, slik det gjør blant sentrene i undersøkelsen. På bakgrunn av dette oppfordrer vi norske krisesentre til å utarbeide felles standarder og retningslinjer omkring ivaretagelse av barn som kommer til krisesentrene. Felles organisering i Norsk krisesenterforbund og Krisesentersekretariatet gjør at denne oppgaven synes gjennomførbar.

Utvalgets barn, mødre og krisesenteransatte har tanker om hvordan barna blir ivaretatt på krisesentrene, hva som oppleves verdifullt, samt hvor forbedringspotensialene finnes. Ansattinformantene forteller om en formell og en uformell side i sitt arbeid med barn på krisesentrene. Den formelle siden omhandler planlagte og strukturerte samtaler og opplegg, og arbeidsmetodene kan på ulike måter knyttes til Antonovskys (1991, 2000) perspektiv om opplevelse av indre sammenheng, *Sense Of Coherence*. Kari arbeider med å ivareta barnet i dets akutte krise. Barnet skal hjelpes til forstå egen situasjon her og nå, noe som er i tråd med komponenten begripelighet. Komponentens håndterbarhet sees hos Charlotte og Silje, i deres arbeid med å forberede de voldseksponerte barna på veien videre i livet. Ansattinformantenes arbeid og metoder velges og begrunnes på bakgrunn av barnas individuelle forutsetninger. Det uformelle arbeidet med barna på krisesentrene omhandler aktiviteter på sentrene, som baking, matlaging og brettspill, samt turer til kino, bowling og svømmehall. Mødreinformantene opplever det formelle arbeidet med barna på krisesentrene som

ustrukturert og mangelfullt. De ønsker seg et formalisert opplegg preget av utarbeidede og strukturerte metoder. Barneinformantene forteller lite om sine erfaringer med deltakelse på formelle opplegg, samtaler og grupper. Deres tydeligste fokus ligger på den uformelle siden av krisesentrenes virke. Barneinformantene forteller at de kjeder seg når det ikke skjer noe på krisesentrene, og de ønsker seg flere aktiviteter, utflukter og turer. De fremhever mangel på oppmerksomhet fra ansatte som den største svakheten på krisesentrene. Barna savner voksne som har tid til å være sammen med dem i krisesenterhverdagen. På bakgrunn av Sigurd og Kristoffers beretninger har krisesenteransatte fortsatt en vei å gå før ivaretagelsen av barna samsvarer med barnas ønsker og behov. Også mødrene etterlyser flere aktivitetsmuligheter for barna. Etterlysningen bunner i første rekke i et ønske om avlastning i perioder hvor det bor mange kvinner og barn på krisesentrene. For bedre å kunne ivareta barnas behov ønsker de krisesenteransatte seg flere ansatte til å arbeide med barna på krisesentrene. På bakgrunn av barnas ønsker om ansatte som har mer tid, mødrenes ønsker om avlastning, samt de ansattes ønsker om flere stillinger, fremgår det som et klart behov at krisesentrene prioriterer barnefaglige stillinger i sine budsjett.

Barneinformantene i undersøkelsen har ulike erfaringer med krisesentre, og de to barna har forskjellig syn på krisesentertilværelsen. Sigurd har tilbrakt store deler av livet på krisesentre, mens Kristoffer var på krisesenter for første gang da vi intervjuet han. For Sigurd har krisesentertilværelsen blitt så normalisert at han anser krisesenteret som sitt hjem, mens Kristoffer vet at han snart skal flytte, og at krisesenteret er et midlertidig bosted for han. I denne studien ser vi at tilværelsen på krisesenter har ulik innvirkning på de to barna, avhengig av omfanget på oppholdene.

Vår vurdering er at Sigurd totalt sett har vært eksponert for flere stressbelastninger enn Kristoffer. Sigurd har oppholdt seg oftere og lenger på krisesenter, han har flyktet flere ganger, mistet kontakt med venner og er isolert fra skolegang og nærmiljø. Videre synes Sigurds fremtidsutsikter dårligere enn Kristoffers. Sigurd er usikker på om han må bo på krisesenter resten av livet, mens Kristoffer vet at han snart skal flytte. Basert på tall fra *The Adverse Childhood Experiences(ACE) study* anslås det at Sigurd, grunnet sine mange stressbelastninger, er i større fare for å utvikle vansker og problemer som suicidalitet, alkoholisme, rusmisbruk og røyking enn Kristoffer. Fra

Antonovskys perspektiv kan det argumenteres for at Sigurds opplevelse av indre sammenheng, vil være avgjørende for hvordan han vil mestre sitt videre liv, og det vil være av betydning hvordan krisesentrene har arbeidet med å utvikle hans opplevelse av indre sammenheng. Dersom de krisesenteransatte har lykket i å utvikle Sigurds begripelighet, håndterbarhet og meningsfullhet gjennom sitt arbeid og sin ivaretagelse av han, kan Sigurd nå besitte forutsetninger som bedre gjør han i stand til å takle fremtidige belastninger. Han vil nok likevel være preget av livets tidligere påkjenninger, så også videre ivaretagelse av Sigurd er viktig. Resilienssegenskapene aktiv interesse for omgivelsene, hobbyer eller interesser, tette kameratreksjoner, samt tilgang til råd og veiledning, blant annet fra lærere, kan bli av stor betydning for Sigurd, og i denne sammenheng ser vi skolen som en viktig ivaretagelsesarena for Sigurds videre utvikling og positive vekst. Dette krever dog lærere som ser og forstår Sigurd og hans erfaringer og bakgrunnshistorie. Også samarbeid mellom krisesenter og skole vil kunne vise seg verdifullt når Sigurd vender tilbake etter en periode med ufrivillig fravær fra skolen. Gjennom et slik samarbeid kan pedagogiske og spesialpedagogiske tiltak utarbeides for å fremme Sigurds videre utvikling og positive vekst. Vi vurderer det slik at arbeid med komponentene begripelighet, håndterbarhet og meningsfullhet hos voldseksponerte barn kan være verdifullt både på krisesentrene og i pedagogisk og spesialpedagogisk arbeid i barnehage og skole.

Arbeid på krisesenter omhandler møter med barn som opplever reaksjoner på voldstraumer, og noen av barna kan være traumatiserte. Også aspekter omkring omsorgssvikt og straffbare forhold er til stede i saker som omhandler vold i nære relasjoner, og ansatte med henvisningskompetanse sees dermed som verdifullt for barn på krisesenter. Å inneha henvisningskompetanse handler i denne sammenheng om å forstå når et barn har behov for psykologisk eller psykiatrisk hjelp, samt sørge for at barnet får denne hjelpen fra korrekt instans. Videre vil det være av betydning at krisesenteransatte kjenner barnevernets og politiets virke og benytter seg av disse instansene ved behov. De krisesenteransatte i utvalget er opptatt av samarbeid med andre faginstanser, og ansattinformantene synes å besitte henvisningskompetanse. I forbindelse med Sigurds historie etterlyser vi likevel henvisningskompetanse i krisesentersammenheng. Sigurd har bodd totalt tolv perioder på syv ulike krisesentre,

flere krisesenteransatte har vært i posisjon til å henvise hans sak videre til for eksempel barnevernet, i et forsøk på å sikre ytterligere hjelp til Sigurd og moren, men vi vurderer det slik at dette i liten grad har vært fokus, og i Sigurds tilfelle etterlyser vi krisesenteransatte med henvisningskompetanse.

Vi opplever at krisesentrene er svært viktige for kvinner og barn som har vært eksponert for vold i nære relasjoner, og krisesentre bør ikke frafalle som tilbud i Norge. Det er oppløftende at de krisesenteransatte i utvalget fremhever ivaretagelse av barna på krisesentrene som en viktig og prioritert del av sitt arbeid. Likevel beskriver Sigurds tilfelle hvor galt det kan gå. Det fremstår som tydelig at det er ugunstig for et barn å tilbringe så store deler av livet på ulike krisesentre. Kristoffer, derimot, står som et eksempel på at barn som kommer til krisesentrene, kan klare seg tilfredsstillende. Hans fremtidstro synes ikke svekket, og det vil være rimelig å anta at å bo på krisesenter ikke har vært skadelig belastende for han, men at det snarere har fungert som hjelpetiltak. Sigurd og Kristoffer representerer to av stadig flere barn som kommer på norske krisesentre og har behov for ivaretagelse mens de oppholder seg der. På bakgrunn av ønskene til barn, mødre og ansatte i denne studien, ser vi det som verdifullt at krisesenteransatte innehar henvisningskompetanse, og kunnskap om voldsutsatte barn, kriser, traumer og traumatisering. Krisesentre med tilstrekkelig antall barnefaglige ansatte som jobber etter felles standarder og retningslinjer, bør være et mål. Vi vurderer det slik at de krisesenteransatte videre kan ivareta barna gjennom strukturert og målrettet arbeid med komponentene begripelighet, håndterbarhet og meningsfullhet i det formelle arbeidet med barna på krisesentrene. Det er videre svært verdifullt at krisesenteransatte forstår hvert barns individuelle forutsetninger, erfaringer og behov.

Vår vurdering er at kunnskap om barn på krisesenters situasjon, både før, under og etter oppholdene, synes mangelfull, og vi etterlyser mer forskning basert på barns beretninger om opplevelser og erfaringer med å bo på krisesenter. Vi ser behov for å utvide kunnskapen om barn som oppholder seg på krisesenter fordi de har opplevd vold i nære relasjoner, og vi vil utfordre forskningsfeltet til å ta barnas stemmer på alvor i videre forskning på fenomenet. I denne studien ser vi at et kort enkeltstående opphold på krisesenter ikke synes skadelig, jf. Kristoffer, mens flere langvarige

opphold på krisesentre fremstår som belastende, jf. Sigurd. Disse perspektivene reiser nye problemstillinger omkring fenomenet barn på krisesenter: Hvor lenge kan et barn bo på krisesenter før oppholdet blir en belastning i seg selv? Hvor mange krisesenteropphold kan et voldseksponert barn tåle før krisesentrene mister sin posisjon som fremmede hjelpetiltak og går over til å bli en hemmende og innsnevrende institusjon? Finnes det voldsutsatte barn og kvinner som krisesentrene ikke kan hjelpe, og hva er da alternativet for disse familiene? Disse problemstillingene synes interessante for videre forskning på fenomenet barn på krisesenter. Forskning og kunnskap basert på barnas beretninger, kan nyttes til å utvikle en praksis der barnas ønsker og behov står i fokus. Slik kan vi unngå at barn på krisesenter tror de skal bo der resten av livet, og derfor spør: *"Jeg skal vel ikke bo her resten av livet mitt?"*

Kildeliste

- Aasland, A.B. (1992). *Kvinnemishandling på norsk – Om utvikling mot vold i moderne parforhold*. Oslo: Universitetsforlaget.
- ACE, The Adverse Childhood Experiences Study (2003). *Origins and essence of the study*. URL: <http://www.acestudy.org/aboutus.html> Lesedato: 7.10.2007.
- Aftenposten 2.8.2007. *Tilbringer ferien på krisesenter*. s. 6-7.
- Andenæs, A.(2001). Generalisering – Om ringvirkninger og gjenbruk av resultater fra en kvalitativ undersøkelse. I: Haavind, H. (red):*Kjønn og fortolkende metode*. Oslo: Gyldendal norsk forlag.
- Antonovsky, A. (1991). *Hälsans mysterium*. Köping: Bokförlaget Natur og kultur. Originalutgavens tittel: Unraveling the mystery of health. How people manage stress and stay well. San Francisco: Jossey-Bass, Inc, 1987. Til svensk ved Elfstadius, M.
- Antonovsky, A. (2000). *Helbredets mysterium. At tåle stress og forblive rask*. København: Hans Reitzelt forlag. Originalutgavens tittel: Unravelling the mystery of health. How people manage stress and stay well. San Francisco : Jossey-Bass, Inc, 1987. Til dansk ved Lev, A.
- APA, American Psychiatric Association (1997). *Diagnostiske kriterier fra DSM-IV*. Oslo: Pilgrim press. Originalutgavens tittel: Quick reference to the diagnostic and statistical manual of mental disorders. Fourth edition. Washington D.C: American Psychiatric Association, 1993. Til norsk ved Aagard, M. og A.A. Dahl.
- Bae, B. (1985). *Hvor er opplevelsen? – Rapport fra et forprosjekt om voksen-barn relasjonen i barnehagen*. Oslo: Barnevernsakademiets skriftserie nr. 4.
- Barnett, O.W., C.L. Miller-Perrin og R.D. Perrin (1997). *Family violence across the lifespan – An introduction*. Thousand Oaks, California: SAGE publications, Inc.
- Befring, E. (2007). *Forskningsmetode med etikk og statistikk*. Oslo: Det norske samlaget. 2. utgave av boka *Forskningsmetode, etikk og statistikk* (2002).
- Bengtsson, J. (2005). En livsvärldsansats för pedagogisk forskning. I: Bengtsson, J. (red): *Med livsvärlden som grund*. Lund: Studentlitteratur.
- Berntsen, K. (2005). *Hjelperens rolle i arbeidet med voldsutsatte kvinner og deres barn*. Krisesentersekretariatet. URL: <http://www.krisesenter.com/materiell/pdf/veileder.pdf> Lesedato: 29.10.06.

- BFD, Barne- og familiedepartementet (2003). *FNs konvensjon om barns rettigheter. Revidert oversettelse mars 2003 med tilleggsprotokoller*. Oslo: Q-0648 B.
- BLD, Barne- og likestillingsdepartementet (2007). *Krisesentre*. URL: <http://www.regjeringen.no/nb/dep/bld/tema/andre/Krisesentre/Krisesentre.html?id=439470>. Lesedato: 27.02.07.
- Boney-McCoy, S. og D. Finkelhor (1995). Psychological sequelae of violent victimization in a youth sample. I: *Journal of consulting and clinical psychology* 63, s. 726-736.
- Borge, A.I.H. (2003). *Resiliens. Risiko og sunn utvikling*. Oslo: Gyldendal akademisk.
- Carli, A. (1997). Flyktningebørn og deres familier – En tilnærming til deres psykososiale situasjon. I: Arenas, J. (red): *Interkulturell psykologi*. København: Hans Reitzels forlag.
- Chemtob, C.M. og J.G. Carlson (2004). Psychological effects of domestic violence on children and their mothers. I: *International journal of stress management* 1, s. 209-226.
- Christensen, U. og N. Kapour (1997). *Vi tier ikke mer! – Et studiehefte om vold mot kvinner*. Oslo: Lobo grafisk AS.
- Christie, H.J. (1994). Traumeforståelse – En drøfting av teoretiske modeller. I: Langaard, K., H.J. Christie og V. Holdhus (red): *Interkulturell behandling – Erfaring fra møte med innvandrere- og flyktningfamilier i barne- og ungdomspsykiatrien*. Oslo: NWI skriftserie 1.
- Christie, H.J. og T. Waaktaar (1997). Tross alt – Krigstraumatiserte barn og deres helingspotensialer. I: Hauff, E. og N. Sveaass (red): *Flukt og fremtid. Psykososialt arbeid og terapi med flyktninger*. Oslo: Ad Notam Gyldendal.
- Dagsavisen 2.8.2007. *Flere barn ender på krisesenter*. s. 8-9.
- Dahle, G. og S. Nyhus (2003). *Sinna mann*. Oslo: J.W. Cappelens forlag as.
- Dalen, M. (2004). *Intervju som forskningsmetode – En kvalitativ tilnærming*. Oslo: Universitetsforlaget.
- Dubner, A.E. og R.W. Motta (1999). Sexually and physically abused foster care children and posttraumatic stress disorder. I: *Journal of consulting and clinical psychology* 67, s. 367-373.
- Dyregrov, A. (2000). *Barn og traumer – En håndbok for foreldre og hjelpere*. Bergen: Fagbokforlaget.
- Eck, O.R. og B. Rognhaug (1995). Innledning. I: Eck, O.R. og B. Rognhaug (red): *Spesialpedagogikk i førskolealder*. Oslo: TANO A.S.

- Eide, B.J. og N. Winger (1996). *Kompetente barn og kvalifiserte pedagoger i den nye småskolen*. Oslo: Cappelen akademisk forlag.
- Eide, B. J. og N. Winger (2003). *Fra barns synsvinkel – Intervju med barn. Metodiske og etiske refleksjoner*. Oslo: Cappelen akademisk forlag.
- Fog, J. (2004). *Med samtalen som utgangspunkt – Det kvalitative forskningsinterview*. København: Akademiske forlag. 2. reviderede udgave.
- Gamst, K. og Å. Langballe (1988). *Skal jeg fortelle deg noe? – Syv seksåringers opplevelser av sin verden, og de voksnes kjennskap til barnas opplevelser*. Oslo: Statens spesiallærerhøgskole, hovedfagsoppgave i spesialpedagogikk.
- Gamst, K. og Å. Langballe (2001). Kommunikasjon med barn. Den strukturerte samtalen. I: Claussen, C.J. (red): *Det er noe med den ungen*. Oslo: SEBU forlag.
- Garbarino, J., F.M. Scott og Faculty of the Erikson institute (1992). *What children can tell us– Eliciting, interpreting, and evaluating critical information from children*. San Francisco: Jossey-Bass publishers.
- Geertz, C. (1973). *The interpretation of cultures*. New York: Basic books, Inc.
- Graham-Bermann, S.A. og A.A. Levendosky (1998). *Traumatic stress symptoms in children of battered women*. Journal of interpersonal violence vol. 13, no 1. URL: <http://jiv.sagepub.com/cgi/content/abstract/13/1/111> Lesedato: 7.10.2007.
- Grøholt, B., H. Sommerschild og I. Garløv (2001a). Kriser og katastrofer. I: Grøholt, B., H. Sommerschild og I. Garløv (red): *Lærebok i barnepsykiatri*. Oslo: Universitetsforlaget. 3. utgave.
- Grøholt, B., H. Sommerschild og I. Garløv (2001b). Tvangslidelse (obsessiv-kompulsiv lidelse). I: Grøholt, B., H. Sommerschild og I. Garløv (red): *Lærebok i barnepsykiatri*. Oslo: Universitetsforlaget. 3. utgave.
- Grøholt, B., H. Sommerschild og I. Garløv (2001c). Forstyrret vekst og søvn hos barn. I: Grøholt, B., H. Sommerschild og I. Garløv (red): *Lærebok i barnepsykiatri*. Oslo: Universitetsforlaget. 3. utgave.
- Holmsen, M. (1999). *Vi bor her fordi pappa slår mamma – En kvalitativ undersøkelse som gjør bruk av intervju, samtale, bilder og barnetegninger for å snakke med barn på krisesenter om deres situasjon*. Moss: Krisesenteret i Moss.
- Holmsen, M. (2001). *Bilder – En vei til samtale med barn på krisesenter*. Moss: Krisesenteret i Moss.
- Holter, H. (1996). Fra kvalitativ metode til kvalitativ samfunnsforskning. I: Holter, H. og R. Kalleberg (red): *Kvalitativ metode i samfunnsforskning*. Oslo: Universitetsforlagets metodebibliotek.

- Isdal, P. (2000). *Meningen med volden*. Oslo: Kommuneforlaget.
- Isdal, P. (2002). Vold mot mor er vold mot barn – Om barn som vokser opp som vitne til vold i familien. I: *Barn i Norge 2002*. Oslo: Voksne for barn.
- Jareg, K. og I. R. Askeland (1995). *Kvinnelige voldsutøvere – En fenomenologisk studie av kvinner som bruker vold mot sine mannlige partnere*. Oslo: Universitetet i Oslo, hovedfagsoppgave i psykologi.
- JD, Justis- og politidepartementet (2005). *Justisdepartementets voldsmåling 16. -23. juni 2005*. URL: http://www.regjeringen.no/nb/dep/jd/dok/rapporter_planer/rapporter/2005/Justisdepartementets-voldsmaling-16---23.html?id=458856 Lesedato: 10.04.07.
- Jonassen, W. og F. Eidheim (2001). *Den gode vilje – Mishandlede kvinners erfaringer med hjelpeapparatet*. Oslo: Norsk institutt for by- og regionsforskning. NIBR pluss nr. 1.
- Jonassen, W. og K. Stefansen (2003). *Ideologi eller profesjonstenkning? – En statusrapport om krisesentrene*. Oslo: Kompetansesenter for voldsofferarbeid / Høgskolen i Oslo. HIO-rapport nr. 27.
- Kirkengen, A.L. (2005). *Hvordan krenkede barn blir syke voksne*. Oslo: Universitetsforlaget.
- Kleven, L. og S. Lien (2007). *Rapportering fra krisesentrene 2006*. Statistisk Sentralbyrå. URL: http://www.bufetat.no/filestore/Bufetatno-dokument/Vold_og_krisetiltak/Krisesenter2006.pdf Lesedato: 15.9.2007.
- Krisesentersekretariatet (2006). *Kort historikk om Krisesenterbevegelsen i Norge*. URL: http://www.krisesenter.com/materiell/k-historik/historik_hoved.html Lesedato: 5.12.06.
- Krisesentersekretariatet (2007). *Oversikt over medlemssentre i Krisesentersekretariatet og Norsk krisesenterforbund*. Upublisert. E-post med vedlegg fra Krisesentersekretariatet 21.2.2007. Se vedlegg 7.
- Kruuse, E. (2003). *Kvalitative forskningsmetoder i psykologi og beslægtede fag*. København: Dansk psykologisk forlag.
- Kvale, S. (2001). *Det kvalitative forskningsintervju*. Oslo: Gyldendal akademisk. Originalutgavens tittel: Interviews. An introduction to qualitative research interviewing. Thousand Oaks, California: SAGE publications, 1996. Til norsk ved Anderssen, T.H. og J. Rygge.
- Lien, S. og E. Nørgaard (2006). *Rapportering fra krisesentrene 2005*. Statistisk Sentralbyrå. URL: http://www.ssb.no/emner/03/04/rapp_200625/rapp_200625.pdf Lesedato: 5.12.06.

- Lipschitz, D., R. Winegar, E. Hartnick, B. Foote og S. Southwick (1999). Posttraumatic stress disorder in hospitalized adolescents. Psychiatric comorbidity and clinical correlates. I: *Journal of the American academy of child and adolescent psychiatry* 38, s. 385-392.
- LO, Kriesesentersekretariatet, Norsk Folkehjelp og Fagforbundet (2006). "Har aldri flytta – jeg har rømt." *Internasjonal kampanje mot vold mot kvinner 2006*. Flyer. URL: http://www.kriesesenter.com/aksjoner/Internasjonal_%20kampanje2006.pdf Lesedato: 18.12.06.
- Masten, A.S. (2001). Ordinary magic – Resilience processes in development. *American Psychologist* 65, s. 227-238.
- Maxwell, J.A. (1992). Understanding and validity in qualitative research. I: *Blandingskompendium for SPED 4010. Vitenskapsteori, forskningsmetode og statistikk. Universitetet i Oslo, Det utdanningsvitenskapelige fakultet, Institutt for spesialpedagogikk*. Oslo: Unipub kompendier 2006.
- McCloskey, L.A. og M. Walker (2000). Posttraumatic stress in children exposed to family violence and single-event trauma. I: *Journal of the American academy of child and adolescent psychiatry* 39, s. 108-115.
- McLeer, S.V., M. Callaghan, D. Henry og J. Wallen (1994). Psychiatric disorders in sexually abused children. I: *Journal of the American academy of child and adolescent psychiatry* 33, s. 313-319.
- NESH (2006). *Forskningsetiske retningslinjer for samfunnsforskning, humanoria, juss og teologi*. Oslo: Den nasjonale forskningskomité for samfunnsvitenskap og humanoria.
- Norsk kriesesenterforbund (2007). *Norsk kriesesenterforbund stiftet 15. mars 1991*. URL: <http://www.norskriesesenterforbund.no/hXGYBS2RjWZA.1.idium> Lesedato: 27.2.07.
- NOU, Norges offentlige utredninger, nr. 31 (2003). *Retten til et liv uten vold – Menns vold mot kvinner i nære relasjoner*. Oslo: Justis- og politidepartementet 4.12.2003.
- Olsen, M. (1998). "Der vi bor gråter alle damene" – En rapport om tiltak for barn på Oslo kriesesenter. Barne- og likestillingsdepartementet. URL: http://www.regjeringen.no/nb/dep/bld/dok/rapporter_planer/rapporter/1998/De_r-vi-bor-grater-alle-damene.html?id=105269 Lesedato: 8.10.2007.
- Pettersen, B.L.W. (1997). *I privatlivets vold – Møte med mishandlede kvinner*. Oslo: Aschehoug.

- Pettersen, S.B. (2005). *Midlertidighetens eksistensielle utfordringer – Håndtering av samlivsbrudd blant kvinner på et krisesenter i en norsk storby*. Trondheim: Norges teknisk-naturvitenskapelige universitet, hovedfagsoppgave i sosialantropologi.
- Postholm, M.B. (2005). Analyse i kvalitativ forskning. I: Postholm, M.B. (red): *Kvalitativ metode. En innføring med fokus på fenomenologi, etnografi og kassstudier*. Oslo: Universitetsforlaget.
- Pramling, I. og E. Doverborg-Östberg (1986). *Å forstå barns tanker – En metodikkbok om å intervju barn*. Oslo: Pedagogisk forum.
- Raundalen, M. og T. Raundalen (1979). *Er du på vår side?* Oslo: Universitetsforlaget.
- Raundalen, M. (2005). Myke metoder for barnegrupper. I: Raundalen, M., G. Lorentzen og A. Dyregrov (red): *Gruppearbeid i flyktningfamilier – barnegrupper og foreldreveiledning*. Oslo: Pedagogisk forum.
- Raundalen, M. og J.H. Schultz (2006). *Krisepedagogikk. – Hjelp til barn og ungdom i krise*. Oslo: Universitetsforlaget.
- Redd Barna og Synovate MMI (2007). *Barn og unge om bruk av vold mot barn*. Redd Barna. URL: http://www.reddbarna.no/default.asp?V_ITEM_ID=9267 Lesedato: 4.10.2007.
- Sandefjords Blad 3.8.2007. *Krisesommer for 17 barn*. s. 4-5.
- Saunders, B.E., D.G. Kilpatrick, R.F. Hanson, H.S. Resnick og M.E Walker (1999). *Prevalence, case characteristics, and long-term psychological correlates of child rape among women: A national survey*. Child Maltreat 4. URL: <http://cmx.sagepub.com/cgi/reprint/4/3/187> Lesedato: 7.10.2007.
- Skjørten, K. (2002). *Lov og rett mot familievold?* Oslo: Pax forlag.
- Solberg, A. (2001). *Fokus på unge brukere på krisesenter*. Oslo: Norsk institutt for by- og regionsforskning. NIBR-notat nr. 111.
- Statens helsetilsyn (2000). *ICD-10. Psykiske lidelser og atferdsforstyrrelser. Kliniske beskrivelser og diagnostiske retningslinjer*. Oslo: Gyldendal norsk forlag. Originalutgavens tittel: The ICD-10 classification of mental and behavioural disorders, clinical description and diagnostic guidelines. Geneva: World health organization, 1992. Til norsk ved Dahl, A.A. et al.
- Strauss, A. (1987). *Qualitative analysis for social scientists*. New York: Cambridge university press.
- Strauss, M.A. (1992). Children as witness to marital violence. A risk factor for lifelong problems among a nationally representative sample of American men and women. I: Schwarz, D.F. (red): *Current controversies on family violence*. Newbury park CA: SAGE publications.

- Strauss, A. og J. Corbin (1996). *Basics of qualitative research. Grounded Theory – Procedures and techniques*. London: SAGE publications.
- Terr, L.C. (1991). Childhood traumas – An outline and overview. I: *American journal of psychiatry* 148, s. 10-20.
- Terr, L.C. (1995). Childhood Traumas – An outline and overview. I: G.S. Everly, G. S og J.M. Lating (red): *Psychotraumatology. Key papers and core concepts in post-traumatic stress*. New York: Plenum press.
- Tiller, P.O. (1983). *Å vokse opp i Norge*. Oslo: Universitetsforlaget.
- Vettenranta, S. (2005). En fenomenologisk reise inn i de unges livsverden. I: Postholm, M.B. (red.): *Kvalitativ metode. En innføring med fokus på fenomenologi, etnografi og kasusstudier*. Oslo: Universitetsforlaget.
- Waaktaar, T. og H.J. Christie (2000). *Styrk sterke sider – Håndbok i resilience grupper for barn med psykososiale belastninger*. Oslo: Kommuneforlaget AS.
- Waaktaar, T. (2004). *Stability and change in youths behaviour – An exploration of stress and resilience processes*. Oslo: Nic Waals institute Lovisenberg diakonale hospital, Regional centre for child and adolescent mental health region east and south og Departement of psychology University of Oslo.
- Werner, E.E. og R.S. Smith (1992). *Overcomming the odds – High risk children from birth to adulthood*. New York: Cornell university press.
- Werner, E.E. og R.S. Smith (2001). *Journeys from childhood to midlife – Risk, resilience and recovery*. New York: Cornell university press.

Vedlegg

Vedlegg 1: Kvittering fra Norsk Samfunnsvitenskapelig Datatjeneste

Vedlegg 2: Intervjuguide ansatte

Vedlegg 3: Intervjuguide mødre

Vedlegg 4: Intervjuguide barn

Vedlegg 5: Informasjonsskriv

Vedlegg 6: Samtykkeskjema

Vedlegg 7: E-post fra krisesentersekretariatet av 21.2.2007

Norsk samfunnsvitenskapelig datatjeneste AS
NORWEGIAN SOCIAL SCIENCE DATA SERVICES

Harald Hårfagres gate 29
N-5007 Bergen
Norway
Tel: +47-55 58 21 17
Fax: +47-55 58 96 50
nsd@nsd.uib.no
www.nsd.uib.no
Org.nr. 985 321 884

Jon-Håkon Schultz
Institutt for spesialpedagogikk
Universitetet i Oslo
Postboks 1072 Blindern
0318 OSLO

Vår dato: 26.01.2007

Vår ref: 15936/SM

Deres dato:

Deres ref:

KVITTERING PÅ MELDING OM BEHANDLING AV PERSONOPPLYSNINGER

Vi viser til melding om behandling av personopplysninger, mottatt 18.12.2006. Meldingen gjelder prosjektet:

15936	<i>Barn på krisesenter</i>
Behandlingsansvarlig	<i>Universitetet i Oslo, ved institusjonens øverste leder</i>
Daglig ansvarlig	<i>Jon-Håkon Schultz</i>
Student	<i>Hanne Elise Marthinsen</i>

Personvernombudet har vurdert prosjektet og finner at behandlingen av personopplysninger er meldepliktig i henhold til personopplysningsloven § 31. Behandlingen tilfredsstiller kravene i personopplysningsloven.

Personvernombudets vurdering forutsetter at prosjektet gjennomføres i tråd med opplysningene gitt i meldeskjemaet, korrespondanse med ombudet, eventuelle kommentarer samt personopplysningsloven/-helseregisterloven med forskrifter. Behandlingen av personopplysninger kan settes i gang.

Det gjøres oppmerksom på at det skal gis ny melding dersom behandlingen endres i forhold til de opplysninger som ligger til grunn for personvernombudets vurdering. Endringsmeldinger gis via et eget skjema, <http://www.nsd.uib.no/personvern/endringskjema>. Det skal også gis melding etter tre år dersom prosjektet fortsatt pågår. Meldinger skal skje skriftlig til ombudet.

Personvernombudet har lagt ut opplysninger om prosjektet i en offentlig database, <http://www.nsd.uib.no/personvern/register/>

Personvernombudet vil ved prosjektets avslutning, 31.12.2007 rette en henvendelse angående status for behandlingen av personopplysninger.

Vennlig hilsen

Bjørn Henrichsen

Siv Midthassel

Kontaktperson: Siv Midthassel tlf: 55 58 83 34

Vedlegg: Prosjektvurdering

Kopi: Hanne Elise Marthinsen, Waldermar Thranes gate 36 A, 0171 OSLO

Avdelingskontorer / District Offices:

OSLO: NSD, Universitetet i Oslo, Postboks 1055 Blindern, 0316 Oslo. Tel: +47-22 85 52 11. nsd@uio.no
TRONDHEIM: NSD, Norges teknisk-naturvitenskapelige universitet, 7491 Trondheim. Tel: +47-73 59 19 07. kyrre.svarva@svt.ntnu.no
TROMSØ: NSD, SVF, Universitetet i Tromsø, 9037 Tromsø. Tel: +47-77 64 43 36. nsdmaa@sv.uit.no

Personvernombudet for forskning, NSD

Prosjektvurdering - Kommentar

15936

Ombudet legger til grunn at førstegangskontakt med utvalget opprettes gjennom ledelsen ved kriesenteret og forutsetter at taushetsplikten ikke er til hinder for den behandling som finner sted.

Det legges til grunn at utvalget informeres om alle sider av prosjektet, jf. informasjonsskriv av 23.01.2007.

Det legges til grunn at intervju med ansatte ikke omhandler enkeltbeboere samt at det kun fortas observasjon der det foreligger samtykke fra vedkommende/foresatte.

Datamaterialet anonymiseres ved prosjektslutt ved at verken direkte eller indirekte personidentifiserbare opplysninger fremgår, navneliste og opptak slettes. Prosjektslutt er satt til 31.12.2007.

Medstudent Unn Sundell Torjussen er å anse som prosjektleder på lik linje med Hanne Elise Marthinsen.

Intervjuguide for ansatte på krisesentre

- Repetere at vi skal snakke om arbeid med barn på krisesenter til vår masteroppgave.

- Båndopptaker
 - Det er bare vi som får høre opptaket, opptaket blir slettet etter nedskriving, transkripsjon.
- Taushetsplikt og anonymisering
 - Krisesenterets navn vil ikke bli nevnt i oppgaven. Du får et fiktivt navn, ingen får vite at det er deg vi har snakket med.
- Hvis det kommer spørsmål du ikke vil svare på, kan du la være. Du trenger ikke begrunne hvorfor du ikke vil svare.

Introduksjon:

1. Hva heter du? (Fornavn)
2. Hvor lenge har du jobbet her?
3. Har du utdanning, eventuelt hva?
4. Hva gjorde du før du begynte å jobbe her?
5. Hva syns du er det vanskeligste og mest utfordrende ved jobben din?

Mor og barns første møte med krisesenteret:

6. Kan du fortelle om hvordan dere møter kvinner og barn når de kommer til krisesenteret første gang?
7. Hvordan tror du mødre og barn opplever det første møtet med dere på krisesenteret?

Krisesenterets arbeid med barna:

8. Kan du fortelle om hvordan dere jobber med barna her på krisesenteret?
9. På hvilken måte er mødre involvert i arbeidet som gjøres med deres barn?
10. Kunne du tenke deg å gjøre noe annerledes i arbeidet med barna? Eventuelt hva?
11. Kan du si litt om arbeidet med minoritetsspråklige barn? Kan det oppstå språklige utfordringer, og hvordan løser dere eventuelt disse?

Krisesenterets samarbeidspartnere i arbeidet med barna:

12. Hvilke samarbeidspartnere har dere i arbeidet med barna?
13. Vi ønsker å høre om hvordan du opplever samarbeidet med de ulike samarbeidspartnerne. Hvilke erfaringer har du omkring samarbeidet med... [samarbeidspartnerne informanten nevnte i spørsmål 12]?

Intervjuguide for mødre på krisesentre

- Repetere at vi skal snakke om arbeid med barn på krisesenter til vår masteroppgave.

- Båndopptaker
 - Det er bare vi som får høre opptaket, opptaket blir slettet etter nedskriving, transkripsjon.
- Taushetsplikt og anonymisering
 - Krisesenterets navn vil ikke bli nevnt i oppgaven. Du får et fiktivt navn, ingen får vite at det er deg vi har snakket med.
- Hvis det kommer spørsmål du ikke vil svare på, kan du la være. Du trenger ikke begrunne hvorfor du ikke vil svare.

Introduksjon:

1. Hva heter du? (Fornavn)
2. Hvor lenge har du vært her?
3. Hvor mange barn har du? (Hvis flere: er alle barna med deg hit nå?)
4. Har du vært her før (eventuelt på andre krisesentre)? Var barna dine med da?

Det første møtet med krisesenteret:

4. Hvem møtte dere da dere kom hit første gang?
5. Kan du fortelle litt om hvordan dere ble møtt?
6. Hvordan opplevde du måten du /dere ble mottatt på da du/dere kom hit første gang?
7. Hvordan tror du barnet ditt / barna dine opplevde det første møtet?

Krisesenterets arbeid med barna:

8. Hvordan tror du barnet ditt / barna dine opplever sin egen tilværelse her på krisesenteret?
9. Kan du fortelle om hvordan de ansatte jobber med barnet ditt / barna dine mens dere er her?
10. Spørsmål om opplevelser av opplegget og arbeidet med informantens barn.
Spørsmål tilpasses informantens svar på spørsmål 8.

Eksempelvis:

- Hva synes du om at barnet ditt får samtaletimer med [ansatt]?
- Hvordan opplever du arbeidet i gruppa barnet ditt deltar i?

10. På hvilken måte er du involvert i arbeidet som gjøres med barnet ditt / barna dine?
11. Er det noe du ønsker ble gjort annerledes i arbeidet med ditt /dine barn her på krisesenteret?

Intervjuguide for barn på krisesentre

- Småprat, repeterer at vi skal snakke om hvordan det er å være barn på krisesenteret, vi skal skrive en oppgave om det.
 - Det finnes ingen riktige og gale svar, det er barnet som vet svaret, alle svar er gode og riktige.
- Båndopptaker
 - Det er bare vi som får høre opptaket og opptaket blir slettet når vi har skrevet det ned. Vi kan høre på litt av opptaket underveis eller etter intervjuet.
 - Anonymisering
 - Vi skal ikke fortelle noen at vi har snakket med akkurat deg. Du får et annet navn i oppgaven, ingen får vite at det er deg vi har snakket med.
 - Hvis det kommer spørsmål du ikke vil svare på, kan du la være. Du trenger ikke å si hvorfor du ikke vil svare.

Introduksjon:

1. Hva heter du? (Fornavn)
2. Hvor gammel er du?
3. Har du vært her lenge?
4. Har du vært her før (eventuelt på andre krisesentre)?

Det første møtet med krisesenteret:

5. Kan du fortelle hva som skjedde da du og mamma (eventuelt søsken) kom hit første gang?
6. Hvem møtte dere da dere kom hit første gang?
7. Hva synes du om måten dere ble tatt i mot på, da dere kom hit første gang?

Krisesenterets arbeid med barna:

8. Kan du fortelle litt om hvordan du syns det er å være her?
9. Hva pleier du å gjøre sammen med [den ansatte som har ansvaret for barnet]?
10. Hva synes du om [arbeidet, spørsmålet tilpasses, jf. spørsmål 9]?

Hva barna kunne ønsket seg annerledes på krisesenteret?

11. Hvis noe her på krisesenteret skulle vært på en annen måte, hva skulle det vært?
(stikkord: hverdagen, under arbeidet/opplegget)

Informasjonsskriv om mastergradsprosjektet ”Barn på krisesenter”

I forbindelse med vår masteroppgave i spesialpedagogikk ved Universitetet i Oslo, ønsker vi å undersøke hvordan det jobbes med barn på norske krisesentre. Prosjektets arbeidstittel er *Barn på krisesenter*. Hovedproblemstillingen er: ”*Hvordan blir barn som har opplevd vold i nære relasjoner, ivaretatt på krisesentre?*” Masteroppgaven er planlagt innlevert innen utgangen av 2007.

Formål

Formålet med studien er å undersøke hvordan krisesentre arbeider med barn, og hvilke tiltak som nyttes for å ivareta barn på krisesenter, og dernest skrive en masteroppgave om temaet. Vi vil undersøke hvem som arbeider med barna på krisesentrene, hva som gjøres, samt hvilke metoder som tas i bruk. Vi ønsker å undersøke hvordan ansatte på krisesenteret opplever arbeidet som gjøres med barna, hvordan mødre på krisesenter opplever arbeidet, samt hvordan barna selv opplever opplegget rundt dem.

Intervjuer med krisesenteransatte, mødre og barn

Vi ønsker å komme i kontakt med ansatte, mødre og barn som er villige til å la seg intervju til undersøkelsen. Spørsmålene i intervjuene vil omhandle hvordan det jobbes med barna, og tanker omkring hvordan dette arbeidet fungerer. Hver informant vil i utgangspunktet bli intervjuet en gang, vi ønsker å ha mulighet til å foreta to intervjuer dersom det skulle dukke opp aspekter som viser seg interessante for videre utdyping. Intervjuer vil fortrinnsvis bli foretatt på krisesenteret, vi ønsker å gjennomføre intervjuene i løpet av februar og mars 2007. Undersøkelsen vil bli gjort av mastergradsstudentene Unn Sundell Torjussen og Hanne Elise Marthinsen. Faglig veileder ved Universitetet i Oslo er Postdoktor Jon-Håkon Schultz.

Hvilke opplysninger trenger vi og hva skal de brukes til?

Opplysningen skal brukes til å besvare problemstillingen. Fokuset er arbeidet som gjøres med barn på norske krisesentre, og spørsmålene vil omhandle dette teamet. Vi har ikke behov for personopplysninger i form av personnummer, fullt navn, adresse og telefonnummer, dette er ikke relevant for undersøkelsen.

Opptak på lydbånd

Intervjuene vil bli tatt opp på bånd. Vi ønsker slik å sikre korrekt og presis informasjon, samt å unngå feilsiteringer. Intervjuene vil bli overført til skrevet tekst i Word, transkribert.

Anonymisering, konfidensialitet og taushetsplikt

I transkripsjonene vil vi benytte fiktive navn på krisesentrene, informantene og eventuelle navn informantene nevner i intervjuet. Lydfilene vil slettes direkte etter transkripsjonen.

Transkripsjonene vil kun oppbevares skriftlig på vår pc, som er passordbeskyttet. All transkripsjon på PC vil slettes når sensuren på oppgaven har falt, i løpet av desember 2007.

Vi har taushetsplikt. Det betyr at vi er pålagt å ikke fortelle noen hvem vi snakker med og intervjuer i undersøkelsen. Vi har skrevet under en kontrakt med Universitetet i Oslo der det står at vi vil overholde taushetsplikten, dersom vi bryter kontrakten vil vår posisjon som forskere ende umiddelbart, og oppgaven vil ikke bli publisert. I masteroppgaven vil vi benytte fiktive navn på informantene, og hvilke krisesentre vi har vært på vil ikke oppgis.

Samtykke

Det samtykkes til deltakelse ved å skrive under på vedlagt samtykkeskjema. Ved å samtykke til å bli med i undersøkelsen, samtykkes det til at intervjuet blir tatt opp på bånd. Vi ønsker at mødre samtykker for sitt/sine barn, da et slikt samtykke er påkrevd for barn under 15 år. Vi vil ytre et sterkt ønske om at barna selv sier ja til mor før samtykkeskjemaet underskrives. Vi understreker at all deltagelse er frivillig, og det er fullt mulig å trekke seg underveis. All informasjon vi har innhentet fra informanter som eventuelt trekker seg, vil bli slettet, og blir ikke med i masteroppgaven. Dersom en ønsker å trekke seg, kan dette gjøres uten begrunnelse.

Prosjektet er meldt til, og godkjent av, personvernombudet for forskning, Norsk Samfunnsviteskapelig Datatjeneste AS.

Med vennlig hilsen

Unn Sundell Torjussen

Tlf.: 93 22 85 78

Hanne Elise Marthinsen

Tlf.: 95 29 79 97

Samtykkeskjema for ansatte på krisesentre

Jeg samtykker til å la meg intervjuet i undersøkelsen "Barn på krisesenter."

Signatur

Dato

Navn (i blokkbokstaver)

Samtykkeskjema for mødre

Jeg samtykker til at jeg og mitt/mine barn kan være med i undersøkelsen ”Barn på krisesenter.”

Signatur

Dato

Navn (blokkbokstaver)

Barnets/barnas navn (blokkbokstaver)

From: ks.sekretariatet@oslo.online.no
To: hanneelisem@hotmail.com
Subject: Re: Vedr prosjektet "Barn på krisesenter"
Date: Wed, 21 Feb 2007 14:52:11 +0100

hei

Vedlagte liste er korrekt. Sarpsborg ks har meldt seg ut av Norsk Krisesenterforbund, men på grunn av oppsigelse av kontrakt har de betalt kontingent ut 2007, men de ønsker ikke å stå registrert i dette forbundet.

Har dere flere spørsmål - ta kontakt

Tove

----- Original Message -----

From: [Hanne Elise Marthinsen](#)

To: ks.sekretariatet@oslo.online.no

Sent: Wednesday, February 21, 2007 2:36 PM

Subject: Vedr prosjektet "Barn på krisesenter"

Hei

Vi skriver for tiden masteroppgave i spesialpedagogikk om temaet "Barn på krisesenter" I denne forbindelse lurte vi på om dere kan være behjelpelige med noen oppdaterte tall ifht krisesentrenes organisering. Pr dags dato; hvor mange krisesentre er organisert i Krisesentersekretariatet, Norsk krisesenterforbund. Vi finner så ulike tall på dette, og det hele fremstår noe forvirrende. Vi håper dere kan være til hjelp!!

MVH Unn Sundell Torjussen og Hanne Elise Marthinsen

Krisesentersekretariatet

Storgata 11
0155 Oslo
Tlf: 23 01 03 41
Fax: 23 01 03 01
Mobil : 90 57 91 18
E-mail: Ks.sekretariatet@oslo.online.no www.krisesenter.com
Daglig leder: Tove Smaadahl

Medlemssentre/telefoner

1/KS Vest -Finnmark krisesenter i Alta	Tlf: 78 43 46 93
Pb 1064	Fax: 78 43 03 49
9501 Alta	
Daglig leder: Gunn Andersen	
E-mail altakrise@online.no	
2/KS Aust-Agder Krisesenter	Tlf: 37 02 33 44
Postboks 331	
4803 Arendal	
Daglig leder: Anne Lise Grøndahl Yggeseeth	
E-mail krisesenteret@krisesenteret.no	
3/KS Betzy Krisesenter	Tlf: 32 83 03 46
Postboks 175, Bragernes	Fax: 32 89 17 79
3001 Drammen	
Daglig leder: Janne Grethe Opdal	
E-mail info@betzykrisesenter.no	
4/KS Bodø Krisesenter	Tlf: 75 52 04 20
Pb 388	Fax: 75 52 36 63
8001 Bodø	
Daglig leder: Wanja J. Sæther	
E-mail krisesenteret@bodo.online.no	
5/KS Gjøvik Krisesenter	Tlf: 61 17 55 60
Pb 772	Fax: 61 17 65 44
2805 Gjøvik	
Dagansatte: Heidi Olden Eng	
E-mail krise-ig@online.no	
6/KS Harstad Krisesenter	Tlf: 77 06 40 07
Pb 379	Fax: 77 06 16 95
9401 Harstad	
Daglig ledere: Ann Heidi Fagerli/ Liv Jorunn Johnsen	
E-mail hkrises@start.no	

7/KS Haugesund Krisesenter	Tlf: 52 72 98 84
Postboks 495	Fax: 52 72 53 86
5501 Haugesund	
Daglig leder: May Lise Skogøy	
E-mail maylise@haugesundkrisesenter.no	
8/KS Indre-Østfold Krisesenter	Tlf: 69 89 45 69
Pb 301	Fax: 69 89 45 66
1851 Mysen	
Daglig leder: Kari Mette Fjeld	
E-mail postmaster@indreostfoldkrisesenter.no	
9/KS Krisesenteret for Ytre Helgeland	Tlf: 75 04 00 50
Pb 361	Mobil 41 66 85 18
8801 Sandnessjøen	
Dagansvarlig: Britt Bosness	
E-mail krisesenteret.ytre@monet.no	
10/KS Krisesenteret i Sogn og Fjordane	Tlf: 57 74 36 00
Pb 188	Fax: 57 74 38 81
6901 Florø	
Daglig leder:	
E-mail k-sent@online.no	
Webseite www.krisesenteret.sf.no	
11/KS Kongsberg Krisesenter	Tlf: 32 73 64 00
Boks 44	Fax: 32 73 64 36
3602 Kongsberg	
Daglig leder: Kirsti Grønvold	
E-post post@kongsbergkrise.no	
12/KS Lofoten Krisesenter	Tlf: 76 08 12 33
Pb 230	Fax: 76 08 24 34
8376 Leknes	
Daglig leder: Bjørg Engen	
E-post. lofoten@lofoten-krisesenter.no	
13/KS Midt-Troms Krisesenter	Tlf: 77 84 52 60
Skolegata 21	Fax: 77 84 52 86
9300 Finnsnes	
Daglig leder: May Uteng Pedersen	
E-post post@krisesenteretmidt-troms.no	

13/KS Mosjøen Kriesesenter	Tlf: 75 17 36 99
Pb 306	Fax: 75 17 36 99
8651 Mosjøen	
Daglig leder: Ragnhild Forså	
E-mail mosjoen.kriesesenter@monet.no	

14/KS Moss Kriesesenter	Tlf: 69 25 05 50
Pb 2093	Fax: 69 25 39 01
1521 Moss	
Daglig leder: Simona Hensmoen	
E-mail krismoss@online.no	

15/KS Narvik Kriesesenter	Tlf: 76 95 73 39
Postboks 66	Fax:
8520 Ankenesstrand	
Daglig leder: Eva Strømsnes	

16/KS Nord-Trøndelag Kriesesenter	Tlf: 74 07 77 10
Pb 47	Fax: 74 07 75 99
7651 Verdal	
Daglig leder: Torill Elverum	
E-mail krverdal@online.no	

17/KS Odda og omland Kriesesenter	Tlf: 53 64 11 11
Postboks 1	Fax:
5751 Odda	
Dagarbeider: Jytte Hansen	

18/KS Orkdal og omegn Kriesesenter	Tlf: 72 48 24 10
Pb 116	Fax:
7321 Fannrem	
Daglig leder: Audhild Øyaas	
E-mail orkoomeg@online.no	

19/KS Oslo Kriesesenter	Tlf: 22 48 03 80
Postboks 7055 St. Olavs plass	Fax: 22 48 03 81
0130 Oslo	
Daglig leder:	
E-mail postmaster@oslokrisesenter.no	

20/KS Romerike Krisesenter	Tlf: 63 81 41 78
Pb 57	Fax: 63 87 84 40
2001 Lillestrøm	
Dagansatt: Sissel Ryen/ Anne Brun Mogstad/Turid Myklebust	
E-mail r-krise@online.no	
21/KS Samisk krise-og incestsenter	Tlf: 78 46 70 88
Postboks 97	Fax: 78 46 69 39
9730 Karasjok	
Daglig leder: Randi Johansen Paltto	
E-mail randi.johansen.paltto@karasjok.kommune.no	
22/KS Stavanger krisesenter	Tlf 51 53 06 23
Pb 503, Sentrum	Fax 51 52 07 99
4003 Stavanger	
Daglig leder :	
E-mail s-kriser@online.no	
23/KS Krisesenteret i Sogn og Fjordane	Tlf: 57 74 36 00
Pb 188	Fax: 57 74 38 81
6901 Florø	
Daglig leder:	
E-mail k-sent@online.no	
Webside www.krisesenteret.sf.no	
24/KS Sunnhordaland Krisesenter	Tlf: 53 41 12 12
Postboks 126	Fax: 53 41 12 11
5401 Stord	
Daglig leder: Grethe Simonsen	
E-mail krise-shl@c2i.net	
25/KS Sunnmøre Krisesenter	Tlf: 70 12 50 07
Byfogd Rønnebergsvei 11	Fax: 70 12 69 60
6008 Ålesund	
Daglig leder: Randi Strøm	
E-mail sunnmorekrisesenter@hotmail.com	
26/KS Sør-Helgeland Krisesenter	Tlf: 75 02 17 11
Pb 288	Fax: 75 02 17 59
8901 Brønnøysund	
Daglig leder: Trude Langås	
E-mail krisesen@online.no	
Web: www.shkrisesenter.no	

27/KS Tromsø Krisesenter for kvinner	Tlf: 77 61 10 60
Pb 860	Fax: 77 61 35 49
9259 Tromsø	
Daglig leder: Evelyn Bentzen	
E-mail krisesenteret@tromso.online.no	
28/KS Trondheim Krisesenter	Tlf: 73 52 34 20
Postboks 80	Fax: 73 50 95 18
7001 Trondheim	
Dagarbeidere:	
E-mail trondheim@krisesenter.net	
Webside: www.krisesenter.net/	
29/KS Vest Agder Krisesenter	Tlf: 38 10 22 00
Pb 434	Fax: 38 10 22 01
4664 Kristiansand	
Daglig leder: Guri Wold	
E-mail guriwold@krisesenteret.com	
30/KS Vesterålen Krisesenter	Tlf: 76 12 23 30
Pb 330	Fax: 76 12 13 40
8401 Sortland	
Daglig leder: Eldfrid Karlsen	
E-mail: vkriser@online.no	
31KS Vest-Finnmark Krisesenter i Hammerfest	Tlf: 78 41 30 18
Pb 124	Fax: 78 41 46 83
9615 Hammerfest	
Daglig leder: Pirjo Anneli Paltto	
E-mail vestkris@start.no	
32/KS Vestfold Krisesenter	Tlf: 33 35 91 91
Postboks 335	Fax: 33 31 61 97
3101 Tønsberg	
Daglig leder: Heidi Tanum	
E-mail post@krisenett.no	
Webside: www.krisenett.no	
33/KS Voss Krisesenter	Tlf: 56 51 60 00
5700 Voss	Fax: 56 51 49 02
Daglig leder: Nina Øvstedal	
E-mail postmaster@vosskrisesenter.no	

Norsk Kriesesenterforbund**Kongensgate 9****0153 Oslo****Tlf: +47 22 42 15 10****Mobil: +47 48 17 67 82****Fax: +47 22 41 00 05****Daglig leder: Wenche Karlsen****Medlemssentre**

Asker og Bærum Kriesesenter	Tlf: 67 17 46 50
Pb 510	Fax: 67 17 46 59
1301 Sandvika	
Daglig leder: Tove Gilje	
E-mail ks.ab@online.no	

Kriesesenter for mishandlede og seksuelt misbrukte kvinner	Tlf: 69 95 55 60
Pb 515	Fax: 69 95 55 71
1612 Fredrikstad	
Leder: Anne Myhre	
e-mail: kriesesenteret.fredrikstad@blaakors.no	
e-mail: anne.myhre@blaakors.no	

Kriesesenteret i Follo	Tlf: 64 97 23 00
Langbakken 9	Fax: 64 97 23 30
1430 Ås	
Leder: Anne Odenmarck	
e-mail: post@kriesesenteretifollo.no	

Kriesesenteret i Nord-Østerdal og Røros	Tlf: 62 48 07 32
Boks 46	Fax: 62 48 07 37
2500 Tynset	
Leder: Solveig Østhus	
e-mail: kriesesenteret@tynset.kommune.no	

Gudbrandsdal Kriesesenter	Tlf: 61 27 92 20/(incest) 6127 9230
Boks 128	Fax: 61 27 92 25
2601 Lillehammer	
Leder: Mette Ekrum Mathiesen	
e-mail: post@gudbrandsdal-kriesesenter.no	

Krisesenteret i Telemark	Tlf: 35 58 71 00
Åsmund Vinjesgt 24	Fax: 35 58 71 01
3725 Skien	
Leder: Nina Fredin	
e-mail: kri-tel@online.no	
Krisesenteret på Hamar	Tlf: 62 52 75 10
Kronbergveien 23	Fax: 62 53 07 64
2318 Hamar	
Leder: Synnøve Andrine Kjelsrud	
e-mail: krisesenteret@hamar.online.no	
Krisesenteret i Hønefoss	Tlf: 32 12 35 22
Postboks 1193 Flattum	Fax: 32 12 55 33
3503 Hønefoss	
Leder: May Helen Fjeldstad	
e-mail: krisesh@online.no	
Krisesenteret for Hallingdal	Tlf: 32 07 52 50
Postboks 152	Fax: 32 07 59 24
3550 Gol	
Leder: Karianne Huseby	
e-mail: hallingkrise@online.no	
Eva Senteret	Tlf: 69 18 74 74
Postboks 2027 Brødløs	Fax: 69 17 64 84
1760 Halden	
Leder: Mona Braaten	
e-mail: evakrisesenter@halden.net	
Glåmdal Krisesenter	Tlf: 62 81 80 88
Postboks 534	Fax: 62 81 64 12
2203 Kongsvinger	
Leder: Vera Borge Andersen	
e-mail: post@glamdalkrisesenter.no	
Krisesenteret for Molde og omegn	Tlf: 71 25 66 66
Postboks 238	Fax: 71 25 53 55
6401 Molde	
Leder: Ingrid Horsgård	
e-mail: krisesenteret.molde@online.no	

Nora Sentret	Tlf: 78 99 60 60
Postboks 347	Fax: 78 99 60 61
9915 Kirkenes	
Leder: Annik Eriksson	
e-mail : info@norasentret.no	

Nordmøre Kriesesenter	Tlf. 71 67 62 33
Postboks 153	Fax: 71 67 01 84
6501 Kristiansund N	
Leder: Anne Nilssen	
e-mail: fosnaks@online.no	

Kriesesenteret i Rana	Tlf: 75 15 44 44
Storsteinmoen 1	Fax: 75 15 34 63
8618 Mo i Rana	
E-mail kvinnehuset@kvinnehuset.no	
Daglig leder: Eva Monica Hestvik	

Adresseliste uorganiserte kriesesentre

Bergen Kriesesenter	Tlf: 55 31 50 50
Postboks 728, Sentrum	Fax: 55 32 50 58
5807 Bergen	
E-mail krise-fk@online.no	

Sauda Kriesesenter	Tlf: 52 78 27 70
Rådhusgata 35	Fax:
4200 Sauda	

Sarpsborg Kriesesenter	Tlf: 69 15 17 17
Postboks 169	Fax: 69 12 05 57
1701 Sarpsborg	
e-mail: jeanette.pedersen@sarpsborgkriesesenter.no	
web: www.sarpsborgkriesesenter.no	